

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Dramatická umění

Autorské herectví a teorie autorské tvorby

DISERTAČNÍ PRÁCE

**DIALOGICKÉ JEDNÁNÍ
V OSOBNOSTNÍ PRŮPRAVĚ**

MgA. Stanislav Suda

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Iva Stuchlíková, CSc.

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: PhD.

Praha 2008

ACADEMY OF PERFORMING ARTS

THEATRE FACULTY

Dramatic arts

Authorial Acting and the Theory of Authorial Creation

DOCTORAL DISSERTATION

**ACTING WITH THE INNER PARTNER
IN PERSONOLOGY PREPARATION**

MgA. Stanislav Suda

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Iva Stuchlíková, CSc.

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: PhD.

Praha 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem

DIALOGICKÉ JEDNÁNÍ V OSOBNOSTNÍ PRŮPRAVĚ

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha dne 9. 12. 2008

.....
podpis studenta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Souhlasím s tím, aby moje bakalářská/magisterská práce byla půjčována k prezenčnímu studiu v Knihovně Akademie múzických umění v Praze.

Datum: 9. 12. 2008

.....
podpis studenta

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že ji vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

Jméno	Instituce	Datum	Podpis

Abstrakt

Cílem práce je pokus o vyhodnocení účinků dialogického jednání jako jedné z možností osobnostní průpravy.

1) Práce obsahuje rozsáhlé množství sebereflexí semestrální výuky Osobnostní průpravy pedagogů na Pedagogické fakultě JU v Českých Budějovicích. Analýzou těchto reflexí jsou objeveny určité znaky typické pro určitý typ výpovědi. Takto je vyhodnoceno celkem 5 skupin studentů s podobnými prvky v sebereflexích. Práce sleduje i změny počtu studentů v jednotlivých skupinách na základě kvantitativních (např. menší počet studentů) i kvalitativních (růst kondice instruktora) změn.

Skupina I. – náhradní téma, vyhnutí se reflexi

Skupina II. – zaregistrování zážitku, hodnocení, odmítání

Skupina III. – úzkostná, ale akceptující reakce, posun k reflexi

Skupina IV. – přijetí zážitku, formálnější výpověď

Skupina V. – reflexe přijímající, dialogická, kladoucí další otázky

2) U dlouhodobě sledovaných studentů DAMU se jedná o zprostředkování a popis kvalitativní změny odehrávající se u studentů věnujících se dialogickému jednání delší dobu. Tedy jakou vlastní kvalitativní změnu zaznamenávají studenti sami u sebe díky psychosomatickým disciplinám.

3) Výsledky ukazují dialogické jednání jako cestu od neuvědomělého chování k jasnému konkrétnímu jednání, od nezávazného předvádění rolí k chápání charakteru postavy, od takzvané "hry jako" ke hře opravdové, skutečné. Jde o touhu po nárůstu osobního poznání, o růst psychosomatické kondice k veřejnému vystupování, o kultivaci schopnosti poctivé sebereflexe.

Abstract

This doctoral dissertation attempts to evaluate the impact of acting with the inner partner as one of the resources of personology preparation.

1) The piece comprehends a vast amount of self-reflections coming out from Personology Preparation lessons in Pedagogical Faculty, University of South Bohemia in České Budějovice. The analyses of these self-reflections reveal certain attributes typical for certain type of statement. Thus are 5 groups of students with similar components in their self-reflections evaluated. The piece also observes changes in the number of students in particular groups following quantitative (smaller number of students) and qualitative (instructor's condition growth) changes.

- Group I. – substitute theme, avoiding reflection
- Group II. – taking notice of the experience, evaluation, rejection
- Group III. – anxious but accepting reaction, move towards reflection
- Group IV. – acceptance of the experience, rather formal recalls
- Group V. – accepting, dialogical reflection, asking questions

2) As regards long-term observed students at the Theatre Faculty of the Academy of Performing Arts, mediation and description of qualitative changes occurring in students that experience acting with the inner partner for a long period of time is concerned. In other words what sort of actual qualitative changes register the students themselves due to psychosomatic disciplines.

3) The results reflect the acting with the inner partner as the way from unconscious behaviour towards obvious and specific acting, from independent role playing towards understanding of the character, from so called „play at st.“ to the genuine, unaffected acting. It is desire for the growth of individual understanding, increasing psychosomatic condition and qualities of public performance, for culturing the ability of true self-reflection.

OBSAH

1. Úvod	1
1.1. CESTA KE STUDIU	1
1.1.1. Státní zkouška	1
1.1.2. Dramaterapie	2
1.1.3. Nádhera dramatiky	3
1.1.4. Konkurz.....	5
1.1.5. Jak postupovat	6
2. DIALOGICKÉ JEDNÁNÍ	8
2.1. STUDIUM	8
2.1.1. Jak vlastně pokusy o dialogické jednání vypadají?	10
2.1.2. Studium, nikoli technika	11
2.1.3. Pořád dopředu	12
3. OSOBNOSTNÍ PRŮPRAVA	14
3.1. SEBEREFLEX, NEBO TAK NĚJAK	14
3.2. JAK VYVORANÁ MYŠ	20
3.3. MÍT VŮLI	27
3.4. TAK JO – REFLEKTUJI, REFLEKTUJEŠ, REFLEKTUJEME	31
3.5. CO SE TO DĚJE	41
3.5.1. Všichni hrajeme divadlo	41
3.5.2. Se učit, se učit, se učit	44
3.5.3. Jak na přirozenost?	48
3.5.4. Jé, ...kdo jsem?	50
3.5.5. Ad terapie	52
3.5.6. Každý jiný... nádhera	54
3.5.7. Přizpůsobovat se, nebo se objevovat?.....	56
3.5.8. Autorské psaní?.....	59
3.5.9. Data	62
3.5.10. Akademický rok 2005/2006	63
3.5.11. Akademický rok 2006/2007	64
3.5.12. Akademický rok 2007/2008	65
4. DLOUHODOBÉ KAZUISTIKY	68
4.1. JANA	68
4.1.1. DJ 2002 – 2007 Jana	68
4.2. TOMÁŠ	74
4.2.1. První reflexe – 18.5.2004	74
4.2.2. Druhá reflexe	76
4.3.3. Třetí reflexe	77
4.3.4. Sedmá reflexe	79
4.3.5. Osmá reflexe	80

4.3.6. <i>Reflexe reflexí</i> 18. 12. 2007	82
4.3. SLÁVEK	85
4.3.1. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(I.)</i>	85
4.3.2. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(II.)</i>	87
4.3.3. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(III.)</i>	89
4.3.4. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(IV.)</i>	91
4.3.5. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(V.)</i>	92
4.3.6. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(VI.)</i>	95
4.3.7. <i>Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým jednáním(VII.)</i>	96
5. K METODOLOGII	104
5.1. KVALITATIVNÍ VÝZKUM	104
5.1.1. <i>Ontologické předpoklady</i>	107
5.1.2. <i>Epistemologické předpoklady</i>	107
5.1.3. <i>Axiologické předpoklady</i>	108
5.1.4. <i>Rétorické předpoklady</i>	108
5.1.5. <i>Metodologické předpoklady</i>	109
5.1.6. <i>Podobnost s narativním výzkumem</i>	109
5.1.7. <i>Uvědomění cesty</i>	113
6. STUDIJNÍ LITERATURA	115
6.1. ODKAZY	115
6.1.1. <i>Sokrates, Platón</i>	115
6.1.2. <i>C. G. Jung</i>	115
6.1.3. <i>Drapela</i>	116
6.1.4. <i>J. Piaget</i>	117
6.1.5. <i>Heidbrink, Selman, Kohlberg</i>	117
6.1.6. <i>V. E. Frankl</i>	120
6.1.7. <i>E. Fink</i>	121
6.1.1. <i>R. Palouš</i>	121
6.1.9. <i>C. R. Rogers</i>	122
6.1.9. <i>Eva Vyskočilová, Ivan Vyskočil</i>	123
7. ZÁVĚR	125
8. SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY	126
9. SEZNAM STUDIJNÍ LITERATURY	127

Poděkování

Na tomto místě je zvykem poděkovat za vedení práce. Často se tak může dít formálně a tomu bych se chtěl vyhnout.

Musím začít trochu šířeji. Čím jsem starší, tím bytostněji si uvědomuji štěstí, které mě potkalo díky setkání s manžely Vyskočilovými a díky možnosti být během studia v jejich přítomnosti. Když si zpětně probírám celá ta léta, fascinuje mne, jakou se mnou měli trpělivost. Zažil jsem skutečný vztah studenta ke svému učiteli. Obdivuji je za to, nesmírně si toho vážím a zejména děkuji.

Nedokážu vyjádřit, co pro mě znamenaly chvíle setkání při dialogickém jednání, autorském čtení, rozpravách o psychologii. Na to zkrátka slova nestačí. Každého setkání si užívám jako malé děcko a to i teď mimo školu. A dokonce snad čím dál více.

Stejně tak cítím velikou potřebu poděkovat paní prof. Ivě Stuchlíkové. Snad mne zdárně provedla nástrahami mojí vlastní upovídání a zabíhavosti myšlenek, díky za formulační zpřesňování a jakýsi důraz na sdělnost.

A nejen to. Díky její velkorysosti mohu nyní studovat se svými studenty otevřenou dramatickou hru v rámci osobnostních disciplin a navíc se ujala vedení mé práce po onemocnění Evy Vyskočilové. To je obdivuhodné a zavazující.

I. Úvod

Na úvod bych se rád pokusil o formulaci cíle studijního a výzkumného záměru. Je to pokus o vyhodnocení účinků dialogického jednání jako jedné z možností osobnostní přípravy. Pokusím se interpretovat dva okruhy získávaných dat.

Předpokládám, že z rozsáhlého množství sebereflexí semestrální výuky Osobnostní přípravy pedagogů na Pedagogické fakultě JU v Českých Budějovicích bude možné vysledovat nějaké skupiny studentů s podobnými prvky v sebereflexích. Tyto skupiny pak mohou poskytnout obraz vhodnosti takového typu studia pro přípravu pedagogů.

Zároveň se pokusím o zprostředkování a popis kvalitativní změny odehrávající se u studentů věnujících se dialogickému jednání delší dobu. Tedy jakou vlastní kvalitativní změnu zaznamenávají studenti díky psychosomatickým disciplinám.

1. 1. Cesta ke studiu

Cítím, že po pěti letech od diplomové práce je opět potřeba trochu srovnat myšlenky. Zastavit se, promyslet, co se všechno událo, jaké to má dopady a jestli člověk dělá to, co ho baví, co mu přináší užitek a co k něčemu je.

Opět si tedy musím probrat těch pět let a hledat, jaký smysl měla tato cesta.

1. 1. 1. Státní zkouška

Když jsem dopsal, několikrát přepsal, zkonzultoval a odevzdal diplomovou práci na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU, čekal jsem na státní zkoušky a obhajobu práce. Po zkušenostech z katedry výchovné dramatiky, kde jsem mohl zřídit státní komisi celkem třikrát, jsem si o tomto rituálu velké iluze nedělal. O to příjemnější zkušenost to byla. Po počáteční nervozitě jsem prostě začal mluvit o své

práci. Nemusel jsem se odkazovat na třikrát odkázané, nemusel jsem prokazovat, kolik jsem použil literatury, nemusel jsem takticky zamlžovat, co si myslím o předepsané literatuře, nemusel jsem demonstrovat vzdělanost. Mluvil jsem o vlastní práci, o vlastní erudici a nacházel spoustu styčných bodů jak z odborné literatury, tak i ve zkušenosti komise samé. To bylo velmi potěšující zejména pro odborné, ale i prostě lidské sebevědomí. Opět jsem si kladl otázku, kolik lidí na světě tohle zažije. A zažijí-li, zaregistrují to? A nezažijí-li, lze se jim pak eventuálně divit, že na něco takového nevěří? Že opravdu může jít o věc samotnou?

1. 1. 2. Dramaterapie

Pln nové energie jsem se vrhl do práce v Dětské psychiatrické léčebně v Opařanech, kde jsem v té době působil třetím rokem. Moje představa byla taková, že budu daleko výrazněji využívat kazuistik, že bych rád více spolupracoval s odborným personálem. Inu, představy jsou nádherná věc, realita je věc druhá. Naplno jsem si začal uvědomovat střet fungování státní instituce a jakékoli snahy o prosté fungování věci samé, pro kterou byla instituce zřízena. Fascinující zážitek. Je to takový návrat do socialismu, říkal jsem si. Po zkušenostech s podnikáním na poli zcela otevřeném, jsem to chtěl brát jako takový exkurz do dob odcházejících. S hrůzou si začínám uvědomovat, že to není ani zdaleka odcházející doba. Některé principy jsou v určitých podmínkách zcela univerzální.

Abych se vrátil ke kazuistikám. Ony kazuistiky, které jsem zpracovával, jsou dlouhé, špatně se čtou a lékař je jimi obtěžován. Také jsou moc odborné, či neoborné - dle názoru. Je třeba se vyjadřovat heslovitě a odborně, pokud možno v latinských lékařských pojmech. To je struktura, které je rozumět. Jak se vejít s dramaterapií do takových škatulek? Podívejte, jednoduše. Jestliže jsem celý oddíl diplomové práce věnoval jednomu pacientovi s obsedantně-kompulzivní poruchou, podrobně se pídil po tom, proč se mu dějí věci tak, jak se mu dějí (dodnes jsem s ním v těsném písemném a občasném osobním kontaktu), tak to je pro zdravotnictví opravdu přehlídka neúčelně strávené pracovní doby i vlastního volného času. V nových, předtištěných zprávách z terapie bude pouze jednořádková kolonka, kde vyplníme cíl

terapie a popis činnosti. Terapie se budou "konzumovat" pouze pětkrát nebo desetkrát a na druhé straně formuláře bude závěrečné zhodnocení. Odbornosti je třeba dosáhnout, ať to stojí, co to stojí. Moje neobornost se mně vyjevila zejména při tzv. psychiatrickém minimu. Podle vnitřního nařízení léčebny musí každý nemedicínsky vzdělaný, lépe snad medicínsky nevzdělaný člověk, projít touto zkouškou. Tak jsem doma z knihovny vytáhl knihy, o kterých jsem uvažoval jako o psychiatrických - Freudovy sebrané spisy, několik svazků Jungových, snad vše, co u nás vyšlo od Viktora Frankla, Drapelův Přehled teorií osobnosti. Sám sobě jsem se musel začít smát, když jsem ty knihy viděl. Tolik vzdělanosti - a všechny jsem je vlastně přečetl!!! Co mně z nich zbylo? Pamatuji si nějaké konkrétní údaje? Mám propadat beznaději, že už nevyjmenuji všechny archetypy? Že si spíš vybavuji konkrétní lidi v nějaké situaci a domýšlím, jak by asi jednali? Kolikrát jsem se sám sebe ptal, jak by se asi na tohle díval třeba Frankl? A proč by to asi viděl jinak nežli Freud?

Pochybnosti se ukázaly jako veskrze jalové. Byl jsem totiž zcela mimo prostor "psychiatrie". Psychiatrie je oblast MKN desítky, tedy Mezinárodní klasifikace nemocí, pod písmenem F, kterážto kategorie označuje Duševní poruchy a poruchy chování. Tam jsou vypsány okruhy nemocí, které je třeba znát nazpaměť. Pokoušel jsem otevřít téma terapeutických přístupů s poukazem na to, že často lze třeba u dialogického jednání mluvit o souvislostech s logoterapií. Logoterapie samozřejmě ano, výcviky této léčebné psychoterapeutické techniky probíhají, ale o nějakých Freudech či Franklech nemá cenu hovořit, protože tam je toho z psychiatrie málo. Spolu s tím, že jsem dostal v pořadí již několikáté prostory ke své práci - tentokrát místnost patientského pokoje velikosti asi 3,5 x 4m a zejména pak s představou, že pacienta dostanu přiděleného na pět setkání - pardon, pět konzumací terapie - jsem asi vyčerpал popis pracovních předpokladů k pokračování studia. Zákonitě jsem se sám sebe musel začít ptát, zda-li má cenu v něčem takovém pokračovat.

1. 1. 3. Nádhera dramatiky

V rámci silně omezených možností jsem tedy byl vystaven tlaku na nalézání co nejefektivnějších způsobů přivození zážitku dramatické hry, spíše vstupu do ní, či povšimnutí si intenzivnějšího vnímání ve veřejné samotě. Všiml jsem si, že spousta problémů vzniká při prostém vysvětlování fungování dialogického jednání. Většina dětí, spíše mladých lidí, byla dostatečně zmatena už jen danou situací. Ukázalo se mi, že je třeba co nejdříve a jaksi mimochodem uvést klienty do prostoru. Zatímco ještě mnoho nevnímají jakési moje instrukce, již v prostoru pobývají a již si zvykají na přítomnost kamery, někdy i jiných pacientů. Pak se ihned vidí na videu. Je to pro ně většinou směs velmi podivných, ale intenzivních zážitků. Teprve postupně je instruuji, aby nesledovali kameru a eventuální diváky a zaměřili pozornost k prostoru, ve kterém se nalézají, a sami k sobě. Při sledování videa pak upozorňuji na spontánní dialogické momenty. Zdá se, jako by při takto intenzivním zapojení více důvěřovali jak mně, tak sami sobě a situaci nebrali tak vážně. Tyto dramaticky nabitě pokusy jsou relativně krátké, pak většinou nastává velmi příjemné uvolnění, při kterém se jen tak klábosí. A hle, člověk se najednou, opět jaksi mimochodem, rozpovídá velmi uvolněně a důvěrně. Jako by díky společně prožitému zážitku padaly bariéry. Přistihl jsem se, že mně to vlastně vyhovovalo mnohem víc. Mnohem víc jsem musel spoléhat na intuici, kdy jakou instrukci podat tak, aby veškerou aktivitu postupně přijal klient sám. Tady se mě chce napsat partner. Zjistil jsem totiž, že jsem si sám setkání mnohem víc užíval než dřív. Spadl ze mne tlak, že mám něco (nebo sám sobě) dokázat. Za to vlastně díky všem omezením. Taky jsem se na této bázi dozvídal věci, které jsem nikdy nezažil a nezažiji. Jako by však mizela důležitost informací a silně se objevoval důraz na naladění, porozumění. Jakoby vznikala důvěra v to, že když to lidé při dobře pochopené dramatické hře myslí upřímně, pak jsou takoví doopravdy (pro paní docentku Vyskočilovou - JSOU! JSOU! JSOU!). Jen tušit, co to ta hra je.

Tady by to chtělo asi nějaký sborník používaných postupů. Že často lze použít slova jako - jděte cíleně jen blbnout, čím větší hloupost uděláte, tím lépe, prostor je váš. Když je třeba více pomoci, velmi zabírají jednoduché pohádky, kdy člověk nejdřív přeříkává party jednotlivých postav, ale poté, opět nějak mimochodem, vstupuje do rolí - a hle najednou je nepředvádí a nehraje, ale zkouší, vstupuje do nich. Velmi se osvědčuje taková Červená Karkulka nebo Perníková chaloupka. Teď už to všechno

jen sepsat, dát tomu fazónu, nazvat to metodikou, nechat to úředně potvrdit a začít vyučovat jako správný model. JUCH! Jak jednoduché. Úplně tu ambici cítím.

1. 1. 4. Konkurz

V nějakém takovém rozpoložení si takhle jednou polehávám v našem bytě v panelovém domě, umístěném osvícenými projektanty v šedesátých letech přímo doprostřed zahrady v nádherném původním barokním areálu. Běží mně hlavou, jaký je to paradox, že tenhle příšerný panelák vlastně zevnitř - z bytu uvnitř tohoto paneláku - není vidět. A člověk oknem pak tu nádheru kolem vidí – nádherné vzrostlé stromy, dvě křídla bývalého kláštera, krásný kostel od Kiliána Ignáce.

Vůbec je zajímavé, kolik toho ten Dienzenhoferovic kluk postavil. Celý život si budu pamatovat, jak jsme jako děti v autě křičely – Kilián Ignác! Tatínek byl architekt a poměrně často nás vozil na výlety – všechny čtyři děti. Miloval jihozápadní Čechy a často, když jsme se z výletů vraceli do Plzně, jeli jsme přes Přeštice. A my hlídali, kdy se zpoza kopců vynoří ona slavná katedrála, abychom mohli jako první křičet – Kilián Ignác! Já tedy, upřímně řečeno, křičel Iliján Ignác a jako asi čtyř nebo pětiletý kluk nějak vůbec nechápal o co jde, ale strašně mě to bavilo. Je to paradox a nebo spíš znamení, že právě teď sedím doma na Dobré Vodě a za zády mám nádherný poutní kostel od – hádejte koho?

Abych se vrátil ještě do Opařan. Tak se tak povaluju v tom paneláku, co ho nevidím, když jsem v něm, v té krásné zahradě, koukám chvílema na ten kostel od toho Kiliána Ignáce, nu a listuju Mladou frontou DNES. A tam najednou čtu: Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie dle něčeho atd., atd..... ..... konkurz na odborného asistenta – obor výchovná dramatika! Ha, saprlot, nejsem já vlastně výchovný dramatik?!

Inu, co s tím? No, podal jsem. Až přímo na konkurzu jsem zjistil, že je to místo přímo šité na míru pro učitelství mateřských škol, které se na fakultě rozbíhalo. Bylo to taky hezké, když se mě při konkurzu ptali, jestli to vůbec vím. Nevěděl. Ale rok na to byl konkurz pro osobnostní problematiku, a to už jsem věděl. Taky bylo moc zajímavé, že se mě budoucí šéfka ptala, jestli vím, do čeho jdu, že se jí zdá poměrně atraktivní dělat na psychiatrii dramaterapii a zároveň asistovat panu profesorovi na DAMU. Pamatuji, jak ze mě vypadlo, že člověk potřebuje tým. Člověk potřebuje mít kolem sebe lidi, kteří jsou mu partnery, mohou s ním hovořit, dotazovat se, klábosit, popíjet, ale i v dobrém oponovat, stát za svým. To asi bylo to, co jsem hledal.

Začal jsem totiž mít strach, jestli si v léčebně nepočínám příliš masochisticky. Jestli také na druhou stranu zcela účelně nepřemýšlím o tom, že máme přidělen relativně dobrý (i když panelový) a relativně levný byt v jižních Čechách. Ukazovalo se, že původní představy o pokračování průzkumu možností otevřené hry či dialogického jednání na základě práce s dětmi v tomto zařízení se nenaplní. Potřeboval jsem jít někam dál, dostat prostor pro studium a výzkum. A taky jsem vůbec netušil, kolik „materiálu“ mně Pedagogická fakulta poskytne. Taky jsem měl opěrný, pevný bod – mohl jsem neustále jezdit do Prahy za panem profesorem na dialogické jednání, za paní docentkou na psychologii a povídání, mohl jsem na DAMU vést vlastní skupinu. Dokonce jsem byl přijat do doktorského studia. Zkrátka – na fakultu mě vzali a jsem tomu moc rád. Čím dál raději.

1. 1. 5. Jak postupovat?

Z vlastní zkušenosti žáka, terapeuta i pedagoga mám za to, že na problémy povahou dynamické, vztahové, často nasazujeme přístupy racionální a mechanické. Na vychýlené či nezralé lidské a hodnotové statky aplikujeme metody výkonové a účelové s vírou, že výsledek se nějak musí objevit sám, objektivně. Studenti pedagogiky, ale i učitelé na školeních, neustále vyžadují „návod“ jak učit - jakési kuchařky, figle, jak žáky zaujmout, snad i „zmáknout“. Upřímně řečeno, já se ani nedivím, mám pro to pochopení, protože obstávat v každodenním provozu je téměř nad lidské síly.

Na druhou stranu musím připomenout zkušenost z dětské psychiatrie. Většina dospívajících nebo pubertálních klientů uváděla jako příčinu vlastních problémů (většinou poruchy chování) nedostatek zájmu rodičů a jakési odcizení školním znalostem. Jsou zaplaveni spoustou povinností a vědomostí, které se mají naučit a prokázat. Když se ptají po smyslu povinností a znalostí, bývají označováni za ty, kteří zdržují, jsou problematičtí, nechápající, dokonce drzí. Kantoři a asi ani rodiče nemají čas a asi ani chuť něco vysvětlovat. V případě, že se o to pokusí, jde většinou o velmi účelné vysvětlení – jde o známky, budoucnost, přeci nechceš skončit jako..., podívej jak se učí ten a ten.... Zkušenost mně říká, že to jsou přesně argumenty, které se míjejí účinkem. Otázkou je, zda-li takhle nějak nevzniká dítě a potažmo žák jako objekt výchovy. Asi nám ve výchově a školství chybí obecná diskuze o tom, zda námi vytvořené výchovné, učební a studijní cíle jsou smysluplné také pro ony "objekty". A co nám chybí k tomu, aby se i žáci a studenti alespoň trochu cítili "subjekty" vlastního učení a studia. A i eventuální léčby.

Pozoruji, že dva termíny - pedagogika a terapie - často používám v blízké souvislosti. Jestliže má terapie fungovat, jedná se prostě o pedagogickou práci. Jak pacienty vést k náhledu, jak lidi s mentální retardací socializovat. Být s nimi, trpělivě vést a ukazovat kudy, nenárokovat, ale důsledně trvat na poctivosti k sobě samému i ostatním. Tuto zkušenost jsem se snažil popsat v diplomové práci.

Podobné akcenty (být se studenty, trpělivě vést a ukazovat kudy za zážitkem hry a poznání, kudy k sobě samému, nenárokovat, ale důsledně trvat na živém, autorském a autentickém vyjádření) mohou fungovat i v pedagogické praxi. V této práci bych rád ukázal výsledky osobnostní průpravy, ve které nejsou používány techniky, nezařazují se nové, moderní postupy, nezkoušejí se vědomosti. Důraz je kladen na vlastní jednání v otevřené dramatické situaci, zpětnou vazbu ve veřejné samotě a zejména na následnou písemnou vlastní (autorskou!) sebereflexi.

II. Dialogické jednání

2. 1. Studium

Člověk je bytost dialogická, jen to občas zůstává někomu skryto, či spíš nepovšimnuto, neuvědoměno. Objev vnitřního dialogu je opravdu věc pro každého člověka věc zásadní. Tento dialog totiž zcela přirozeně probíhá.

Moc se mně líbí příklady, kterými dialogické jednání uvádí profesor Vyskočil. Třeba chvíle po ránu před zrcadlem. No, to je zážitek! Tedy, když si ho člověk všimne a zaregistruje:

„ No nazdar, to zas vypadám.“

„ Hmmm“

„ Jé, a ty kruhy pod očima!“

„ Ach, jo.....“

(pauza, pokyvování hlavou)

„ Tak hřeben, namočit....“

Nebo velmi hezká situace před výlohou se zbožím:

„ Jé, no to je nádhera....“

„ To je značkový, nebo je to šmuk?“

„ No, vypadá to jako značkový..... kolik to vlastně stojí?“

„ Třináct set!“

„ Jé, no tak to....! He, no to ani, pfff, óóó.....“

(demonstrativní otočení od výlohy a nakročení k odchodu.....)

„ No, počkat... ono to vlastně zase tak.....(návrat k výloze)“.

Tenhle typ situace, myslím, všichni známe. Jen tomu, většinou, nepřikládáme žádný význam. Dokonce naopak, když se zapomeneme a slova vypouštíme nahlas, tak se lekne – co kdyby nás někdo slyšel? Tyto hry se nám nějak samy vytváří – člověk si přeci často přehrává v mysli uplynulé události a zkouší si je zahrát nebo představit tak, aby dopadly jinak. Když se mu někde povede trapas, nebo když se šéfovi nedokáže postavit, i když ví, že má pravdu.

Ve chvíli, kdy se na tyto chvíle člověk podívá zvenku a nezávisle u druhého, jsou to situace často opravdu líbezná, povětšinou humorná. U sebe samotného nám to tak humorné nepřipadá. Jako bychom v těch chvílích byli málo důstojní, vážní a dospělí. Hra je přeci pro děti. V soukromí ano, to jsme všelicos ochotni připustit. Dokonce se můžeme stát zpěváky či herci. O samotě dokonce víme, že na tom herectví a veřejném vystupování vlastně nic není. Teď hned to předvedu – doma a sám. Do chvíle než se na mě někdo začne dívat. Pak už je všechno jinak.

Čím to je? Co se stane, že před zraky ostatních najednou nejsme ti nejlepší herci. Co se stane, že se nám před cizími lidmi tak špatně hovoří? Proč máme takovou hrůzu z toho, že nám vypadne připravený text? Kdo učí nebo zkouší hrát divadlo asi dobře ví, o čem je řeč. Dotýká se nás to nějak osobněji? V sebereflexích pokusů o dialogické jednání studenti často mluví o tom, že v těch chvílích jsou jak nazí, mají jen sebe, jako kdyby do sebe dávali nahlédnout. A co to je – mít jen sám sebe? Je to snad špatně – mít sám sebe? Být sám se sebou?

Zajímavé je, jak oceňujeme lidi, kteří to sami se sebou na veřejnosti zvládají. Kteří sami se sebou umí být před lidmi ve chvílích, kdy jim text vypadne. Nebo ho dokonce sami dobrovolně opustí! Co je na tom tak vzrušujícího, že nás v divadle vlastně nejvíc zajímají chvíle, když se herci ztratí? Nebo proč si herci tyto chvíle připravují tak, aby to vypadalo, jako že se ztratili? Co nás na tom tak oslovuje?

Domnívám se, že je to tím, že právě v tu chvíli vzniká navýsost dramatická situace. Tam asi může vznikat očekávání, napětí. Nikdo, a zejména ani aktér, neví, co se bude dít dál. Má-li onen aktér v té určité chvíli schopnost nezmatkovat, udržet ostatní i sebe v napětí, nepřijmout nějaké banální vysvětlení, pak se nějaké netradiční řešení objeví. Většinou se má za to, že je to nepochybně věc talentu. Talent své místo určitě má. Není však možné, aby se tato schopnost (nezmatkovat, udržovat napětí, nechat se inspirovat k netradičnímu) ukazovala jako, s prominutím, "učitelná"? Nemyslím naučitelná podle nějaké příručky, s tím, že víme jak má veřejné vystoupení správně vypadat. Není však možné sám sebe vést k tomu, aby člověk ztrácel před ostatními onu ochromující trému, aby nezmatkoval, aby nejen obstál, ale aby byl dokonce opravdu inspirován? Aby se necítil diskvalifikován tím, že má jen sebe sama? To je, myslím, věc hodná zájmu a studia. Jak však na to jít? Asi pokusem, experimentací. Potřebujeme sledovat vývoj - jestli tato schopnost k veřejnému vystoupení roste. Jak tedy nastavit parametry takových pokusů?

Potřebujeme studenta, který je ochoten experimentovat. Pak potřebujeme prostor, diváky a zejména někoho, kdo s tímto fenoménem zkušenost má. Takové parametry vytváří dialogické jednání tak, jak bylo představeno prof. Vyskočilem. A také je pod jeho vedením studováno na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU v Praze.

2. 1. 1. Jak vlastně pokusy o dialogické jednání vypadají?

Základní situace je tato: prázdná místnost, na jedné její straně jsou posluchači na židličkách. Studenti jsou zároveň diváky i experimentujícími aktéry. Jeden po druhém vstupují do otevřeného prostoru, aniž by dopředu vymýšleli scénáře vystoupení, či dostávali zadání tématu. Pokoušejí se soustředit na vlastní prožitek bez zadání tématu, bez očního kontaktu s ostatními. Zjišťují, jak na ně psychosomaticky působí, pokoušejí se v ní obstát a časem dokonce zjišťují, že se takto vypjatá situace dá tvořivě vytěžit. Objevují zejména tělové impulzy, kterých si mohou všimnout, časem se je mohou učit přijímat, a tím objevovat vnitřní partnery. Dialogem s těmito partnery začíná člověk přirozeně komunikovat. Stává se aktérem, postupně si uvědomuje schopnost reagovat

v nečekané situaci, nezmatkovat, postupem času dokonce vytvářet podmínky pro spontánní hry, tedy vytváří svoji psychosomatickou kondici ve veřejném prostoru.

Smyslem těchto experimentů je tedy navodit hru. Vlastním přičiněním objevovat, kdy se tento fenomén objeví a kdy je člověk s to na hru přistoupit. Podstatným a jediným cílem je přivodit zážitek hry – spontánní, otevřený, dramatický. Jako fenomén existuje nezávisle - jen jako možnost. Je pak pouze na nás, zda-li ho chceme objevovat. Tak, všude - ne jen při hodině ve škole. Většinou ho tušíme, ale záleží na tom, jestli jsme vnitřně způsobilí a uschopnění si jej všimnout, pochopit ho jako hru a zejména na něj (jako na hru) přistoupit.

Jaksi mimoděk, vedlejším produktem, je pak zakoušení existence ve veřejné samotě a objevování, jak v této situaci jednat spontánně a autenticky, objevování fenoménu “být tady a teď“, výsledně pak růst psychosomatické kondice k veřejnému vystupování. Velmi důležitý moment – ve hře je zapojen pouze aktér, ostatní se na ní nepodílejí, nezávisle sledují dění. Účastníci, kteří právě nejednají, poskytují pozornost, zpětnou vazbu – vzniká tzv. veřejná samota. Tato pozornost je sice vstřícná, protože všichni se experimentu postupně účastní (krom eventuality hosta), nicméně není angažovaná. Nikdo není jakýmkoli způsobem angažován na “úspěchu“ experimentujícího aktéra. Již zpětná vazba během experimentu umožňuje aktérům zjišťovat, zda-li jsou jejich dialogické pokusy sdělné. Jde o dialogičnost, sdělnost a komunikativnost na základní tělové (senzomotorické) úrovni. Veškerá elokvence, verbální struktury se do komunikace zapojují organicky pouze při uvědomění si tělového výrazu (gesta) a zejména při jeho přijetí. Aktér má šanci sám pro sebe pokusy ověřovat, kdy se jeho často neuvědomělé chování dostává do jednoty s myšlením, chvíle, kdy je verbální sdělení ve shodě se sdělením tělovým – objevuje a zkoumá vlastní výraz.

2. 1. 2. Studium, nikoli technika

Domnívám se, že dialogické jednání vlastně není ani disciplinou, ani předmětem výuky. Je způsobem existence, který je nám dán. Jen je - tu ve větší, tu v menší míře

- objevován a uvědomován. Mám za to, že je dalším stupněm hry. Lépe snad - dalším krokem do uvědomělejších oblastí hry. Onen rozvrhem vypsany předmět je pak praktickou pedagogikou tohoto objevování a uvědomování.

Když jsem před 13 lety poprvé psal vlastní reflexi směřovanou k zážitkům z dialogického jednání, napsal jsem, že si myslím, že je to dobrá technika a měla by se víc rozšířit. Pan profesor mě pochválil, reflexe se mu líbila, jen upozorňoval - nejde o techniku. Dlouho mě trvalo, než jsem to vlastně začal chápat. Aplikace techniky je opravdu něco jiného, než-li dlouhodobé studium dramatické situace a vlastní psychosomatické kondice v ní. Těžko si představit, že bychom každou hodinu výuky aplikovali jednu vybranou a neměnnou techniku. Třeba 5 let. V technikách je poměrně důrazně vymezen prostor (pravidla) – místo, role, čas, téma. V dialogickém jednání je zadávána pouze stále stejná základní situace, přesto se časem – a zcela spontánně - jednající postavy objevují (s nimi přirozeně i témata).

2. 1. 3. Pořád dopředu

V další fázi se u mě objevovalo nádherné zmatení. To když člověk znejistí, že by techniky snad neměly být všemocné. To je, myslím, velice dobrá parketa pro asociální řetězce. V opravdovém vytržení člověk sleduje, že nic nemusí mít ani hlavu ani patu, stačí sledovat děje, které probíhají samy. To je v té chvíli velmi osvobozující. Bohužel v návalu energie si člověk jen neuvědomuje, či nevšimne, že tomu opravdu chybí druhý pól. Neobjeví se nikdo, kdo by něco zpochybnil, zeptal se, ujistil se. Ne - cesta jde neustále dopředu, za další asociací. Jako by člověk měl za úkol toho co nejvíce stihnout.

Tomu se ale vůbec nedá divit. Člověk prožívá úplnou fascinaci "svobodou" a "tvořivostí". Posunul se od člověka úzkostně sledujícího každý svůj pohyb, gesto (protože - co kdyby udělal něco špatně!!!) k člověku objevujícímu možnosti své energie. A je tím opravdu fascinován. Ke skutečné svobodě a skutečné tvořivosti to má daleko. Je to nezávazné předvádění bez autenticky objevovaných témat. Ale na to musí každý přijít sám. Dokonce jsem přesvědčen, že když tento prostor

neprozkoumá, je škodný. Může do něj kdykoli později zabřednout bez toho, aby si ho všiml.

Tady mně, jako pedagogovi, neustále vyvstává veliká otázka. Do jaké míry tyto asociativní řady omezovat. Mám často pocit, že jakési direktivní omezení zvenčí sebere právě onu velmi podstatnou energii, dynamiku, chuť. Od sebe samotného vím, jaké boje dodnes prožívám. Kolik energie člověk pokusům dává a často má pocit nezdaru - nevšiml si, zpanikařil, uzavřel se. A přitom ví, že to nemůže být boj. Ví a zažil jaké je to, když přistoupí na dialogické jednání. A nedělá chyby ve zlém, zkrátka ještě není plně způsobilý a uschopněný k větší všímavosti, pozornosti, ale i rozhodnosti jednat. Jak můžu jako instruktor pomoci? Když jsem takové zkoušení ukončil s tím, že je to hrané, že tudy ne, měl jsem z toho velice nepříjemný pocit. Na druhou stranu si nejsem jist, jak toto nechat naplnit, aby sám student objevil neproduktivnost takového počínání. Jako by někdy byla zpětná vazba veřejné samoty nedostatečná, slabá. Či spíš student ještě nebyl schopen dostatečně přijímat a vyhodnotit. Jak napomoci? Záznam? Poslat někoho na půl cesty? Zastavit a nechat znova evokovat?

Zatím za nejproduktivnější považuji sledování videozáznamu pokusů, pořízených zhruba třikrát za semestr, písemnou sebereflexi zážitků a její veřejné autorské čtení.

Na konci semestru tedy studenti vidí na videu jakýsi průřez svým vývojem v prostoru. Jsou natočeni při úplně první hodině, uprostřed semestru a na konci. Potom začínáme diskutovat o tom, co by mohla být sebereflexe. Jasně upozorňuji, že má jít o vlastní výpověď směřovanou k zážitku při dialogickém jednání. Také zdůrazňuji, že nezáleží na konkrétním tvaru a formě výpovědi, dokonce ani na rozsahu. To vše s tím, že obsah reflexe není hodnocen ve smyslu splnil – nesplnil. Zápočet dostane každý, kdo chodil zkoušet (kondiční záležitost) a podá o tom zprávu (sebereflexe). Snad jedině – apeluji na to, aby sebereflexi studenti psali poctivě sami k sobě, když nejsou nijak hodnoceni. V prvním semestru vůbec jsem dokonce nabízel možnost odevzdat reflexe anonymně nebo ve dvou vydáních – podepsané a nepodepsané. To pro případ, že by měl někdo pocit, že bez podepsání by se vyjádřil jinak. Setkalo se to až s nevraživostí, tak jsem od těchto nabídek ustoupil. Odevzdané sebereflexe

ukazují, že se studenti nebojí napsat, co si myslí. Ono se stejně pozná, když by někdo formálně “mazal med”.

Sebereflexe jsem roztřídil zhruba do pěti kapitol. Neustále se ptám, podle jakých kritérií rozřazovat, po každém semestru bych asi zařazoval do skupin s trochu jiným přesahem – spousta reflexí je hraničních, těžko se zařazují do té či oné skupiny.

III. Osobnostní průprava pedagogů

3. 1. Sebereflex, nebo tak nějak

Co to je reflex? Na toto téma jsem nějaký čas přemýšlela, ale nic mě nenapadlo. Jediné to, že reflexy nejspíše budou nějaké odpovědi na určité podněty, které na nás působí. A tak mi nezbývalo nic jiného, než si vzít k ruce nápomocnou knížku, encyklopedii... Pár chytrých věcí jsem si přečetla a mohla jsem začít psát...

Dozvěděla jsem se, že reflexy jsou dvojího typu a to podmíněné a nepodmíněné. S jedněmi už člověk přichází na svět a jsou to zcela jednoduché nervové reakce. Takové nazýváme nepodmíněné, protože nejsou podmíněny učením. Za určitých odpovídajících podmínek se dostávají vždy a my na ně reagujeme stereotypně. Patří k nim ochranné reflexy, jako například kýchací, mrkací, polykací nebo dýchací. A patelární reflexy, ty vznikají klepnutím na určité místo, například podkolenní jamku, kdy se poté končetina vymrští. Podmíněné reflexy se vytvářejí v souvislosti se získanými zkušenostmi. Na rozdíl od nepodmíněných se vytvářejí podmíněné reflexy pouze jako dočasné. Opakovanými situacemi se mohou posilovat. Pokud se ale opakuje činnost bez spojení s určitým signálem, naopak podmíněný reflex vyhasíná. Tyto reflexy poprvé popsal ruský fyziolog Ivan Petrovič Pavlov – těsně před podáváním potravy byla psovi pravidelně rozsvícena žárovka. Světlo zpočátku pro psa nebylo významným podnětem, ale častým opakováním, rozsvícením a následným podáním potravy, se v mozku psa vytvořilo nové spojení a světlo se pro něj stalo signálem. Tím byl u psa vypracován podmíněný reflex. Pokud pes přestal po rozsvícení potravu, podmíněný reflex postupně vyhasíná.

Vedle uvedených fyziologických reflexů, které lze pozorovat u každého zdravého jedince, existují i reflexy patologické, které jsou naopak přítomny pouze při patologických stavech. Jsou jich popsány desítky, většinou

nesou jméno svého objevitele a patří k základním vyšetřovacím postupům v neurologii. K nejdéle známým a nejcitlivějším patologickým reflexům patří Babinského reflex. Jedná se o roztažení prstů dolní končetiny, drážděním nohy směrem od paty až po prsty na chodidle. Babinského reflex je normálním jevem u dětí do dvou let. V pozdějším věku se stává příznakem choroby, například dětské mozkové obrny nebo neurologického poškození. (L. P., sebereflexe, leden 2007)

Nu, co k tomu dodat? Občas se takové nedorozumění stane. Třeba k některým studentům zážitek z dialogického jednání vůbec nedoputuje. Nebo se jedná o nadprahový podnět? Občas se to stává při ukázkových akcích – např. pedagogických dnech. To je výprava ke kolegům na jiné pedagogické fakulty. Oni u nás, pro naše studenty, uspořádají hodiny tak, jak je dělají na domovské fakultě. Na oplátku my pak jedeme k nim (například do Liberce) a tam uvádíme náš přístup. Při takových akcích, kdy se každý posluchač dostane do prostoru jen jednou, je u některých studentů vidět opravdové zmatení. Nedivím se, pamatuji na vlastní zážitek. U někoho to asi přetrvá déle i při pravidelném semestrálním zkoušení.

Myslím, že to také pro studenty není jednoduché. Přijdou do prvního ročníku, často do jiného města, náročně mění životní styl a najedou na ně vyrukuje nějaký chlap s OSP (Osobnostní a sociální průprava učitele).

Chtěla jsem jít původně spát, ne, že bych byla hrozně moc unavená, ale koukala jsem se na romanták. Jmenovalo se to „Gurmánská láska“ a hrál tam hlavní roli herec, který hrozně moc připomněl přítele. Byl dost tmavý a vypadal jako ten můj Turek. Byli si i celkem podobní a i situace mi přišla stejná. On ve filmu a Orkun zrovna v Turecku. Oba daleko, pryč. Tak jsem si maličko posteskla. Je to všechno strašně zvláštní...mám v hlavě neskutečný „maglajz“. Nastoupila jsem na novou školu, nový lidi, ke všemu bydlím na pokoji s holkou, se kterou jsem dvakrát do oka nepadla...a ke všemu to hrozně rychle uteklo, je den po Štědrým dni a já jsem furt taková nijaká. Mám ohromnou radost z dárků, to ano, ale znáte

to, když se nálada vytratí, tak vám nedělá ani ten největší, nejdražší, nejhezčí dárek na světě radost.

Je to asi Vánoční deprese, snad se to na Silvestra ztratí, nerada bych, aby se na mě poznamenalo přísloví: "Jak na Nový rok, tak po celý rok". Už jen to, že teď o tom tady píšu mi celkem pomáhá se z toho nějak vypovídat a hned je to o dost lepší. Jestli se ptáte, proč se s tím někomu nesvěřím, tak odpověď je jednoduchá. Nechci lidem kolem sebe přidělovat se mnou starosti, už tak má každý dost svých a hodně z nás se je alespoň naučí řešit sami. (M.H., sebereflexe, leden 2008)

Je vůbec zajímavé, jaké mají vlastní výpovědi terapeutické účinky. A nejen výpovědi, či pokusy o reflexi, ale i vlastní autorské texty. V hodinách autorského čtení se občas, i když výjimečně, objeví někdo, kdo je evidentně na hranici osobnostní patologie. Ale prezentace vlastních pokusů a zpětná vazba ve veřejné samotě na ně poměrně silně působí. A dostávají se do přijatelného komunikačního rámce – zajímavé – při zachování vlastní originality.

Další vybraná reflexe - to je, myslím, závažná výpověď o duševním stavu. Pro mě to byla velká vzpomínka na působení v Opařanech. Nejprve jsem si nebyl jist, zda nejde o "umělecký" záměr. Zřejmě se však blížila psychotická ataka. Hlavní je, že podle zpráv chlapec sice nestuduje, ale je naživu a daří se mu.

Nemá to konce. Mám pocit, že už nikdy nezažiju ticho. Je to hrozná představa, která mě vede až k úvahám, co se životem. Je to osud. Nikdy jsem na něj nevěřil a nevěřím ani teď i když dokážu pochopit lidi proč tak činí. Stejně tak i proč vyhledávají boha. Někdy je bolest v životě tak obrovská, že ji musíme něčím odůvodnit. Je snad pro to nějaký záměr proč trpím? Někdo mi musí odpovědět, někdo musí vědět co dál...když ne, tak mám jistotu. Mám jistotu lásky a péče. Ale co když se někdo narodí jen proto, aby trpěl. Je to přesný opak. Víra v boha nebo osud se totiž musí opírat o zkušenost a tu takový člověk nemá. Takový člověk nemá jistoty, ten už má jen smrt. A proto se obrací k nihilismu a absolutní

apatii. I tak jsem se já cítil včera večer když jsem usínal. Říkal jsem si zda opravdu takhle budu trpět. Hledal jsem důvody a příčiny, dokonce mě i na malý okamžik zahltila představa, že přeci jen je to osud. Ale není, je to mikroskopická náhoda, vyvolaná pravděpodobně věcmi, které jsem si sám (ač nechtěně) způsobil, takže vlastně tak úplně náhoda to není.

Dnes jsem se však uklidnil, protože doktor, dalo by se říci představitel mé osobní církve, mi dal naději. A bylo to jen pouhé příkývnutí. Ale druhý doktor...byl starý a očividně mu rukama prošlo hodně podobných případů, tak ten tak pozitivně nezněl. Dostal jsem prášky a tak teď budu bojovat chemicky proti těm hučícím prevítům. Lady v lékárně řekla, že tento přípravek je skvělý, ale účinek se objevuje postupně. Ach jo.

Víte, měl bych být pozitivní. A asi sem, naučil jsem se překousnout hořké okamžiky života pouhými myšlenkami na lepší budoucnost. A není to náhodou hlavním palivem života? Stále můžu vykonávat dost věcí, třeba i psát tohle a dělá mi to dobře, protože se soustředím na ten bod a nemusí mě šířat ticho. A navíc prsty po klávesnici cvakají.

Takže co bude? Nevím. Kdysi sem si v takových časech vedl deník, abych nezapomněl, protože pamatovat, to je velice důležité....nakonec budu ve stáří, jestli nějaké bude, ale i v jiných dobách, právě žít v vzpomínkách. Možná bych si měl psát deník...až se mi jednou udělá lépe, pak pocítím vděčnost k životu. Nevím komu budu vděčný, možná životu budu vděčný...a tomu shluku molekul a atomů, který se rozprostřel všude okolo a dovoluje nám prožívat. Prožívat je totiž esence života. (O. S., sebereflexe, leden 2006)

Občas se objeví i takový typ reflexe:

Dívám se z okna. Venku poletuje první sníh. Listí ze stromů je už úplně opadané, povaluje se na zemi. Všechno ztratilo svou ostrou barvu,

dokonce i tráva, která byla ještě nedávno krásně zelená. Napříč zahradou se táhne kouř z místních komínů.

Stmívá se. Před chvílí jsem vyšla ven, do poklidného večera občas zašteká pes a ozvou se hlasy nějakých lidí, kteří právě jdou po silnici.

Sedím zase v pohodlném křesle a piji bílou kávu. Zamyslím se. Zase nastává zima – to dlouhé, studené a pro mnoho lidí smutné roční období. Zase se budu muset teple oblékat, nebudu moci v tričku bosa vyběhnout na zahradu a nechat se ohřívat paprsky sluníčka.

Čím dál častěji, a možná právě kvůli těmto změnám počasí, si uvědomuji, jak čas neuvěřitelně rychle letí dopředu, a jak bychom si právě proto měli vážit každého prožitého dne, ač se nám nezdál příliš zdařilý. Vždy bychom měli věřit v to, že nás ještě čeká mnoho radostných a příjemných dnů, myslím, že je nezbytně nutné v to věřit.

Proto by neměla vadit ani ta již zmíněná zima, jelikož se zase mohu těšit na to, až vyraší první kvítky, sluníčko dostane zase sílu hřát a vše se zase rozjasní do zářivých barev a příroda i zvíř se probudí z dlouhého zimního spánku, tedy na velice krásné roční období – na JARO! (T. J., sebereflexe, leden 2006)

Tady se objevuje jakýsi melancholický opar. Původně jsem si k takovému druhu reflexe dělal poznámky, že jde o snahu po uměleckém vyjádření. Je to možné. Bohužel je také možné, že vzhledem k obrovskému počtu studentů (cca 130 – 150) jsem já něco nedotáhl v instrukci – ať už při samotném dialogickém jednání, či při diskuzích o sebereflexi. Je také možné, že zrovna studenti, kteří tento typ reflexe píšou, neviděli závěrečná videa. Je hodně proměnných, které v takovém počtu nejsem schopen ohlídat. Snad na mou obhajobu – opravdu jde v rámci výzkumu o zanedbatelné procento (viz dále).

Vždy, když následující sebereflexi čtu, jsem u vytržení. Je opravdu neskonale půvabná.

Sebereflex

Dva dny před Vánoci nám náš profesor dal za úkol zamyslet se a napsat co si myslíme co je sebereflex. Zamyslela jsem se a došla jsem k závěru, že jsou to reakce našeho těla na ostatní věci. Třeba když manželka, maminka, přítelkyně vaří a omylem šáhnou na horkou ploténku co udělá ruka??? Ucukne. Automaticky. Nebo když spíte někdo Vás probudí a hned rozsvítí taky přivřete nebo zavřete oči aniž byste museli dávat nějaké zvláštní pokyny prostě tělo zareaguje okamžitě, automaticky aniž by jsme si museli něco uvědomovat. A Proč existuje sebereflex??? Protože než bychom si uvědomili, že máme ruku na ploténce a že nás to bude pálit tak budeme mít přinejmenším popáleniny 3 stupně, přinejhorším po ruce. Ne že by nám to tak pomalu myslelo to ne, nechci nikoho urazit, ale je to prostě moc informací najednou než si to uvědomíme, přitom ten sebereflex už to má tzv. v paměti př. plotýnka pálí, ostré světlo bolí, žehlička pálí, atd. Nebo třeba na předmětu OSPP, když si stoupnu před třídu která ani nedutá co je můj sebereflex??? Dám si nohu přes nohu, začnu se cítit trapně, a řeším jak tu situaci vyřešit. V prvních hodinách mi můj reflex říkal: Jdi pryč, uteč. Pak postupně se to začalo líbit stát před třídou, postupně jsem si z toho začala dělat i srandu...A teď??? Když si stoupnu před třídu která čeká jen na to co udělám, tak můj sebereflex zareaguje tím že si z toho udělám srandu a je to... Všichni se smějí já jsem spokojená už se necítím trapně a je to v pořádku. Takže můžeme svůj vlastní sebereflex změnit, ale do jisté míry, protože už chci vidět jak budu měnit to že mě plotýnka spálí. A ani bych ho měnit nechtěla. Je to super když aspoň někdo nebo spíše něco myslí za Vás a hlavně na Vás..... (G. P., sebereflexe, leden 2007)

Nu. Zajímavý je určitě vliv kultury SMS. To je vzhledem ke konstrukci textu jasné. Dále je třeba dodat, že na obor Učitelství pro I. stupeň ZŠ je vzhledem k počtu

nabízených míst přijat každý – přijímací řízení ztratilo význam (stálo by asi za úvahu, jestli tento model má smysl, zda-li by opravdu nebylo vhodné snížit počet studentů tohoto oboru). Myslím také, že tato studentka v prvním ročníku studium ukončila. Nicméně proti úplně první sebereflexi této kapitoly je to přeci jen posun. Je zaznamenáno, že se ve veřejné samotě asi něco děje.

3. 2. Jak vyvoraná myš!!!

Další skupinu sebereflexí tvoří výpovědi velmi roztomilé. Na jedné straně velmi příkré v hodnocení, ale při čtení z odstupu je vidět veliká zmatenost pisatelek. Tento typ sebereflexí opět tvoří jen malé procento (celkem asi 2 – 3 %), nicméně mám za to, že velmi pěkně o něčem vypovídají.

Abych řekla pravdu, nevím, co od tohoto předmětu očekávat. Nemám pocit, že by mi to dávalo něco do praxe. Práce s dětmi je náplní mého života. Věnuji se jí již dlouho. Proto netrpím trémou, když stojím před dětmi. Když jsem s nimi jsem sama sebou víc, než když stojím před vámi a svými spolužáky v učebně (P.K., březen 06).

Tyto hodiny se mi líbily, ale přesto moje očekávání nesplnily. Pro mě osobně by bylo lepší, kdyby se zde hrály scénky z běžného života, scénky, které se vyskytují ve škole – při různých konfliktech mezi žáky, možná by neškodily ani scénky ze života mezi kolegy v práci – zaměstnání!

Přesto mi Vaše hodiny něco přinesly. Pravda je to, že bychom my (učitelky) měly být připraveny na vše. Obzvláště udržet si pozici před plnou třídou dětí, dospělých a zachovat klid, pozornost, ale i určitou vnitřní pohodu.

V hodinách byla velice hezká atmosféra. A je vidět, že záleží na učiteli. (P. K., květen 06)

Jen bych doplnil, že tato dívenka vystudovala SPgŠ v Prachaticích.

Když jsem se v září dozvěděla, že budeme mít hodiny Osobnostní a sociální průpravy, říkala jsem si, že to bude podobný předmět, jaký už jsme měli na SPgŠ. Že budeme hrát různé hry, dramatizovat pohádky, apod....

Stát před skupinou lidí, nesmět se na nikoho podívat, poslouchat své druhé já, které máme každý z nás v sobě. To byl jeden z prvních "úkolů", kterému jsme věnovali i další hodiny. Abych pravdu řekla, postrádala jsem a bohužel nejspíš stále postrádám hlubší smysl těchto hodin. Asi si máme zvykat, že se na nás ostatní dívají, vnímat pohyby svého těla a pokud možno sdělit pár vět okolí. Mluvit nahlas a srozumitelně.... Stále doufám, že na hlubší smysl přijdu.....

Když se to samé opakovalo každou hodinu, mé nadšení se začalo vytrácet. Děkala jsem, co se po mně chtělo, ale vnitřně mě to neuspokojovalo. Je mi líto, ale můj postoj k hodinám OSPP se nezměnil. Hodiny se mi zdály jednotvárné. Jediný posun, který v tom vidím je, že se už před sebou ve skupině tolik nestydíme. (S. D., leden 06)

Tady bych jen doplnil, že dívenka vystudovala SPgŠ v Prachaticích.

Ještě jsem se s tím nedokázala smířit. K něčemu dobré to určitě ale je. Naučíme se vystoupit před lidmi bez zbytečné trémy. Navíc v životě to bude mnohem jednodušší. Pojedeme podle předem stanoveného scénáře. Žádné improvizování. Něco jako projev. A to mi v té obávané hodině vážně chybí. (K.S., listopad 05)

Život jako projev, to je, myslím, hezký postřeh. Také jsem se jednou dočetl, že život je dlouhý. To jsou milé úvahy, vždycky si začnu představovat, co by asi znamenalo žít život jako projev – Ty,ty,ty! Žádné improvizování, překvapení, zážitek! Připravený projev. No, to by asi bylo k nevydržení. Je otázkou, jestli by pak život opravdu nebyl dlouhý. Nebo zbytečný?

Je středa a nás čeká předmět OSPP... Copak asi budeme dělat? Myslela jsem si, že by mohl být stejný té dramatické výchově, kterou jsme měli na střední škole... Tak s takovými pocity, otázkami a určitou zvědavostí jsem vstoupila do dveří na Dukelský.....

Musím se přiznat, že první hodina mě opravdu zklamala. Proč? To, že jsme se vůbec neznali, kamera, prostě na první hodinu bych zvolila něco méně drastického, nějaká seznamovací cvičení, to by bylo lepší. Nejhorší bylo vystoupit před skupinu a odhalit jim „mé druhé já“. Ale proč? K čemu jim to asi tak bude? Je sice hezké, že si uvědomujeme, jak se chováme v nepříjemné situaci. Určitě všichni víme, že tam někde v nás je ukrytý přítel, ale to můj přítel a ne všech ostatních....

Je pravda, že porovnání s druhou hodinou je o poznání lepší. Co by mě bavilo, jsou improvizace na téma, situace, různá cvičení a hry. Opravdu se mi po první hodině na tu další nechtělo.....

Co je povzbuzující je motivace, kterou opravdu nešetříte. Možná by bylo lepší se řídit heslem „méně je více“. Je sice hezké, že jsme všichni skvělí, báječní a nevím, co ještě, ale na druhou stranu, co si z té hodiny mám vzít? To opravdu děláme všechno tak dobře? Jsem zvyklá přijímat i kritiku. Je důležité člověka vyslechnout a hlavně kritiku přijmout a něco si z toho vzít. Jinak si myslím, že jste dobrý herec a určitě víte, čeho chcete docílit....

Z dramatické výchovy znám pojmy jako cíl, cvičení partnerské citlivosti, poznání sám sebe, improvizaci, štronzo a další témata k činnostem, která jsou důležitá pro naši pedagogickou praxi, vystupování před lidmi – ano toho asi chcete docílit.....

Na střední škole pedagogické škole nám kladli na srdce (při praxi i následných výstupech), abychom se dívali na děti, podle jejich reakce poznáte, jestli je hra baví, pokud ne zvolte novou, atraktivnější. Víím, že je těžké říci, co je atraktivní a co ne...(V.K., leden 06)

Jen bych doplnil, že tato dívenka vystudovala SPgŠ v Prachaticích.

Máme napsat náš názor na hodinu OSPP. Mám smíšené pocity, první hodina se mně moc nelíbila, protože jsem od ní očekávala něco úplně jiného. Chodila jsem na střední pedagogickou školu a tam jsme měli předmět dramatická výchova. V jádru mají tyto dva předměty něco společného. Na „dramatáku“ se mi líbilo to, že jsme se první hodinu seznamovali, hráli seznamovací hry. Tady jsem si stoupla před 10 neznámých lidí, a to mně dělalo problémy. Cítila jsem se trapně a rozhodně jsem nebyla sama, kdo měl tento pocit.....

Přemýšlím, jak na mě působí hodiny OSPP. Musím říct, že ani nevím. Do těchto hodin se nemusím předem připravovat, učit, dokonce ani nepíšu písemku na konci hodiny. Jediným úkolem je napsat reflexi, a proto píšu tyto věty.....

Musím říct, že mě osobně by více bavilo hrát pohádky, příběhy nebo scénky, než stát uprostřed třídy a koukat vlastně ani nevím kam.....

Nejvíc mě zaujal náš profesor. Působíte na mě jako pozitivně naladěný člověk s neuvěřitelnou energií. Svou náladou „nakazíte“ ostatní, a tak se celou středu usmívám a vlastně ani nevím proč..... (R. P., leden 06)

No, není dívenka sladká? Opět bych jen doplnil, že vystudovala SPgŠ v Prachaticích.

Něco trošku úvodem. Tedy úvodem bych chtěla nastínit mou situaci. Jelikož jsem navštěvovala SPgŠ v Prachaticích, a na této škole je mezi vyučujícími předměty též předmět, s názvem, Osobnostně dramatická výchova (ODV). A proto jsou mi termíny dramatická výchova, její cíle a úkoly, prostředky, organizace, metody, skupina, prostředí, strukturované drama atd... (tedy teď jsem se překonala a zopákla si v hlavě maturu☺), velmi blízké. Tím více, vezmu-li v potaz to, že jsem z tohoto předmětu skládala praktickou i ústní maturitní zkoušku, byla jsem ráda, když jsem viděla rozvrh.....

A nyní už mé postřehy. Je to těžké, ale prostě je to tak. Víte, je fakt, že jsem zvyklá na určitý řád, určitý přístup, ale hlavně na určitý postup a zařazování cvičení od pohybu ke slovu atd... Jsem byla po první hodině ne zklamaná, ale docela jistě znejistěná a zmatená z toho, že vy jakožto neznámý člověk a pracovní skupina též.....

Vím, že jsem právě poznamenaná z předchozích let a tím jak naše ODV vypadalo. A vypadalo asi tak, že na první, dejme tomu "hodině", jsme se seznamovali s určitými cvičeními a hrami. Strašně mi na Vaší hodině chybělo např. rozehrívací cvičení potřebné právě k lámání ledů (zbavení ostychu, zábran), které (a to je přeci přirozené), před sebou neznající se lidé mají. Ale já fakt strašně srovnávám.....

My jsme třeba na dramce fakt postupovali od pohybu ke slovu, od cvičeníh partnerské a skupinové citlivosti, cvičení nonverbální komunikace, pohybových skupinových improvizací až třeba k dramatizacím, sólovým slovním improvizacím, stavbě monotematických lekcí DV a jejich provádění, až k samostatným výstupům atd.... No nevím, podle mě by se ty tři hodiny daly využít trošku jinak....Je mi teď trapně přijdu si jak když radím, a na to nemám právo, ale hlavně! A to vám chci říct! To nedělám! Já opravdu jen tak zkouším srovnávat a dumat, no...☺ A hlavou se mi honí tohle☺ Ta pohybová cvičení, té partnerské citlivosti se mi líbily, i když jsem ze začátku nevěděla, co máme dělat, ale pak to povolilo...

Jenomže vemte si to, že já jakožto dejme tomu zkušená nebo alespoň trochu zasvěcená do této problematiky, byla nejvíc překvapena sama sebou! Vlastně já, která bych už neměla zas takové zábrany mít, se cítila, nevím, jak bych to nazvala! Asi jak vyvoraná myš?! (L. M., leden 2006)

Tak tady se náznak reflektování objevuje, i když ve velikém zmatku. Musím ocenit, že dívky chtějí poctivě a správně studovat, tak aby to bylo v pořádku, je to až dojemné. Jen připomenu, co je již v textu – dívenka také vystudovala SPgŠ

v Prachaticích. Tuším, že z celkem 14 takto vypovídajících studentek (výpovědi chlapců se v tomto typu neobjevují), jich 12 absolvovalo SPgŠ v Prachaticích. Dramatickou výchovu měly minimálně 2 roky, většina z ní maturovala. To je, myslím, velmi zajímavý poznatek.

Když se bavím s kolegy na katedře, zejména psychology, podobného znaku si všímají také. Studentky jsou často tak pěkně vycvičeny, že by samy raději chtěly přednášet, protože už se to pěkně naučily. Ve tvořivé dramatice je to nanejvýš zarážející. V čem asi spočívá ona dramatická tvořivost, když dívky nejsou vůbec schopny reagovat na změněnou situaci? Nenastává nějaký paradox – čím jsou víc cvičeny (cvičeními, hrami, strukturovanými dramaty) – tím rigidnější přístup mají? Co nám vlastně studentka sděluje slovy: „**Jenomže vemte si to, že já jakožto dejme tomu zkušená nebo alespoň trochu zasvěcená do této problematiky, byla nejmíc překvapena sama sebou! Vlastně já, která bych už neměla zas takové zábrany mít, se cítila, nevím, jak bych to nazvala! Asi jak vyvoraná myš?!**“

Zajímavý je jeden postřeh – reflektování se téměř nevyskytuje. Je to víceméně hodnocení výuky. Po několika letech a desítkách či stovkách vyučovacích hodin dramatiky nejsou děvčata schopna reflektovat vlastní činění, pouze hodnotí průběh hodin. Téměř u všech se objevuje dokonce hodnocení mě jako učitele – velmi mě oceňují, ale v podtextu je jakási zloba. Jak to, že tenhle dobrý kantor po nich chce takový blbosti! Tak by mně předvedly scénku! Nejlépe ze života.

Aby to však nevyznívalo definitivně. Nedomnívám se, že jsou děvčata nějak trvale poškozena, jsou zavedena, odvedena od sebe sama. Dialogické jednání je příležitost, ke které se mohou kdykoli vrátit. I z těchto důvodů každý semestr otevírám volitelné kurzy Dialogického jednání a Autorského čtení – jako možnost.

Ona schopnost reflektovat, či vůle reflektovat vyžaduje asi nějaké osobnostní předpoklady a zralost – ale zejména musí být co reflektovat! Po aplikaci a správném splnění cvičení odpovídáme na otázky typu – líbí x nelíbí, bavilo x nebavilo, eventuálně se popíše, co se dělo. Jenže to, prosím pěkně, není sebereflexe, to je právě hodnocení hodiny. Neptáme se sebe - dovnitř, ale odpovídáme a hodnotíme

hodinu, vně nás. Reflektování skutečného zážitku je něco jiného. Objevují se otázky po vlastní existenci – kdo jsem, že tak reaguji, vidím sám sebe tak, jak mě vidí ostatní? Dramatická situace se pozná právě podle toho, zda nás oslovuje, zda je co reflektovat, ne podle toho, že ji správně splníme.

Na tohle téma jsem se musel také zeptat našeho pana profesora, jestli to vidí jako já. Nu a pan profesor říkal, že jo, že to taky tak vidí. A pan profesor Švec taky říkal, že jo, že to taky tak vidí. No, tak už jsem asi velkej kluk, když si myslím to, co si myslí profesoři..... .

Hmm,.... hmm.....No tak dál...

3. 3. Mít vůli....

Tak tady teprve asi začíná oblast reflektujících studentů. Je to řádově mnohem větší vzorek výpovědí. Obsahuje výpovědi jak úzkostné, tak naprosto nadšené a objevné. Absolutní většina studentů je tedy schopna zážitků zaznamenat tak, aby se mohla začít ptát. Alespoň trochu....

Nejprve bych rád citoval z reflexe studentky, u které jsem zaznamenal opravdu zajímavou a velmi úzkostnou reakci na veřejnou samotu. Stalo se to ve větší skupině (kolem dvaceti studentů), hned při první seznamovací hodině. Ve velmi veselé atmosféře nastupovali studenti v rychlém sledu jeden po druhém do veřejné samoty, jen se tak na chvíličku "ohřát" (pět až deset vteřin). Dívka bez problémů vstala, šla na plac, ostatní vstřícně zareagovali, jako na každého jiného, a hle – dívence se dostavila silná psychosomatická reakce. Nejen náběh k pláči, ale také něco jako křeč mezižeberních svalů a zřejmě i bránice. S dívkou jsem po hodině promluvil, zjistil, že je opravdu velmi úzkostná. Nicméně vstřícná a nastavená k "terapii", lépe snad nápravě – zkrátka nebyla v odporu, ale sama handicap vnímala. Vždy, když při dalších hodinách měla jít do prostoru, otevřeně jsme promluvili o tom, zda se na experiment cítí. Vždy vůli měla. Tak jsem ji slovně vyprovázel a slovem s ní zůstal i v prostoru – a opět ji i slovně vyprovodil na místo.

...Chtěla jsem tento text napsat už včera, ale neměla jsem sílu. Dnes se těším na Váš předmět. Jsem odhodlaná, že už nebudu bučet. Snad to vyjde. Moc mně tato reakce zaskočila a věřím, že to bude lepší a lepší. Jsem opravdu hodně citlivá a je to pro mě zvláštní pocit. Byla jsem moc ráda, že jste si se mnou při prvním na konci popovídal. Asi bych tam příště nešla. Moc Vám za to děkuji....

Tento předmět se mi velmi líbil, škoda, že je konec. Chtěla bych Vám poděkovat za to, jak ho vyučujete. Mě to naprosto vyhovovalo. Hlavně poslední setkání, kdy jsme mohli chodit, jak jsme chtěli (pozn. – míněno pořadí). Pro mě to byl veliký pokrok a jsem ráda, že se mi to povedlo. Co mi to dalo? Hodně jsem se zklidnila a více vyrovнала. Dříve jsem měla

špatné dny, kdy se to na mě všechno hroutilo a skončilo to pláčem. Tento stav už jsem dlouho neměla. Nevím, zda to může být tímto předmětem, ale je to pro mě úspěch. Rozhodně to pro mě byla dobrá zkušenost... (V.S., květen 2006)

V dalším ročníku u mne absolvovala i autorské čtení (v rámci tvořivé dramatiky) a průběh experimentálního čtení vlastního textu již byl poměrně standardní.

Další výpověď je také velmi zajímavá, i když vyznění není tak optimistické:

Předmět OSPP mě překvapil. Nemůže jednoznačně říci, zdali pozitivně či negativně. Hodiny jsou odpočinkové, nenáročné. Ale nejsem zvyklá takto vystupovat před lidmi. Cítím se nesvá. Tím spíš, že mně zabírá kamera. Na první hodině byly mé obavy největší a nejsilnější. Sama pevně doufám, že alespoň trošku ustoupily a budou ustupovat i nadále. Chtěla bych dosáhnout naprostého uvolnění v hodinách, smát se a "relaxovat". Věřím, že se mi to povede. Budu se snažit.....(A. B., listopad 2005)

Upřímně musím říct, že jsem ráda, že hodiny OSPP skončily. Bylo sice moc zajímavé sledovat své spolužáky v různých situacích, někteří z nich mají takový ten opravdový exhibicionismus v krvi. Já osobně bohužel ne.

Vždycky, když jsem šla na plac, cítila jsem se trapně – a trapné mi připadalo i to, co říkám, co dělám, jak se pohybuju. Ne, že bych se nesnažila. Snažila jsem se hodně...

Pozorně jsem sledovala ostatní. Ale přesto jsem se na place nikdy necítila v pohodě. I když jsem si to tolikrát přála. Uvolnit se a smát se... Obdivuju všechny, kterým se to povedlo. (A. B., leden 2006)

To je přeci velmi citlivá výpověď – zvláštní je, kolik se v ní objevuje touhy z oné úzkosti vyjít. Jak dívku oslovuje to, co mohla registrovat u ostatních. Jak vlastně

touží po vlastní svobodě. Kam zařadit takovou výpověď? Je odmítavá, je sebereflektující? Cítíme tam touhu zažít?

Také se mně vybavuje vlastní zkušenost se snahou. Ono moc snahy škodí. Kolikrát jsem to slyšel od profesora Vyskočila a od paní Smrčkové? Také, jak jsme několikrát v psychologii u docentky Vyskočilové diskutovali vztah vůle x snaha. Jak ona snaha je často neproduktivní, jak něco podstatného ve vztahu zavírá.

Chodila jsem na čtyřleté gymnázium, učitelé nás neustále ponižovali a zesměšňovali, každodenní strach a stres. Tady s námi (na vysoké) jednají jako s dospělými, můžu mít svůj názor... I když...pořád se bojím, bojím se říct svůj názor, bojím se cokoliv říct, aby to náhodou nebylo špatně.... A tak doufám, že se to brzy změní a že ten blok odstraním...

(B. R., listopad 2005)

Tak, takový typ reflexe není nejlepší vizitkou našeho školství.... . Velmi podobné pocity si sám u sebe také vybavuji. Školství, které přináší úzkost, to je velmi pěkné.....Jo děti, daly jste se na vojnu!!! Vlastně asi jsme vás naverbovali, ale pšššššššššš....., ať si toho nikdo nevšimne.

Já za sebe musím říci, že jsem před každou hodinou doufala, že už to nebude tak hrozný a ujišťovala se, že se přeci není čeho bát, ale ten člověk ve mně to asi viděl jinak. Vždycky se rozhodl, že mě bude nervovat a já jsem ho nedokázala zastavit. Přece jen si myslím, že to nebyla ztráta času. I když jsem před těmito hodinami nejásala, tak bych v nich ráda pokračovala dál. (T. H. leden 2006)

To je již opravdu sebereflexe, kdy je vnitřní partner zaregistrován. Zatím jen pasivně, ale je. To je zřejmě moment, kdy si člověk může něčeho všimnout.

Chodím u nás na fakultě za jednou milou paní úřednicí domlouvat podrobnosti k vypsáním vyučovacím předmětům. Je asi v mém věku, nebo o něco mladší. Když jsem registroval volitelný předmět Dialogické jednání s vnitřními partnery, tak byla úplně nadšená. Tedy ne ze svých partnerů, oni ji ti její prý pěkně peskují, ale že vůbec někdo tento jev registruje, že vnitřní partneři jsou! Že v tom není sama! A když jsem jí sdělil, že na to je celé studium a obor, tak byla u vytržení a obrovsky se uklidnila. Asi měla strach, jestli je v pořádku. Nicméně to já mívám taky.

Ono jde o to, aby ti uvnitř byly partnery skutečnými, aby se nepeskovali a nenervovali ve zlém, nýbrž aby se spíš v dobrém provokovali a přijímali to, co je. Jak tomu pomoci?

Na základě této (ale i dalších, podobně koncipovaných výpovědí) jsem začal docházet k reflexi vlastní práce a koncipování hodin. A díky tomu jsem také došel ke změnám, které (zdá se dle výsledků – viz dále) mají pozitivní vliv právě na vnímání veřejné samoty.

Ještě bych se přeci jen vrátil k tomu, jak se pokouším sebereflexe třídit. Často se opakují, co se faktů týče, podobné výpovědi. Ale přeci jen mají vyznění odlišné. Proto tyto, svým způsobem úzkostné výpovědi, řadím již do oblasti reflektujících. Lidsky jsou otevřenější než výpovědi předešlých kapitol. Přesto to asi tyto dívky budou mít ve školství mnohem těžší. Kdo ví, zda vůbec učitelství vůbec unesou. Jestli to pro ně - zatím (nebo vůbec???) - není nadlidský úkol. Aby je to psychicky nevysávalo a ony nemusely léta vůbec bojovat o vlastní přežití.

Co jim popřát? Aby se nesnažily za každou cenu ve školství přežít, nebude-li jim učitelství vyhovovat. Aby měly vůli ptát se po tom, co je bude naplňovat, uspokojovat, a také jak na to. A třeba budou skvělé učitelky, protože samy nejlíp budou vědět, jak to ty děti mají těžké.

3. 4. Tak jo - reflektuji, reflektuješ, reflektujeme...

Největší část studentů (kolem 90%) nějakým způsobem na dialogické jednání reaguje pozitivně. Zpočátku jsem tento velký celek rozdělil na dvě velké části.

Na výpovědi formálnější – část výpovědi věnují formálnímu popisu toho, jak jsou hodiny strukturovány. Oceňují, že si prošli nárazem zážitku existence ve veřejné samotě, i když je to napoprvé stresovalo. Díky opakování stejné situace si všímali, že stres ustupuje. Zdůrazňují, že hodiny dialogického jednání považují za důležité, všímají si praktického dopadu. A pak na výpovědi reflektující, dialogické – kde se objevují závažnější výpovědi, či různé formy dotazů k sobě samému.

Čím déle o tom přemýšlím, tím víc se mně zdá, že je to vlastně jedna veliká skupina, která je výrazně různorodá, členitá, řekněme i barevná a živá. Podstatné je, že pro studenty je dialogické jednání důvodem k otázce. Všímají si a zaznamenávají nějaký impuls, který je vyvádí z každodennosti. Také se určitě promítá nějaká konkrétní nálada při psaní reflexe, či při zkoušení (vliv skupiny). Pokusím se tedy znovu celý tento balík reflexí pročíst a prozkoumat, odkud kam je jeho rozpětí.

Když jsem se poprvé postavila na „naše místečko odvahy“, vůbec jsem se nesoustředila na to, co se mnou ta situace dělá. Prostě jsem jen stála, něco „plácala“ a vůbec si neužívala ty pocity. Asi to bylo i mou momentální, velmi dobrou náladou. Jak už všichni poznali, mám v sobě víc než dost energie a někdy ovládá více ona mě, než já ji.

Při dalších hodinách jsem si uvědomila, proč se tohle po nás vlastně chce a začala se soustředit sama na sebe, poslouchala jsem, co se děje uvnitř mě a nevnímala okolí. Nebylo pro mě zvláštní stát před lidmi, kteří mě pozorují, protože na to jsem zvyklá, v takové situaci jsem už od 4 let, ale to, co jsem měla najednou navíc, byly moje ruce. Docela mě překvapilo, že najednou nevím co s nimi.

Co mě přišlo zajímavé bylo, když jsme stáli ve dvojicích zády k sobě a měli se otočit, vyžadovalo to mnoho soustředění, nebo alespoň já si to

myslím, cítila jsem u toho hodně velkou energii. Baví mě pozorovat ostatní, snažím se do nich vcítit. Vidím na sobě i na ostatních, že nás to někam posunulo a že všichni jsem se svým způsobem zlepšili, dokážeme už trochu tu situaci ovládat.

Myslím si, že tohle se nedá nacvičit doma před zrcadlem, nebo si plánovat nějaký proslov, je to i trochu o momentální náladě a psychickém rozpoložení. Je to v podstatě takové malé dobrodružství, stoupnout si a čekat co přijde, co mi poběží hlavou, baví mě to a tím bych to asi zakončila. Chtěla jsem tuto práci napsat delší, ale to co mi běží hlavou se vešlo do těchto vět, tak doufám, že takhle to stačí. (Č. M., 30. 12. 2006)

Reflexe není dlouhá, ani sebezpytná. Použil bych výraz – praktická. Je zajímavé, že na pedagogické fakultě se tato praktičnost objevuje často a výrazně. Je to taková „praktická škola“. Nemyslím to zle vůči škole, spíš jako nástin toho, jak založení studenti se hlásí na učitelství. Ostatně, není to třeba dobře?

...Stala se mi taková zvláštní, pro mě veselá záležitost. Před týdnem jsem učila ve druhé třídě a přes to, že jsou to tak malé děti, bála jsem se jich, bála jsem se, aby se něco nepokazilo a já se před nimi neztrapnila. Když jsem tak stála před tabulí a oni říkali básničku, kterou nejspíš říkají každé ráno, vzpomněla jsem si na veřejnou samotu. Byla jsem tam před nimi tak sama a začala jsem si všímat toho, co vlastně dělám. Držela jsem v ruce desky a skoro jsem je přelomila, jak jsem byla nervózní, bylo mi vyloženě špatně. Říkala jsem si pomalu, v klidu, pamatuješ, jak ti pomohlo se soustředit – a opravdu. Podařilo se mi uklidnit sebe i děti a ta hodina byla jedinečná. (B. T., květen 2006)

To je sebereflexe dívky ze III. ročníku Učitelství pro NŠ, která zároveň v té době absolvovala praxi, a je velmi zřetelně zaznamenáno, jaký druh pozornosti dialogické jednání rozvíjí. Dokonce jakým způsobem může být “užitečné“, aniž by přeříkávalo a nastavovalo nějaké konkrétní metody a techniky.

Další sebereflexe to jen potvrzuje:

V první hodině tohoto předmětu jsem já i mé spolužačky byli dost překvapeni, protože předmět, ve kterém je náplní hodiny být v prostoru před ostatními lidmi aniž by jsme s nimi komunikovali, nám přišel dosti zvláštní.

Jak to jenom popsat... Bylo to vtipné a srandovní než přišla řada na vás. První hodina (první můj výstup) byla dost rozpačitá. Přišel sem na „plac“ a v té chvíli to přišlo: strnul jsem, žaludek najel až do krku a začal promlouvat „nějaký mužíček“ co v každém z nás je akorát začne promlouvat jen tehdy, když máme pocit, že bysme měli něco udělat, ale nevíme co a když nás už něco napadne, tak nás naše „dobré já“ zase stáhne zpět protože to co právě chceme udělat je blbost. V ten moment vystoupení jsem si sice „mužíčka“ neuvědomil, to se stalo až zpětně, ale potom člověk zjistí, že když nechá dělat tělo, to co ho napadne tak se cítí suverénně a bez jakékoli trémy. Mužíček je totiž tělo a naše „já“ je mozek a ten říká chovej se normálně, neztrapni se, nevybočuj něčím z určitých pravidel chování-jinými slovy chovej se tak jak ostatní čekají, že se budeš chovat a ne tak jak sám chceš. Hodně lidí na placu by nejráději zakřičelo protože by tím uvolnili napětí co v sobě násilím drželi, ale ze začátku se to nikomu nepovedlo, právě proto že je mozek držel zpátky. Podobně to bylo i u mě. Já zase chtěl něco mermomocí říct a místo slova vyšlo na povrch jen jakýsi „žblept“. Já sice rozuměl tomu co jsem říkal, ale nikdo jiný ani písmeno. První hodina skončila pro všechny stejně-s roztřepanými koleny.

Další hodiny tohoto předmětu probíhali podobně, ale s tím rozdílem, že jsme se „otrávali“ víc a víc. Podle sebe můžu říct, že já už tak třetí hodinu neměl skoro žádnou trému před lidmi co v místnosti seděli. Jen by mě zajímalo jestli se to stalo proto, že ty lidi člověk za tři týdny ve škole pozná blíž a už před nimi nemá trému a nebo jestli je to tím, že trému ztratil celkově? Odeznívání trémy ze začátku, podle mě, bylo tím, že si člověk

zvykl na osazenstvo třídy, ale jak hodiny probíhali dál tak jsem na sobě začal pozorovat změnu i v běžném životě a to zejména ve chvílích kdy jsem měl komunikovat s nějakou vyšší autoritou. Připadá mi že od té doby mám větší sebevědomí, ještě víc ostrý jazyk než sem měl a suverénní jednání, když aspoň trochu cítím, že na to mám. A když se s někým přu a dostanu se na tenký led tak daleko snáz z té situace vybruslím.

Tyto hodiny pro mě byly rozhodně přínosné a prospěšné. Každý by si to měl aspoň vyzkoušet protože tímto způsobem pozná vlastní vnitřní já a dokáže s ním spolupracovat a později využívat pro svůj prospěch. (L. J., leden 2008)

To už je výpověď velmi reflektující, zachycující vnitřní pochody. Myslím, že je pěkné zaregistrování onoho "mužička" uvnitř. Zároveň je velmi sympatická výše zmíněnou praktičností.

Podobně se objevují výpovědi, které v podstatě oceňují videotrénink – možnost vidět se.

Stát před lidmi, před kamerou a něco tam povídat, to se mi zrovna jako něco složitějšího nezdálo. Když přišla řada na mě, vše bylo jinak. Polilo mě horko, měl jsem studené ruce i nohy a srdce mi bilo jak o život. A hlavně pusa byla jak zašitá. Pak to začalo nějakým způsobem najíždět a mohl jsem alespoň mluvit. S přibývajícimi hodinami to bylo, dle mého názoru, lepší a lepší... Nejpřínosnější je pro mě ta skutečnost, že svůj projev mohu hodnotit z pozice diváka – posluchače. (J. Z., leden 2006)

Další student mně opravdu zůstal v paměti nejen proto, že je to hoch.

Dobrý den.

Bohužel nevím,co bych si měl pod tímto pojmem představit a nevím,jestli budou mé myšlenky zcela odpovídat Vašim představám,tak se předem preventivně omlouvám za neschopnost...

Pojmu tuto práci asi spíše jako shrnutí předešlých pár měsíců,co jsme strávili v seminářích.Na začátku jsem si připadal jak malé dítě, které poprvé vidí Mikuláše, čerta a anděla,a také jsem to tak i cítil.Tenhle zvláštní pocit,při kterém mě šimralo v žaludku,třásl se mi kolena a potily ruce toho se zřejmě nikdy nezbavím,protože je prostě ve mně.Postupem času však začal slábnout a zmenšovat se(postupem času nemíním další seminář od zahájení,ale spíše tak ten pátý šestý seminář...:-))ale přesto stejně neodezněl.I když vím,že v místě,kam každý z naší skupiny chodil projevít se,jak říkáte Vy „do prostoru“ nám nikdo hlavu neutrhne za to,že bychom tam snad předvedli něco špatně,stejně mám takový pocit nejistoty.Na druhou stranu byl pro mě tento předmět velkým přínosem,protože už se tolik nebojím kdekoli a jakkoli se projevít,uvědomuji si své projevy například mou levou nohu vpřed ala antický hrdina na odchodu nebo mé(nevím jak to popsat) “solení“,kdy rukama prostě solím...tak už jsem to trochu omezil a chovám se přirozeněji a maximálně si nějakým tím pohybem uvolňuji stres.Zkrátka jsem rád,že někdo na Universitě měl dobrý nápad poskytnout nám zkušenost z tohoto semináře a troufám si říct,že je velice přínosný a pro někoho,kdo vystupuje před lidmi je téměř nezbytný(pokud chceme,aby se tam ten někdo jen netopil ve vlastním stresu).To si myslím,že je z mé strany vše a nenapadá mě,co více dodat. Děkuji za váš čas a nashledanou. (J. Š., leden 07)

Postoj popisovaný v reflexi jako – antický hrdina na odchodu – byl opravdu báječný. Student byl pozitivně nastaven a všichni jsme s napětím čekali, kdy si tohoto postoje všimne. Napětí vydrželo vlastně celý semestr. Jsem rád, že si sám všiml – zdá se, že bez jakékoli újmy – jak postoje, tak onoho solení. Potřeboval by ještě delší čas, aby tyto projevy nemusel omezovat, ale spíš brát jako hru. V rámci hry by pak asi mizely samy, nebo by byly impulzem pro další jednání.

Já jsem docela pohodová holka, tedy doufám, ale jak přijde nějaká situace, na které mi záleží nebo na které záleží ostatním, je po pohodové

holce. Klidně udělám třídě šaška, ale jen za nestresové situace. Za situace, kdy o nic nejde.

Při první hodině Osobnostní a sociální průpravě jsem byla moc nervózní. Vůbec jsem netušila, co ze mě vyleze. A ještě ta kamera. A ta představa, že se na to někdy všichni podíváme. Během doby, kdy šli ostatní na scénu, přemýšlela jsem co tam mám říct, abych nevypadala jak úplný hlupák. Samozřejmě mě v tom stresu nic nenapadalo. No, vlezla jsem tam, musela jsem, přišla na mě řada. Moje zpocené ruce se třásly. Vždycky je mám přimknuté k sobě, dodává mi to bezpečí. Když je mám před sebou, musí pořád něco dělat - mumlat něco a hrát si. Taky se mi třesou kolena. A taky se mi špatně mluví a dokonce se mi třesou tváře a rty. To je ze všeho nejhorší, protože si myslím, že to vidí ostatní. Nevím, jak to je, ale je to hrozný pocit. A pak jsem něco zamumlala, uculila a šla. Před výstupem pořád klepu nohama. Uvědomuji si to, ale nejde to zastavit.

Příští hodinu to bylo o mnoho lepší, protože nás byla jen polovička a nebyla tam kamera. Na té prázdné ploše se cítím tak malinká a hledám ta správná slova. Nejráději bych chtěla pobavit publikum. Někdy se daří a napadají mě kraviny, ale spíše mám vymetýno. Má hlava má v sobě chaos. Je to hrozně rychlé. Perou se mi tam myšlenky. Je to těžké, vymyslet něco na místě.

Nevím jestli mi tato hodina v něčem pomohla, možná ano, ale vím, že mi bude chybět. Vždycky jsem se tam odreagovala, zasmála a díky ní jsme se i navzájem rychle poznali. Jak se chováme před publikem a tak. Bylo to roztomilé. (S. I., leden 07)

Tak ano, bylo to roztomilé. Myslím, že je hezké a právě roztomilé, že si dívka tolik starostí nepřipouští. To kdyby se vedlo vždy a se všemi. A taky, jak by bylo prima, kdyby tito lidé mohli zkoušet pravidelně delší dobu. Nicméně, kdyby přišli na to, že chtějí – tak můžou.

Když jsem poprvé slyšela název předmětu OSP vůbec jsem si nedokázala představit co mě na těchto hodinách bude čekat. Musím se přiznat, že

věta: "Prostor je váš" mě děsila. Když jsem tuto větu při první hodině slyšela, dal se do mě děs. Při představě, že si musím stoupnout před třídu kde je 26 cizích lidí mi běhal mráz po zádech, protože jsem velice stydlivá a nerada na sebe upozorňuji. Je, ale pravdou, že tento předmět mi dal hodně. Nejenom v tom, že jsem začala vnímat samu sebe jiným způsobem, ale i to, že jsem si začala více věřit a bojovat se svoji trémou. Na první hodině jsem byla strašně nervózní, vůbec se mi nechtělo být v té třídě, v prostoru, v pozornosti ostatních. Postupem času se tyto pocity měnily. Už jsem nebyla tolika nervózní, ale pořád mi některé věci dělali problémy. Přišlo mi, že si nemůžu dovolit pohybovat se, mluvit a vůbec nějak se projevovat. Ale překonala jsem se, prostě jsem si řekla, že si nemusím dělat hlavu s tím, že tam někdo sedí a kouká na mě. Představila jsem si, že stojím třeba na autobusové zastávce a čekám na autobus. Je tam také hodně lidí, které neznám a když nevím co tam, tak si začnu jakoby tančit, stejně mi z přehrávače zní oblíbená muzika, tak se jí nechávám unášet a poddávám se jí. A tímto jsem se řídila v prostoru. Snažila jsem se být jen sama sebou, ve svém světě. I když se to zdá jednoduché, nebylo. Sice už mi pohyb nedělal problémy, ale mluvení, to byl veliký problém. Nedokázala jsem ze sebe vydat ani hlásku, natož abych dokázala mluvit o svých pocitech, o tom co se mnou děje. A když už jsem nějakou tu hlásku ze sebe vydala, byla to nějaká hovadina a hlas se mi tak třásl, že jsem skoro sama nerozuměla tomu, co jsem právě řekla. Avšak největší zlepšení bylo poslední hodinu. Možná to bylo jen proto, že jsem tam byla naposledy nebo tím, že sem ze sebe setřásla nervozitu. Bylo mi tam strašně dobře vůbec se mi nechtělo odejít, začala sem si to užívat. Vůbec mi nevadila pozornost ostatních spíše sem si ji užívala. V tu chvíli jsem nepřemýšlela nad tím co mám dělat, ale nechala jsem se tím unášet ať si to se mnou dělá co chce. Měla jsem pocit, že tam můžu být jak jen dlouho chci a že to se mnou skoro nic nedělá.

(P. P., leden 08)

Sebereflexe

Pokud mám zhodnotit svoje pocity při tzv. veřejné samotě, popsala bych to asi takto.

První hodinu jsem jako každý nevěděla ,co mě čeká,ani jak to mám brát.Takže jsem si tam šla stoupnout s tím,že to už znám,že to pro mě není nic nového,jelikož zpívám plesy a svatby v jedné kapele.Ovšem to jsem se sakra mýlila.Přesně jak jste říkal,něco jiného je jít před publikum předvést NĚCO,nějaký výstup,a něco jiného stát tam jak tvrdý ý a nemít co říct.Byla jsem šíleně ztuhlá a zírala jsem do stropu a vůbec jsem netušila na co právě přesně myslím ,natož abych ze sebe něco dostala.

Jak jste nám hodinu od hodiny říkal další věci ,jak to máme brát a jak se „nemáme stydět“ a snažit se zachytit nějakou myšlenku a říct cokoli nás právě napadá ať je to sebevětší blbost,čím dál víc mi to nepřipadalo jako mučení,ale spíš jako hra.Docela mě to tam začínalo bavit.Akorát já jsem ze sebe většinou dostávala jen výkřiky typu: „Týýý jo“,nebo „uuufff“.A přitom jak sem pozorovala holky tak ty tam brebentili mnohem víc...“Myslím,že vím v čem je ta podstata si tam v sobě s něčím hrát a vlastně začít improvizovat s nervozitou a pak začnou vznikat nádherný kousky jak z divadla Sklep, který úplně žeru=)Ale je to podle mě lehký pochopit teoreticky,ale těžký a zdlouhavý se tam opravdu uvolnit a zrealizovat to v praxi.Protože jsem si vždycky říkala prd' na všechno a nech to proudit.Jenže na místě jsem se zase jakoby zasekla a potřebovala bych na to asi delší dobu tam být, abych ten průběh zpomalila.Ale do budoucna bych se tím ještě ráda zabývala. (S. P., leden 08)

U těchto dvou reflexí se objevují aspekty upozorňující zejména na kondici k veřejnému vystoupení. Je velmi zajímavé, že touha po předvádění se či “herectví” není nijak silná. Na pedagogické fakultě obecně – občas se někdo velmi předvádivý objeví, ale v mizivém procentu. Možná opravdu funguje dialogické jednání, kdo ví? Totiž jsem v jižních Čechách – tedy – kdož ví?

Pamatuji si, že poprvé, když jsem měla předstoupit před tehdy nové a neznámé spolužačky, nebylo mi to příjemné. Nevěděla jsem, co mám a mohu udělat. Chtěla jsem přijít na něco, co by ostatní pobavilo, ale to se

mi nevedlo. Věděla jsem, že bych měla působit uvolněně, aby tak bylo zřejmé, že nejsem nervozní, ale napoprvé to nešlo. Proč?

Pozvolna jsem přicházela na to, že o nic nejde, že okolí není proti mně, ale že "drží" se mnou, že mě neodsoudí. Navíc nešlo o boj "kdo z koho", ale o to, abychom poznaly samy sebe. Každá z nás měla stejné podmínky, proto nám nikdo nepřišel trapný nebo divný.

Bylo zvláštní vidět, jak to na každou z nás působilo. Některým to nevadilo a působily, jakoby to bylo příjemné, jiné nemluvily a byly pod tlakem a v křeči, jako já. Když přemýšlím, proč to tak bylo, myslím, že to je tím, že jsem asi hodně empatická, vnímavá. Hodně na mě působí, co se kolem mě děje. Neumím potlačovat emoce. Když mi je něco nepříjemné, neumím se tvářit, že o nic nejde. Od začátku jsem věděla, že je hloupé si něco připravovat dopředu, protože to by každý poznal a že musím být několikrát nervozní a nechat to působit, jen tak to bude lepší a nebudu pak pod tlakem.

Čím vícekrát jsem stála vpředu, tím to bylo lepší. Cítila jsem, že je to o hodně lepší, i když to třeba tak nepůsobilo. To byl právě ten přelom, kdy jsem si uvědomila, že to dělám pro sebe a je jedno, jestli někoho rozesměju, jestli ten výstup bude "dobrý", jestli u toho působím divně....atd. Nešlo přeci o to udělat herecký výstup, který by byl na úrovni.
(S. L., leden 08)

Od začátku jsem věděla, že je hloupé si něco připravovat dopředu, protože to by každý poznal a že musím být několikrát nervozní a nechat to působit, jen tak to bude lepší a nebudu pak pod tlakem. Nešlo přeci o to udělat herecký výstup, který by byl na úrovni.

V reflexích posledního běhu OSP – tedy lednových roku 2008 – se objevuje větší klid a rozvaha. Téměř zmizely formálnější výpovědi. Myslím, že jsem "na vině" já sám a moji nadřízení. Přibyla mi nová kolegyně, a tak učím jen polovinu studentů prvního ročníku. A to už je množství, se kterým se přeci jen dá pracovat soustředěněji. V kapitole o zkoumání dat (viz dále) je tento posun velmi dobře vidět.

Jak vlastně začít.. Je hrozně těžké posoudit, jak sama sebe vnímám.. To je velice individuální. Ač jsem celkem zvyklá vystupovat před lidmi, trémě se téměř nikdy neubráním, proč vlastně? Paradoxem ovšem možná je, že mívám větší trému před lidmi, které vidím poprvé a s největší pravděpodobností už je v životě neuvidím..

Tento předmět je snad jediný, a to už jsem navštívila pěknou řádku škol☺, který mi toho hodně dal a nic nevzal. To o jiném říct nemohu! Naučil mě se postupně zbavovat trémy, odhodit stud a říct třeba i úplnou „kravinu“, ale zkrátka něco říct (co na srdci, to na jazyku). Kéž by všichni pedagogové měli stejný přístup a dokázali pochválit i za maličkost. To bohužel dělá a hlavně umí málokdo.

Ale zpět k mé osobě. Má to být o mně, ale já nějak stále pořádně nevím, co sem psát. Třeba to, že díky těmto „sedánkům“ jsem si uvědomila pár věcí, které dělám již několik let, ale nebrala jsem na ně zřetel. A možná jsem i začala o sobě více přemýšlet. Občas si pokládám otázky: „Kdo vlastně jsi?“ „Proč ve stejné situaci reaguješ pokaždé jinak?“ atd. Jsou dny, kdy si dokážu odpovědět, ale jindy zase žádnou odpověď nenacházím, je to normální? Mnohdy reaguji velice impulzivně, jelikož v tu chvíli to shledávám nejpříjemnějším, ovšem později toho začnu litovat.

Hlavou mi lítá mnoho myšlenek, ale jak je přenést na papír? Velice často si vzpomenu na moudrého Sokrata a jeho mě velice výstižně definující citát „VÍM, ŽE NIC NEVÍM, ALE JSEM O TO MOUDŘEJŠÍ, ŽE SI TO UVĚDOMUJI!“ (P. K., leden 07)

Jasně zaznamenaný smysl zařazení tohoto předmětu (ve skutečnosti nepředmětu), na co je zaměřen a jaké další otázky vzbuzuje. Tak tohle je zrovna typ sebereflexe, která mne nutí přemýšlet, podle jakých kritérií vědomější sebereflexe dělit. Původně jsem ji zařadil mezi praktičtější výpovědi – ale co je to za výpověď? Je kratší, ale neptá se dívka hodně podstatně? O dialogickém jednání (ale i v jeho aplikacích, jen jinak stavěných a pojmenovaných) na pedagogické fakultě i na DAMU zkrátka vypovídají sebereflexe frekventantů. Buď je co reflektovat a promítne se to (můžou

se objevovat praktické cíle využití, či otázky smyslu jednání). Nebo není co reflektovat, lidé neví, co po nich chci. Sebereflexe pak není skutečnou sebereflexí, ale jakousi dojmologií, popisem, hodnocením. Pak se musím ptát, co dělám špatně a napravit to. Nejsem-li toho schopen, situace se nelepší, pak je lepší dialogické jednání NEDĚLAT!!! Protože dialogické jednání pak ve své podstatě nedělám, lidi matu a věci samé neposloužím – naopak uškodím. Jaký to pak má smysl?

Uf, to jsem se nějak rozohnil! Myslím, že by ze mě paní Vyskočilová měla radost, kdyby mě teď viděla. Hodnotám dává váhu dynamika! Tak trochu Piageta a vracím se k reflexím.....

3. 5. Co se to děje?

Tahle kapitola a v ní obsažené sebereflexe, jsou tedy tím důvodem, proč se studiu věnuji. Jako první bych uvedl sebereflexi dívenky, která se jeví jako studijní typ.

3. 5. 1. Všichni hrajeme divadlo?

Člověk se často nevyzná sám v sobě. Hraje ve společnosti určitou roli, kterou si vytvořil, která mu byla přisouzena, s kterou se ztotožňuje. Zdali jste si někdy všimli, že když jste s rodiči chováte se jinak, než když jste ve škole nebo s kamarády. Často se chovám tak, jak od mě daní lidé očekávají, občas přesně naopak (spíš tak na truc), ale ve skutečnosti neustále hraji hru. Hru kterou si možná v každodenním životě ani neuvědomuji. Existuje plno psychologických testů a logicky test osobnosti o patnácti otázkách na pět minut nebude asi moc věrohodný, ale přece, uděláme-li si nějaký osobnostní rozbor a vyjde-li nám něco za co se nepovažujeme (okolí nás za to nepovažuje, my nehrajeme tuto roli), jen velmi těžko tuto skutečnost přijmeme, uznáme a většinou test označíme jako nepravdivý. Tímto úvodem jsem chtěla nastínit situaci, kdy vlastně přesně nevíme, co se v nás skrývá. A potom přijde ta situace, kterou jsme si tento semestr prožívali každou středu. Vystoupili jsme před dav (který se stal anonymním už proto, že jsme se na nikoho nemohli podívat a masou, protože nebylo možné hovořit k někomu konkrétnímu, na někoho se zaměřit) a najednou jsme byli náhlou nezvyklostí a nepříjemností situace natolik rozhozeni, že buďto se nám nepodařilo hrát naprosto nic a nebo nás naše těla prozradila.

První krok, který jsme museli vůbec učinit bylo přežít. Vydržet na místě, nerozbrečet se a neutéci na záchod, nevyskočit z okna, jen si tam těch pár minut (možná sekund, ale pro nás skoro nekonečných) odstát. Co bylo pro mě v této fázi nejtěžší? Asi se smířit s tím pocitem, že se nikomu nemůžu podívat do očí, ale ostatní pozorují mě. A vidí toho asi mnohem víc než já v té chvíli, protože mluvím nejen já, ale i mé tělo. Jak jsem se

chovala? Uchvátaně. Plácala jsem páté přes deváté, hlavně abych tam nestála, já samotinká a ještě k tomu všemu úplné ticho. Hlavně mluvit – co na tom, že povídám historku o své babičce, kterou stejně nikdo nezná, která nemá hlavu ani patu? V druhé fázi nastalo uklidnění. Úleva. Už jsem vydržela zůstat a dokonce se i uvolnit a zpomalit. Začala jsem si lépe uvědomovat co vlastně povídám, byla jsem ráda, že už mi srdce nebuší jak o život a nerudnu až za ušima. Začala jsem si myslet, že tohle bylo účelem. Že tohle už je konečné stádium, že jsem to zvládla. Toto uvolnění bylo přerušeno třetí fází. Začala jsem si uvědomovat, že už sice nejsem tak nervózní jako dřív, ale co tedy mám pořád dělat? Začíná to být nuda a začínám se zasekávat na jednom bodě. V tu chvíli jsem nevěděla kam se posunout a měla jsem sklony trochu přehrávat. Postavit se doprostřed jako při nějakém představení a něco si odvykládat, aby se něco „dělo“. Pak jsem si ale uvědomila, že to není ono! Že zase hraju. Hraju jako v běžném životě. Hraju roli, kterou jsem si vytvořila tady, na hodinách Osobnostní a sociální průpravy. A k čemu mi ta hra bude? A tak jsem se pokusila přejít do fáze čtyři. Možná to bylo také tím, že už zbývala jen jedna hodina a chtěla jsem udělat všechno, co jsem zatím nestihla. A věděla jsem, že k tomu možná už nebude příležitost a hlavně to, že nic není špatně. Fáze čtyři je podle mě ta, kdy si člověk začne uvědomovat sám sebe. A pak s tím může pracovat, experimentovat, zkoušet co všechno dokáže, co si dovolí a kde má hranice. To, že ostatní lidé vidí podle body language, jak se člověk asi cítí uvnitř je sice fajn, ale ještě lepší je, když si sám člověk uvědomí, co mu jeho tělo říká. Naučí se s ním komunikovat a tím pozná lépe sám sebe. Protože do sebe opravdu zná?

To, že člověk zkouší každou hodinu to samé mu dává další a další šance udělat něco nového, něco jiného. A to že přichází na parket nepřipraven mu právě nechává prostor, aby reagoval spontánně a překvapil nejen ostatní, ale i sám sebe. Nebylo nudné pozorovat ostatní, ačkoli neměli připravené nic o co bychom se zajímali. Naopak. Bylo to někdy napínavé, někdy legrační, někdy jsem cítila nervozitu s nimi. A právě to, že jsem se dívala na ostatní mi pomáhalo k tomu, abychom poznávala sama sebe. Protože teprve, když jsem viděla, jak Denisce

chodí nožičky samy a Kamča má zase ruce naprosto v křeči, začala mi docházet, že to samé se děje asi i u mě. Ono všímat si, pozorovat a vcítovat se je důležité nejen pro naše okolí, ale i pro nás samotné.

A další věc, která byla důsledkem toho, že se každou středu opakovalo to samé. Ani jsem si neuvědomovala, jak se naše chování mění. A to se jsem viděla teprve poslední hodinu díky nahrávkám v kameře. Vidět se a slyšet svůj hlas, to samo o sobě je docela šok. Ale to hlavní bylo, že jsem viděla tu změnu, která se udála během půl roku shrnutou na jednom třiminutovém záznamu. A myslím, že se všechny můžeme pochválit, protože jsme udělali krok vpřed. A právě díky tomuto záznamu jsem napsala to, co jsem napsala, protože jinak bych si to asi tak dobře neuvědomila.

Uvědomila jsem si toho při hodinách hodně. Ale hlavní je, že to není jen tato hodina. Ale že je to život. Že kdybychom si lépe všímali sami sebe, dozvěděli bychom se o sobě plno věcí. A jakých? To zatím nevím, protože mi to dochází teprve teď, když o tom píšu, ale až se příště uvidíme, možná už vědět budu ☺. (B. I., leden 2008)

Velmi mne zaujalo, že si studentka všímá jakýchsi fází a pokouší se je popsat. Také jsou velmi podstatné úvahy o hraní rolí. Nu, jestli je dialogické jednání startovacím místem pro takové myšlenkové pochody, pak se musíme všichni poplácat po ramenou a pochvalně zamručet: „Hmmmmm.....“. Mám vyzkoušeno, že je u toho také dobré moudře pokyvovat hlavou.

Pocity z nového. Pusa mluví...ale tělo prozrazuje. Napětí, strach, uzavřenost, nedočkavost, nepochopení,...Nechápu, když stojím tam, na tom místě, v ohnisku pozornosti – jiná realita. A když sedím v davu, ne na očích všech – jsem zase ve své kůži, Jsem to zase já...jsem to opravdu já? Začínám o tom přemýšlet...Co když ta směšná postavička, která se tam tak podivně potácí, jsem právě já? Já sama ve své samotě. Na očích všech, a přesto sama sebou. Nepozoruji náhle ostatní a svou částečnost mezi nimi, ale pozoruji sebe – svou opravdovost.....Člověk se tu setká snad poprvé v životě (nebo si to alespoň poprvé uvědomí) sám se sebou.

A pak se vidí. Hodnotí se. Uvědomuje si, jak působí. Sám na sebe. Uvědomuje si, jak může působit na ostatní, na své budoucí svěřence.....
(B. Z., listopad 2005)

U tohoto typu sebereflexí je další kvalitou různorodost pohledů na sebe sama a akcentů, které jednotliví studenti zdůrazňují. Pro mne, jako pedagoga, je to velmi úlevné. Ukazuje to na míru poskytovaného prostoru a možnost svobodného a volného sebeobjevování. A také vyjadřování. Snad to ukazuje na vůli poskytnout studentům tyto možnosti a ne na snahu vysvětlit, jak má správné dialogické jednání vypadat. Doufejme,..... jinak by mě klepla pepka!

3. 5. 2. Se učit, se učit, se učit....

Kdyby se mě zhruba před čtyřmi měsíci někdo zeptal, co znamená pojem sebereflexe, dokázala bych mu tento pojem maximálně nahradit synonymem sebezpoznání, teoretickým, prázdným, neprozkoumaným slovem ...

Když jsem absolvovala první seminář předmětu se záhadným názvem Osobnostní a sociální průprava, byla jsem naprosto zmatena. Sympatický pan magistr Suda, který onen seminář vedl, nás všechny po jedné vyzval, ať si jen tak stoupneme před – v té době ještě cizí – skupinu spolužaček. Prý o nic nejde, je to jen náš vlastní experiment. Ještě dnes si pamatuji zběsilý tlukot mého srdce a pocit trapnosti a studu, který se ve mně znenadání objevil. Myslela jsem si, že se dobře znám, a že takové pocity v sobě dokáži potlačit díky poměrně velkým zkušenostem s vystupováním na veřejnosti. Ale tohle „vystoupení“ bylo jiné. Bylo nečekané, absolutně nepřipravené, bez žádného konkrétního tématu a významu ...Z této první hodiny jsem odcházela s absolutně rozladěnými pocity.

S každým dalším seminářem jsem však začínala více a více chápat, že jednotlivá vystoupení přece jen svůj – nemalý - význam mají – sebezpoznat

se. Nešlo mi už jen o to na „place“ tu minutu, dvě „přežít“, začalo mě bavit zkoumat, jak mé tělo reaguje. Asi dva semináře mi sice trvalo odstranit nervozitu, zbavit se proslulé „trémistické strnulosti“, zato v dalších seminářích moje „Irenka“ zjišťovala, že si může leccos dovolit a hlavně, že může projevit cokoliv, co jí v danou chvíli napadne. Slovo, zvuk, pohyb ... A tam je pomyslný začátek mé vlastní vědomé sebereflexe.

Nemyslím, že bych se do doby nástupu na vysokou školu, vůbec neznala a nepoznávala. Člověk sám sebe poznává od narození, ale často (bohužel) nevědomě. Nikdy předtím jsem však v takové míře nepřemýšlela o tom, jestli mám sama sebe skrz naskrz poznanou, jestli se mohu sama od sebe ještě něčemu přiučit.

Velmi zajímavé a poučné bylo určitě závěrečné srovnání našich výstupů v časové řadě. Porovnávali jsme natočený materiál svého chování z prvního semináře, semináře konaného zhruba uprostřed semestru a jednoho z posledních seminářů. Na sobě jsem určitě poznala změny, v daných situacích jsem se naučila nemyslet na to, jestli vypadám trapně, nebo jestli mám tričko, které mi jde k pleti. Celkový projev mé osobnosti působil na poslední video ukázce daleko přirozeněji, otevřeněji a vyrovnaněji. Už jsem si s předvedením se nelámala hlavu, nechávala jsem vyplouvat na povrch nepozměněné pocity, které mě v danou chvíli jímaly.

Je určitě velmi důležité zjistit a vědět, jak naše těla reagují v nenadálých situacích. Ať už v každodenních komunikačních situacích, či v pro naši praxi velmi důležité konkrétní situaci – postavit se poprvé před třídu malých dětí. Domnívám se, že pokud chceme zvládat (příp. do jisté míry ovládat) skupinu lidí, musíme nejprve dokonale zvládnout a ovládnout sami sebe. A to se nám, dle mého přesvědčení, nemůže podařit do chvíle, dokud nebudeme mít sami sebe dokonale přečtené – poznané.

Myslím, že hodiny Osobnostní a sociální průpravy, byly dobrým návodem k tomu, jak sami sebe poznávat, i správným podotknutím významu vlastního sebepoznání.

A tak si závěrem troufám říci, že slovo sebereflexe už pro mě není oním prázdným encyklopedickým pojmem, že už jsem jej začala vědomě užívat i po praktické stránce. (I. M., leden 2007)

Tady se dívce povedlo zaregistrovat několik důležitých věcí. Vzdělávání jako prázdné, teoretické, neprozkoumané vědění. Lépe snad – učená blbost, jak velmi rád říká náš pan profesor. Asi nestačí jen vědět ve smyslu pamatovat. Zřejmě jde o vědomé uchopení, prozkoumání a tím pochopení. Aby slova a termíny nabíraly obsah přes zkušenost. To, myslím, popsala velmi talentovaně.

Nádherně také popisuje objev někoho uvnitř (moje "Irenka"), ale zejména to, že k tomuto objevu řadí počátek vědomé reflexe. Opravdu důležité povšimnutí! Mám za to, že to tak je. Člověk svůj vnitřní prostor poznává právě přes ony vnitřní modality sebe sama. A čím méně jich zná, čím užší je jeho vnitřní prostor, tím méně zpětných vazeb na sebe sama může zaregistrovat z různých pohledů (z míst vnitřního prostoru). Jémine, to vypadá tak chytře....., tak raději rychle dál.

V další sebereflexi se také objevuje otázka vzdělání a je zajímavá i úpravou

zadání níže uvedené písemné práce

středa 20.12.

čtvrtek 21.12. odložení práce na prázdniny

pátek 22.12. nic nového, ještě přeci nejsou prázdniny

sobota 23.12. – úterý 26.12.

víkend a vánoční svátky = volno, zcela

nevhodné k psaní

středa 27.12.

čtvrtek 28.12. *nevím co psát! Nevím! Prostě nevím!!!* (podobné jak „na place“)

pátek 29.12.

sobota 30.12. – pondělí 1.1. víkend, Silvestr a Nový rok = volno II

úterý 2.1. (16:40)

reflexe

Filozofie vědění, které má rozum sám o sobě (člověk se obrací k sobě, k vlastním psychickým aktům), sám proces sebepoznávání, introspekce. Reflexe za "vědění o vědění" pokládá již [Aristoteles](#). [Scholastika](#) považuje reflexi za podstatnou vlastnost spirituální substance. Historicky věnovali tomuto pojmu nejvíce pozornosti angličtí empirikové. [J. Locke](#) považuje reflexi za zvláštní druh empirického poznání, za samostatný pramen poznání na základě vnitřní skutečnosti: předmětem reflexivního poznání jsou počítky vnějšího světa. [D. Humeovi](#) splývá reflexe s myšlením, tj. se srovnáváním idejí na základě jejich podobnosti, produktem reflexe jsou dojmy z reflexe (*impressions of reflexion*). Současná filozofie užívá termín reflexe k označení abstraktního (racionálního) myšlení jako synonymum výrazu diskurzivní myšlení (na rozdíl od myšlení vzešlého z intuice), nebo v původním aristotelském smyslu.

- viz encyklopedie

„sakra“, tak to ne!

raději začnu sama

+

sebeoznání – pokusy o uvědomění si reakcí v situacích kdy NEVÍM
poznání – pokus o uvědomění si, jak reagují ostatní

⇒ nekritizuj ostatní ani sebe když neví(š)

*sebedůvěra, důvěra – hodnot' sebe i ostatní pozitivně, nehledej chyby,
zaměř se na klady*

⇒ *zdravé sebevědomí*

optimismus

⇒ *pozitivní naladění a dobrá nálada po zbytek dne*

zábava

⇒ *nebyla to nuda*

a co dál?

Můj subjektivní postoj k tématu: je to bomba, jak se chováme, aniž si to uvědomujeme, jak jednáme v případě, že nevíme co říct, každý je individualita, každý se chová jinak a přesto se dají najít společné rysy, je jedno jestli je člověk introvert nebo extrovert, zda se stydí, nebo naopak rád se předvádí, každému někdy ta řeč dojde, každý se setká se situací, která mu není příjemná, která jej zaskočí a překvapí. Neexistuje zaručený recept, jak se zachovat! – STOP, zastavme, usmějme se, už pouhý úsměv, náš vnitřní hlas nám napoví, ne vždy se objeví někdo, kdo nám pomůže, spoléhejme se na sebe, vnitřní hlas, naše podvědomí, našeho vnitřního přítele. (Barbora L., Sebereflexe 2. 1. 2007)

Studentku si konkrétně vybavuji. Zpočátku měla dlouhé vyprávěné výstupy. Během semestru se pomalu začínala zklidňovat, až v posledních hodinách velmi soustředěně sledovala, téměř bez řeči, svůj výraz. V sebereflexi je to zaznamenáno: **STOP, zastavme, usmějme se, už pouhý úsměv, náš vnitřní hlas nám napoví, ne vždy se objeví někdo, kdo nám pomůže, spoléhejme se na sebe, vnitřní hlas.**

3. 5. 3. Jak na přirozenost?

Osobnostní a sociální průprava - průprava to pro mě byla určitě, vždycky jsem si myslela, že pokud mě někdo vyzve, abych předstoupila před skupinu lidí a něco řekla, že musím stát rovně, mít rovná záda, nehýbat

se, nehrát si s propiskou v ruce, nešít sebou, tvářit se přihloupě mile a sympaticky, vypadat za každé situace sebejistě a sebevědomě, ale hlavně mluvit, mluvit a mluvit...hlavně nepřestat mluvit!

Ale tady mi došlo, že mnohem důležitější než tyhle povrchní věci je nepanikařit, když mi dojde řeč, nebo mě momentálně nic nenapadá...jen chvilku počkat, srovnat si vše v hlavě, ono se stane něco, co mi na jazyk přinese nějakou větu...

Že se nemusím stále přihloupě usmívat jako že se nic neděje, ale můžu se tomu klidně upřímně zasmát....což je pro mě veliký rozdíl.

Přirozenost je pro mě také důležitá, lidé, kteří jsou přirození mě baví, zajímají...ale když cítím, že je to jen póza, nemám zájem takového člověka poslouchat.

A když mluvím, jde přece o to, aby to mělo hlavu a patu, aby to bylo logické, aby mi posluchači rozuměli a měli chuť mě poslouchat...

(L. P., leden 2007)

Tato výpověď je velmi praktickým pohledem na přirozenost. Je to docela sympatické – moc se s tím nemazat a cítit, jak to je. Jen musím připomenout, že to byla dívka pyknického somatotypu. Tak i sebereflexe je obrazem z tohoto pohledu. Jako by nějaký Sancho Panza absolvoval dialogické jednání, zjistil, o co jde a podle toho se zařídil. Krásný akcent – moc neřešit, když cítím, jak to je. Není opravdu cit tou pravou hodnotou?

3. 5. 4. Jé,...kdo jsem?

Další zajímavou sebereflexí musím uvést. Dívenka se dostala, tuším, na Stavební fakultu ČVUT. Její základní vizí je – i to zmiňuje – být projektantkou. Pedagogická fakulta byla evidentní hrou na jistotu, kdyby nic jiného nevyšlo. Jestli jsem to dobře vycítil, tak zejména z důvodů rodinných, byla nějakým způsobem natlačena zůstat v Budějovicích na “pajďáku“. Přestože byla na ČVUT přijata. Na začátku semestru se dokonce pokoušela studovat obojí najednou. To bylo neúnosné.

Předmět Osobnostní a sociální průprava mě jako jeden z mála velice zaujal. A to jsem z počátku vůbec neměla potuchy, o co jde. Dalo by se říct, že kdyby mohl provázet má studia až do pátého ročníku, bylo by studování pravděpodobně o něco lehčí.

První hodina s prvním výstupem a natáčením, pokud se tomu dá tak říkat, byla hodně o poznávání sebe sama, ale myslím si, že jen málokterá z nás si to vůbec uvědomila. Když jsem vyšla před partu v tu dobu neznámých tváří a duší, zavalila mě nervozita a strach nejen z toho, jak vypadám, ale také co mám říct, jak se mám „správně“ tvářit. A slovo správně jsem záměrně dala do uvozovek, jelikož (jak nám bylo později řečeno) správně je vše, co se na onom místě děje. Bylo to zvláštní, tak cizí a přitom důvěrně známé. Až po několika minutách jsem si uvědomila, že podobné pocity zažívám pokaždé, kdy mám vystoupit před lidmi a nezáleží na počtu, může to být jeden, může jich být padesát. Pokaždé mi začne bušit srdce jako o závod, vyschne mi v krku, v hlavě prázdno, oči vytřeštěné a postupně se mi začne chvět celé tělo. To vše se stane ve zlomku vteřiny. Ochromí to celé moje tělo tak, že nedokážu racionálně uvažovat, soustředit se, natož pak vydat ze sebe něco jako skladbu při koncertu nebo vědomosti při zkoušce. A to jsme před třídu předstoupily každá ani ne na půl minuty.

Další hodiny byly stejného charakteru jen s tím rozdílem, že jsme nepoužívali kameru. Postupně si člověk zvykal jak na přítomné, tak na veřejnou samotu, žádný kontakt s ostatními se stával nakonec příjemnějším než by se na prvý pohled zdálo, pro mě to byla možná

dokonce výhoda, i když já jako značně zvědavá osoba jsem měla kolikrát chuť se podívat, jak se holky tváří.

Druhé natáčení se konalo asi v polovině semestru. To už byly dokonce znát pokroky v tom, že jisté uvolnění přicházelo čím dál dřív, ale ne dostatečně brzy, abych toho byla schopna využít v reálné situaci. Už jsem i promluvila a z prázdné hlavy byl pytel plný létajících myšlenek. Jak těch nenáročných (To je dneska ale krásně, vidíte.) až po ty pro mne závažné (Co budu dělat, když chci projektovat, ale studuji tuto školu?). Ale objevovaly se i takové otázky: „Ježíš, co mám říct inteligentního?“. Byla jsem tak zabrána tím, co mám vyslovit, že jsem si ani neuvědomovala, že moje tělo si dělá, co chce. Prakticky mluví za mne. Vyjadřuje opravdové pocity. Když jsem se zpětně na sebe dívala a viděla jsem, jak chodím po place, jsem neklidná, ale v uzavřeném postoji, většinou to byly ruce v kapsách nebo propletené prsty a úsměv v křeči.

Další „sezení“, které stojí za zmínku bych mohla nazvat: „Jůůů, noha☺“. Řekla bych, že to byl bod zlomu. Celé to ráno bylo nějaké divné. Špatně jsem se vyspala a lehla na mě deprese taková, že jsem nebyla ani schopná komunikovat s ostatními. Byla jsem v takovém stavu, že bych se okamžitě rozbrečela a už vůbec se mi nechtělo předvádět se. Ale stejně na mne přišla řada. Chvilí jsem stála, občas trošku popošla. Věděla jsem, že pokud se nestane něco, co by mě vytáhlo z chmurných myšlenek, tak bude zle. Měla jsem chuť řvát, mísily se ve mně pocity pesimismu, beznaděje, smutku, ale i jisté otupělosti. Už mě nebavilo stále řešit mojí situaci, všechno bylo v tu chvíli tak nesnesitelně těžké a ještě k tomu jsem měla se sebou experimentovat. Checht. Nemožné. Najednou, jak si tak zabodávám pohled do podlahy, si všimnu něčeho, co jsem si snad do teď pořádně neuvědomila. Nohy mi dělají něco, co mozek vlastně ani netuší. A řekla bych, že i v protikladných emocích, než je moje aktuální rozpoložení. A teď, co s tím? Vzpomněla jsem si jak jste nám říkal, že máme pojmenovávat. Blikly mi v hlavě, jak neonový nápis, dvě slova – jůůů, noha. V tu ránu to bylo venku a veškerá negativní energie byla pryč. Rozesmála jsem se na celou třídu a slova – smích léčí – dostaly smysl.

Hodiny, které následovaly, už byly docela jiné, pokoušela jsem se zlehka opravdu experimentovat, s pocity, myšlenkami i tělem. Ze začátku mi to ovšem moc nešlo. Uvědomovat si, vnímat, zkoušet.

Nejlepší byla poslední hodina s natáčením. Možná i kvůli tomu, že byla poslední. Přišlo mi, že jsme opět odvedla kus práce. Poprvé jsem si řekla, že bych tam vydržela i déle. Předstoupila jsem a nastalo obvyklé bušení srdce a rozlévání nervozity až do konečků prstů. Vnímala jsem to a pokusila jsem se to ovládnout. Zklidnit se. A hle, povedlo se. Ačkoliv ne úplně, ale rozhodně to bylo na velice dobré cestě. Cítila jsem, jak se tep zklidňuje a stres ustupuje. Kdyby nám tak dali takový prostor i u zkoušek.

Sečteno a podtrženo, tento seminář mi dal víc, než jsem od něj očekávala, ale na druhou stranu jsem bohužel na začátku své cesty. Svůj strach a nervozitu bych ráda ovládla ve větším měřítku, než se mi podařilo. A ráda bych to využívala i v běžném životě. Zdá se mi výhodou v dnešní době být, jak se říká nad věcí, se sebevědomím a s naučeným ovládnutím emocí. Přece jen má výbušnost, extrovertní povaha a také trochu temperament mi občas zatemní mozek a ztíží komunikaci s ostatními ☺. (CH. K., leden 2008)

Velmi bych ocenil schopnost popisu vnitřního děje. Jak je vlastně zorientovaná v tom, co se s ní při pokusech dělo. Seznamovací hodina, moje nemoc, služební cesta, sledování videa, čistého zkoušení 8 hodin zkrátka není mnoho – a vida! Napadá mě, jestli lidé z úplně jiných sfér a úplně jiného zaměření, nemají vlastně výhodu – neřeší psychologický a pedagogický a humanitní a terapeutický a herecký sebezpyt. Prostě si všímají, co se děje.

3. 5. 5. Ad terapie?

Pro představu bych ráda nejdříve přepsala hodnocení a dojmy z výuky:

26.9.2007 - 4: normál,kdybych byla najedená,bylo by líp

3.10.2007 - 3: byla jsem najedená.....bylo líp

10.10.2007 - 2: v poho,čekám na 1:)

31.10.2007 - 2: začínám se nudit

7.11.2007 - 1: bez komentáře

14.11.2007 - -"-

28.11.2007 -1: chtělo se mi chodit,smát se,uvolněná atmosféra

Na první pohled je vidět, že hodin tohoto předmětu moc nebylo, což si myslím, že je ohromná škoda. Moc by mě zajímalo, jak by hodnocení postupovalo dál.

Když zavzpomínám, uvědomuji si, že první hodiny byly od těch posledních odlišné. Na úplném začátku jsem měla pocit, že mi hlavou běží samé hlouposti a nedokáži se před „publikem“ uvolnit jako v jiné, každodenní situaci. Postupem času nervozita upadala a já začala být bez jakýchkoliv pocitů, jednoduše jsem se začala nudit a tak jsem se snažila odejít z místa co nejdříve....Najednou ale došlo ke zlomu. Z nudy to začala být veliká zábava a já zjistila, že je mi tam docela i dobře. Člověk se na těchto hodinách dokázal neuvěřitelně odreagovat a zapomenout na všechny ty stresy okolo. U mě to bylo o tom, přečkat počátky temna-takový ten pocit v hlavě, pocit, že nic nevíte.....a to je to hlavní(alespoň si myslím),jednoduše se přes to přenést, v tu chvíli mi začne být všechno jedno, není nic dobré, nic špatné, temno se změní v zářící bílé světlo a už je to tady:) Super pocit z toho, že můžu být alespoň chvíli „bláznem“ a přitom to vůbec nikomu nevadí, ani mě:)

Teď si tak uvědomuji, že jsem se zamyslela jen nad stránkou duševní....závěr by mohl být tedy takový: když je dobře dušičce uvnitř, dokáže se uvolnit i tělo. Skákat, vrtět se nebo tancovat se mi nechtělo, to jsem vyblbnutá z víkendu:)

Když tedy vše shrnu.....nevím do jaké míry mi byly tyto hodiny užitečné do pedagogické praxe, červenat se budu tak i tak.....ale na uvolnění a uvědomování si sebe sama je to naprosto kouzelné. Tento typ terapie bych nejraději navrhla psychologům, to by se děly úplný zázraky, přinejmenším by se pacientům zvedla nálada. (M. J., leden 08)

Tento typ terapie bych nejraději navrhla psychologům, to by se děly úplný zázraky, přinejmenším by se pacientům zvedla nálada.

Přes určitý nevinný pel naivity, je to trefeno náramně. Nebyl by to pro studium celé oblasti neuróz zajímavý prvek?

3. 5. 6. Každý jiný....nádhra

Chování člověka je přirozený jev, který nelze ovlivnit žádnými faktory. Když jsem poprvé vešla do třídy, nevěděla jsem, co mě čeká.. Vystudovala jsem obchodní akademii a tudíž jsem se nikdy nesetkala s předmětem Osobnostní a sociální průprava. Třída s kobercem a židlemi kolem dokola na mě působily velmi příjemně, domácí..

Sedli jsme si všichni vedle sebe a čekali co se bude dít. Ještě jsme se úplně neznali,takže jsme pokukovali jak po sobě tak po panu profesorovi. Mile nás přivítal velmi pozitivní náladou a hlasitým pozdravením s širokým úsměvem. V tu chvíli ze mě trochu spadla nervozita, která vládla určitě v každé z nás.

Popsal nám, co se tu bude celý semestr dít. Pokaždé si půjdeme stoupnout před ostatní a budeme čekat, co to s námi udělá. Žádný oční kontakt s ostatními ani dialog. Tak zněl úkol, který jsme měli splňovat od první hodiny. Každý je jiný, každá z nás má jinou povahu, jiné vnitřní Já, určitý stupeň nervozity a možná i strachu. Postupně jsme se všechny představily a krátce o sobě něco řekly.

Věta „Prostor je váš.“ zazněla možná dvěstěkrát, možná vícekrát a přitom ji nikdo z nás nepochopil úplně správně. Prostor je váš, znamená stoupnout si doprostřed před všechny a stát tam jako sloup a čekat na odvolání? Určitě ne. Ale první člověk si stoupl před nás a stál a stál a mlčel..a tak to dělal druhý...třetí..čtvrtý...až poslední..nebylo to špatně, jen nikdo neměl odvalu udělat něco nového..a proč? Proč to nešlo? Čas...jen čas pomůže a pomohl odbourat nervozitu, strach a stud..který v sobě

potlačujeme. A přitom je to tak přirozené jako úsměv, slzy, radost, smutek...

Pokaždé se na mě dívalo přibližně třináct párů očí..třináct hlav, v kterých nevím, co se zrovna odehrává...co si myslí, jestli nestojím špatně..jak vypadám...jak se tvářím...jak hýbu rukama, nohama..kam se dívám...každý pohyb je v té chvíli monitorován třinácti lidmi...je to přinejmenším zvláštní pocit, v někom může vyvolat i úzkost..protože jste v momentě středem pozornosti.

Když jsem si tam poprvé stoupla...pamatuji si to jako dnes...polila mě horkost, srdce bušilo až v krku a rukama jsem nemohla pohnout. Přitom proč ? Vždyť o nic nešlo...nebyla jsem přeci u tabule a nikdo mě z ničeho nezkoušel..Byl to stav, v kterém jsem ještě nikdy nebyla...stát před všemi..a jen tak stát...a to mě možná uvedlo do malé nervozity, z které jsem chtěla ven.

Postupem času...týden od týdne jsme se měnili...nervozita opadávala..byla to sranda..protože už jsme mohli vnímat sami sebe vnitřně...už jsme byli zvyklí, že se na nás ostatní dívají..už bylo možné pozorovat vnitřní pocity, které vystupovali z každého z nás a snažit se je popsat.

Nezapomenutelná je Irča a její palce u nohou...Soňa, kterou štválo, že už neví, co by tam dělala a přitom se řehtala smíchy..Andrejku...holku s velkým charismem...bezprostřední člověk, plná energie...Pétu s Lindou..holky introvertky, které překonaly samy sebe...a nezapomenutelnou Kačku, upíchnuté oči na stropě a neuvěřitelný smích...tyhle všechny jsem musela zmínit a jestli jsem na někoho zapoměla, tak se omlouvám. Všechny jsme se nevědomky ovlivňovaly při svém chování...jedna se odvážila promluvit a druhá našla odvahu také.

Každá jsme se vyvíjela postupně zvlášť, ale také dohromady jako jedna skupina, jeden celek, jedna parta...

Díky tomuto předmětu jsme se poznali všechny o něco víc...Každý z nás jsme trochu popustili uzdu svého Já a ukázali se vnitřně ostatním...a to chce velkou odvahu...

To, že někdo byl rudý jako rajče, je přeci přirozené. Stačí si to jen uvědomit. Říct si : vždyť je to přeci normální. Někdo nevěděl co s rukama...co s očima...kam už se mám asi tak dívat...je to přirozené..ta situace tomu nasvědčovala..

Po pár hodinách jsem i já ztratila strach..zarudnutí..ale ještě pořád nejsem ve své kůži, už tam dokážu stát v klidu,ale kdybych měla něco dělat..tak nevím,jestli bych neznejistila...možná potřebuji více času..abych si jednou mohla stoupnout před třídu plnou dětí a začít něco číst..mluvit..přemýšlet a reagovat na situace s klidnou hlavou. (P. R., leden 2008)

Empaticky vnímání ostatní. Moc hezké, že se neobjevuje kritika, ale jakýsi údiv nad barevností ostatních. Zároveň se díky tomu vytváří vazba na ostatní.

Jsem velmi rád, že se objevuje i tento postřeh – opravdu velmi záleží na tom, jak se lidé ve skupině sejdou a jak se instruktorovi podaří “trefovat“ atmosféru. Zvláště v povinně vypsáných předmětech. Lidé tam nejsou ze zájmu, ale jsou přidělení. Někdy je to těžké, stačí dvě tři dívky pohromadě – jakýsi kolektiv odporu – a začne být dusno. Pak je to těžké pro instruktora, stojí to spoustu zbytečné energie, ale zejména pro studenty, kteří by vlastně zkoušet chtěli a věc sama je zajímavá.

3. 5. 7. Přizpůsobovat se, nebo se objevovat?

Oklikou bych se vrátil ke kapitole, kde jsem se věnoval druhému typu reflexí. Tam mě velmi zaujal velký podíl studentek ze středních pedagogických škol. Rád uvádím sebereflexi odlišnou, která dokonce zachycuje mnoho z problematiky dramatiky.

Absolvovala jsem Střední pedagogickou školu v Prachaticích. Součástí výuky byl i předmět s názvem Osobnostní a dramatická výchova., který mne velmi zaujal. Ráda jsem se mu věnovala. Snad proto se mu věnovala. Snad proto moje duše zaplesala při zjištění, že mne takřka na začátku všeho snažení, v prvním semestru, čeká předmět s podobným názvem, a to Osobnostní průprava. Mé vize o této formě vyučování byly

spojeny s předchozími zkušenostmi. Velmi mě proto zaujal daný stav záležitosti, tudíž že se nejedná o až tak podobnou věc.

Pokud bych měla tyto dva předměty srovnat, jistě by to nebylo v kladech či záporech, neboť to mi ani v nejmenším nepřísluší. Chtěla bych s však pozastavit nad strukturou rozdílných vyučovacích hodin a tím, co studentům (nebo alespoň v mém případě přinesly, čím je obohatily). V obou případech nebyly začátky jednoduché. Avšak největší rozdíl vidím v tom, že zatím co v dramatické části jsme poznávali své divadelní schopnosti se přizpůsobit danému umění, masce, roli, v té osobnostní ukazoval směr zájem o naše vnitřní já, k našemu největšímu příteli a zároveň nepříteli – k nám! Ačkoliv si často myslíme, že známe své nitro a víme, jak bychom se v určitých situacích zachovali, málokdy si připouštíme, že si jsme navzájem největším nepřítelem, jelikož schopnosti vědomě jen málo využíváme. Ať už si to připouštíme nebo ne, tato stránka o nás mnoho vypovídá našemu okolí.

V osobnostní průpravě se zaměřujeme na poznání této druhé osobnosti v nás. Dáváme ji prostor, necháváme ji nadechnout, tzv. se rozkoukat a následně se projevit. Nejdříve s obavou, později s údivem a v neposlední řadě s radostí očekáváme další a další impulsy ze svého nitra. Je to neustálá sázka do loterie – každý vyhrává. Každý, kdo se otevře a možná s částečným strachem z neznámého pozoruje projevy svého fyzického já.

Jak je možné, že mysl nás vede k pevnému postoji a my jí věříme, ovšem pouze do té doby, než zjistíme, že jde o obranný mechanismus, jakýsi vnitřní hlas, neboť nohy se nám daly do tance před notnou chvílí... Krok za krokem sami sebe poznáváme, sami sobě leďacos dovolujeme, k leččemu svolujeme, až nakonec posloucháme svůj vnitřní skrytý hlas těla a dovolujeme si chovat se podle něj. A hle! Najednou se z protihráče stává partner v šachové partii a společně řešíte zapeklité „šachy“ či „garde“ v životě.

Osobně přiznávám, že mi Osobnostní průprava velmi užitečně prospěla. Dostala jsem se pod povrchnost slova „já“, pochopila, že řešení situace záleží vždy na tom, jak se naše dvě stránky, dva partneři v těle – ten

fyzický s psychickým dokážou dorozumět, do jaké míry se znají, jak moc se jeden druhému dokáží přizpůsobit nebo v určitých aspektech dokonce splynout.

První hodina byla ve znamení neustálého stresu a neutichajícího bouchání srdce. První natáčení. Jen těžko uvěřit, že uteklo jen pár měsíců. Když jsem stála poprvé na onom osudném místě před půlkruhem lidí ze třídy, viděla jsem v nich tribunu lidí čekajících na soud. Cítila jsem se jako gladiátor, jenž čeká na pohyb Caesarova palce, jako na smilování. Vlastně není důležité, jaký bude verdikt, jen ať už se něco děje. Ať už se konečně něco děje! Srdce mi bilo na poplach a těžko bych si vzpomněla na své jméno, natož na důvod, proč tam vlastně stojím. Bylo to zvláštní. Člověk se snažil zmizet, stát se neviditelným, utajit svou identitu i to, že tam vůbec stojí. Tu dokonalou ideu kazily jen zvědavé oči lidí, které jsem viděla všeho všudy párkrát do v tom týdnu, neboť škola teprve začala. Slova pana profesora, že je to dobré a mám si jít sednout zněla jako balzám na duši, ačkoli jsem věděla, že srdce se uklidní nejdříve za hodinu.

V průběhu času jsem se srovnávala s pocitem, že stojím před lidmi, oni na mě koukají a sledují každíčký můj pohyb. Postupem času mi to přestávalo vadit a začala jsem si svého pobytu na „ono“ místě užívat. Vnímala jsem, jak moje tělo tančilo, zatím co já jsem přemlouvala v myšlenkách sama sebe, abych tam vydržela stát co nejdéle. Hodina od hodiny byla jiná. Někdy se dařilo a já včas odhalila, co moje fyzická schránka vyvádí.. Sem tam jsem jí brzdila, sem tam jsem jí povolila otěže a hrála s ní tu hru. Bylo zajímavé sledovat, jak se obě složky (fyzická a psychická) v mém nitru mísí, jak se pomalu, ale jistě učí společně vycházet a řešit jednotlivé situace. Myslím, že jsem se na začátku cítila ve škále od 1 do 10 na stupni 6 a končila jsem na stupni 1-2. Střídavě podle momentálního rozpoložení. Bylo to zábavné i poučné. Vše se odehrálo uvnitř a to, co proniklo na povrch často překvapilo nejvíce mě samotnou. Přece jen jsem si ověřila, že se neznám tak dobře. Dnes už vím, že své tělo mám poslouchat a snažit se dvě složky ve mně spojit, nikoliv štvát

proti sobě.

Poslední hodinu jsme byli také natáčeni. Je to zvláštní, ale nevadilo mi to. Když srovnám první a poslední hodinu, uběhlo pouze několik málo měsíců, ale za to jsem udělala, myslím, docela dobrý pokrok v sebepoznání. Zatímco první hodinu jsem před tribunou vydržela sotva deset vteřin, poslední vystoupení jsem si zcela užívala. Ozvaly se ve mně zkušenosti z divadelního pojednání mého volného času. Pustila jsem otěže tělesné schránce. Jen ať se něco děje! Myslím, to stálo za to. Nestyděla jsem se za své vystoupení, byla jsem smířená s tím, že pobavím, ne že se ztrapním. A to je pro mě hodně důležitá skok dopředu. Děkuji! (P. K., leden 08)

Avšak největší rozdíl vidím v tom, že zatím co v dramatické části jsme poznávali své divadelní schopnosti se přizpůsobit danému umění, masce, roli, v té osobnostní ukazoval směr zájem o naše vnitřní já, k našemu největšímu příteli a zároveň nepříteli – k nám!

Dívka velmi trefně pojmenovala vůbec základní problematiku toho, jak “vyučovat” nebo studovat tvořivou (výchovnou) dramatikou. Můžeme požadovat přizpůsobování se danému umění, masce, roli. Pak ale musíme počítat s tím, že velká část žáků nebude schopna vlastní autentické sebereflexe (viz. II. skupina reflexí).

3. 5. 8. Autorské psaní?

Milý deníčku,

Vím, že jsem do tebe už celkem dlouho nenapsal. Ale věř mi, že jsem za posledních sedm let nic zajímavého nezažil. Za svou nečinnost se ti omlouvám, a jako trest navrhuju 4 hodiny nemluvit, nemrkat pravým okem, nedělat v příštích pěti dnech stojku a vzdát se celý týden pažitky.

Možná bych ti mohl přiblížit, co je nového. Pamatuješ se na Ivu? A na Moniku? A Kláru? A Šárku? A Helenu? Jestli jo, tak na ně zas můžeš zapomenout, vem si příklad ze mě. Přestal jsem si kousat nehty a pěšinku si teď češu nalevo. Teda pokud zrovna nefouká severák. Začal jsem chodit na vysokou školu, je děsně vysoká, nejmíň tak 135 metrů, ale dá se to těžko odhadnout, skrze mraky nevidím konec budovy. Mám spoustu nových vysokých kamarádů a kamarádek. Všichni mají vysoké IQ, ale nikdo z nich nenosí nos vysoko. Ona to ostatně není ani moc velká móda, nosit nos nějak moc vysoko.

Milý deníčku, jsi tam ještě?? Já jsem bohužel pořád ještě tady. Kdyby tě moje úvahy nebavily, tak se nalistuj na stranu sedm, to bude naše znamení, že mám ihned skončit, a že tě nudím, jo??

Chci ti napsat o jednom zvláštním semináři, který se jmenuje OSPP, čti jako o s p p !!! Je to vážně síla, no fakt!

Když jsem se ve školce počural, tak jsem se hrozně styděl, když mě v pěti letech pokousal pes, tak jsem dav roky v kuse brečel, když jsem dostával poznámky, tak se mi vůbec nechtělo chodit domů, když jsem chodil do kroužku hasičů, chtělo se mi každý lichý čtvrtek zvracet, když jsem chodil do skautu, chtělo se mi zvracet každý sudý čtvrtek, pokaždé, když zjistím, že mám někoho rád víc než by se mi hodilo, chce se mi všechno dohromady, ale při OSPP je to skoro jako když jsem měl neštovice, to jsem taky skoro netušil, co se se mnou děje.

Hej deníčku, už jsi někdy jezdil na horské dráze?? A taky ti to dělalo v břiše kotrmelce?? Tak to je ještě úplně "lipovej čaj" proti tomu jaký kotrmelce mi několikrát přivodilo OSPP. Představ si, že musíš stát před děsnou bandou lidí a něco předvést, přičemž tě celou dobu natáčí kamera. A co předvést?? No, to je právě to, prostě něco, cokoli..... No to by musel být člověk nejmíň klaun nebo herec, aby mu to nedělalo

minivřed. Jenže já nejsem žádnéj herec ani klaun, dokonce ani obyčejnej maňásek a musím se neskonale přemlouvat, abych se vůbec dokázal zapojit, čímž se ze mě stává kandidát na minivřed!

A víš co je na tom dost zvláštní?? Že mě ta bezmoc, kterou zažívám před ostatníma dokonce tak po ¼ hodině začne bavit, čímž mi ale na mysli vyvstane další otázka.....Jsem masochista?

Jestli si myslíš, že jsem tak se prosím nalistuj na stránku 24, a jestli si to nemyslíš, tak nic nedělej.....

.....cca po dvou minutách – Děkuju, že jsi se nenalistoval nikam, jsi vážně kamarád!

Jo a deníčku, ještě k tý horský dráze, když na ní půjdeš třeba po desátý, tak už v tom bříše budeš mít jen takový náznaky a šimrání, a já už snad za chvíli taky budu mít z OSPP jen takový lehký záchvěvy nervozity. Sice ze mě asi nikdy nebude žádnéj herec nebo bavič davů, ale zase skvěle umím míchaný vajíčka.

Deníčku, cože?? Ty ses nalistoval na stranu 7?? Tak to už tě asi vážně nudím, co?? Stejně už je čas se rozloučit....za dalších sedm let se těším na shledanou. (V. J., listopad 05)

Je výhoda, že u tohoto studenta mám ještě jednu reflexi po dalších dvou měsících.

F. X. měl problémy s váhou. 2 roky mu špatně vážila. Nebo byl špatně vážen. Sám sebe si přestával vážit. Byl k sobě velmi kritický, byl to kritik. Začal si říkat Šalda. Váhu vyhodil a váhal, co si koupit. Byl ve znamení vah, a proto se rozhodl zažádat o změnu znamení. Po dlouhém váhání mu byrokrat za přepážkou na poště vyhověl a Šalda za chvíli odcházel jako vážený střelec. Už nebyl váhavý a koupil si kameru. Jenže se styděl být natáčen i točit. Odmítal natáčet "dovolenou" v Itálii i "zakázanou" doma. Zkrátka žádnou ze svých žen.

F. X. byl donucen, shodou okolností, navštívit "video" seminář OSP, kde ho předhodili do jámy lvové a kyvadla. Vedoucím byl jakýsi E. A. Poe, který byl neoblomný. F. X. se po rozpačitém začátku zadaptoval a stal se známým kritikem "adaptací". Svůj posun si hlavně uvědomil o letošních vánocích, kdy mu poprvé nevadilo, že jej rodiče natáčeli doprava, doleva i na video. No..... možná trochu. Děkuji Edgare Allane!!!

(V. J., leden 2006)

Tak takovou sebereflexi je radost číst, myslím, že student si ji při psaní také užíval. Přestože bych mohl dál vybírat a ukazovat další a další sebereflexe z osobnostní a sociální výchovy dialogickým jednáním, které jsou jedinečné, myslím, že po této konkrétní to zastavím. V duchu se omlouvám nadaným studentům, jejichž myšlenkové pochody neuveřejním. Sebereflexe takového typu totiž odkazuje k dalšímu velkému tématu (časem doufám i ke shrnující práci). Tím tématem je autorské čtení.

3. 5. 9. Data

Tak pro přehlednost, jak to vypadá s daty získanými ze sebereflexí po dialogickém jednání. Jak jsem již uvedl, určité znaky vytvářejí prostor pro pět typů, lépe snad skupin sebereflexí. Výpovědi jsou velmi rozmanité, ale přeci jen lze vysledovat jakousi podobnost. Nicméně ani tyto skupiny nejsou nijak definitivní, např. v posledním sledovaném ročníku došlo v podstatě ke sloučení tří skupin.

Skupina I.

Pro tyto reflexe je typická výpověď formou volných asociací, vyhnutí se reflexi zážitku dialogického jednání. Například se objevuje umělecká ambice, či referát na téma sebereflexe. Ve třech případech dokonce studenti popisovali fyziologické reflexy s tím, že reflex a sebereflexe jsou synonyma. Vůbec zážitek dialogického jednání nezmiňují.

Skupina II.

Velmi zajímavá a rozporuplná reakce. Na jedné straně z reflexí vyplývá, že se jich zkušenost z dialogického jednání velmi týká, jako by tak silný autentický zážitek narušoval jejich vžitou představu o sobě samém, což jsou schopni zaznamenat. Na druhou stranu na to však nejsou schopni reagovat a místo reflektování zážitku docházejí k hodnocení struktury setkání. Silné zastoupení v těchto hodnotících reflexích (cca 80%) mají absolventky středních pedagogických škol s absolvovanou dramatickou výchovou.

Skupina III.

Společným znakem těchto reflexí byl pocit větší úzkosti, se kterým tito studenti při pokusech bojovali. V sebereflexi se poctivě snaží přijít na to, proč je veřejné vystupování neurotizuje. Často je výpověď velmi osobní s tím, že problémy vidí buď v rodinném zázemí, častěji však v nepřející atmosféře na základní a zejména na střední škole. Vyznění je však motivující.

Skupina IV.

Oceňují, že si prošli nárazem zážitku existence ve veřejné samotě, i když je to napoprvé stresovalo. Díky opakování stejné situace si všímali, že stres ustupuje. Zdůrazňují, že hodiny Dialogického jednání považují za důležité. Nepovažují za nutné se nějak podrobněji vyjadřovat, oceňují praktický dopad "tréninku" a možnost vidět se z pohledu diváka.

Skupina V.

Reflexe zkoumající, přemítající, dialogické. Objevují se témata, která se zážitkem souvisejí. Samotná forma sdělení je různorodá – úvahy, reflektování vzpomínek, dialog s vnitřním já, či se objevuje kresba jako doplnění sebereflexe.

3. 5. 10. Akademický rok 2005/ 2006

Co se týče dialogického jednání v akademickém roce 2005 a 2006, vycházím ze zpracování sebereflexí 198 studentů I. a III. ročníku denního studia učitelství pro národní školu Pedagogické fakulty JČU v Českých Budějovicích. Z odevzdaných reflexí se podařilo vytřídit oněch pět skupin se vzájemně podobnými znaky dle výše uvedených kapitol.

- Skupina I. - 5 studentů
- Skupina II. - 14 studentek
- Skupina III. - 37 studentů
- Skupina IV. - 78 studentů
- Skupina V. - 64 studentů

3. 5. 11. Akademický rok 2006/2007

Po vyhodnocení obsáhlého vzorku reflexí z roku 2005/06 jsem se rozhodl nastavit pro denní studenty jiný harmonogram dialogického jednání. Vzhledem k tomu, že dialogické jednání považujeme za kondiční záležitost, rozhodl jsem se hodinovou dotaci rozdělit. Původní model byl pro skupiny do 13 studentů po 3 vyučovacích hodinách jednou za čtrnáct dní, nový předpokládá 1,5 hodiny týdně. Studenti se tedy účastní častěji na menší časové ploše. Jak se změna projevila?

- Skupina I. - 3 studenti
- Skupina II. - 0 studentů
- Skupina III. - 4 studenti
- Skupina IV. - 54 studentů
- Skupina V. - 20 studentů

Zmizela skupina číslo II. Zřejmě to souvisí s tím, že zhruba po pátém setkání vrcholí odpor některých studentů. Studenti si velmi bytostně začínají uvědomovat naučené stereotypy, docházejí jim nápady a ještě na nic nového nepřicházejí, necítí se dobře. To po dalších zhruba pěti setkáních mizí. Taktéž ubývá počet reflexí ze skupiny III., což se dá přičíst vyšší kondici, úzkost s častější experimentací pomalu ustupuje. Skupina čtyři narůstá, sbírá počty ze II., III., ale i V. skupiny. To je zajímavé zjištění, které jsem nečekal. Otázkou je, zda úbytek reflexí ze skupiny V. ve prospěch skupiny IV. není zapříčiněn kratším časovým prostorem pro jednotlivá setkání. Kratší častější výstupy zřejmě pomáhají studentům, kteří by k tomuto studiu byli zdrženlivější. Naopak hlubšímu reflektování zřejmě brání. Nejpokročilejší studenti (viz. dále – Dlouhodobé kazuistiky) vyžadují a oceňují velké časové plochy. Čekal jsem, jestli se další rok tato změna potvrdí – nepotvrdila!

3. 5. 12. Akademický rok 2007/08

Musím přiznat, že tato data mne velmi překvapila. Objevily se tyto výsledky:

Skupina I. - 1 student
Skupina II. - 1 student
Skupina III. - 2 studenti
Skupina IV. - 3 studenti
Skupina V. - 41 studentů

Ve skupině první je sebereflexe vlastně omylem, dívka se nechala zavést, měla potřebu vypsát se ze vztahů k příteli a k rodině. Ve druhé skupině – nastojte – dívka ze SPgŠ v Prachaticích.

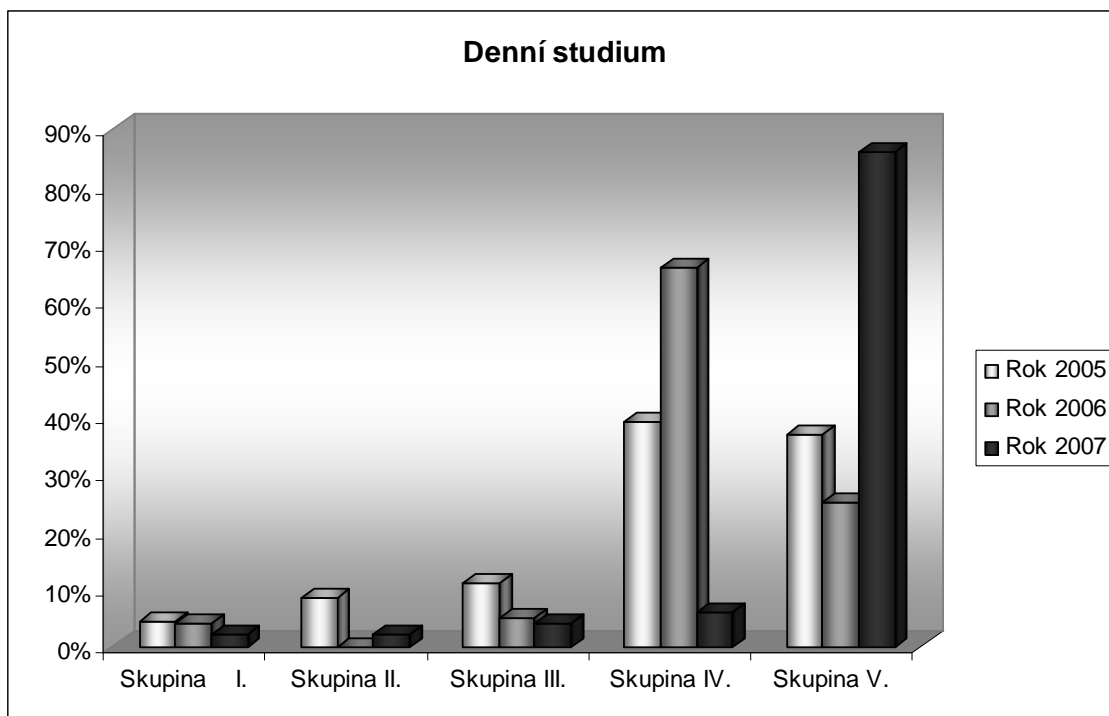
Ve III. a IV. skupině se reflexe přibližují a prolínají i do skupiny V. Vzniká určitá velká skupina reflektujících studentů, která obsahuje znaky skupiny V., ale zároveň se objevují znaky skupin III. a IV. Opravdu je těžké sebereflexe rozlišovat. Přestože

některé nejsou nijak dlouhé, téměř ve všech se objevuje nějaký výrazný prvek – prvek náhledu sama na sebe. V této situaci jsem potřeboval pohled někoho jiného, požádal jsem tedy Mgr. Markétu Nedvědovou, absolventku Zdravotně sociální fakulty JU v Českých Budějovicích, bývalou canisterapeutku z Dětské psychiatrické léčebny v Opařanech, aby přečetla sebereflexe tohoto ročníku a zkusila je nějak roztřídit podle popsaných skupin. Velmi přesně začlenila jednu reflexi do skupiny I. a jednu do skupiny II. Ze skupin III., IV. a V. vytvořila jeden veliký balík s několika dotazy. Přestože v této jedné velké skupině někteří studenti vypovídají úzkostněji či formálněji (snad praktičtěji), jsou schopni náhledu sebe sama, výpovědi jsou přemítající a dialogické. Nakonec jsme usoudili, že se asi utváří nějaká jednotící skupina. Nicméně u několika jednotlivců jsme se shodli na tom, že míra jejich úzkosti je tak vysoká (dva blížíce se skupině III) a u několika dalších jejich formálnost tak převažující (tři s převahou znaků skupiny IV.), že potvrzují prozatímní oprávněnost dělení na pět skupin.

Výsledky jsou velikou otázkou pro mě samotného. Byl jsem dokonce v semestru dva týdny nemocen, pak ještě další dva týdny mimo zdravotní formu, další dvě hodiny odpadly z důvodu služební cesty a děkanského volna. Pak sledování záznamu a zápočtový týden. Jestli si to dobře počítám, setkali jsme se při experimentech asi osmkrát a to samozřejmě někteří studenti také chybí. Označil bych to za nejméně vydařený semestr! Nicméně – držel jsem výhodnější model setkávání – každý týden vyučovací hodina a půl. Určitě část výsledků způsobila moje vlastní pedagogická zkušenost a kondice – velmi poctivě se pokouším reflektovat co se daří, co ne, a jak to napravovat, pokouším se vyjít vstříc organizací, atmosférou, časováním. S tím úzce souvisí druhý aspekt - měl jsem poloviční počet studentů. Druhou polovinu učila externí spolupracovnice (spolužačka z obou oborů DAMU). Více jak 40 - 50 studentů člověk při nejlepší vůli v patrnosti neudrží. Zvláště, když každý semestr přichází nová várka studentů. Pro účely této práce a její přehlednost jsem tedy ještě zvolil dělení do pěti skupin, ale jsem velmi zvědav, jak skupiny se vytvoří v novém ročníku. Pracujeme s kolegyní opět se stejným ročníkem (I. ročník Učitelství pro národní školu), tak jsem velmi zvědav i na její roztřídění sebereflexí.

Mluvíme-li o tvorbě psychosomatické kondice, pak opravdu velmi záleží na tom, zda se povede navázat důvěrnější, osobnější vztah. Student musí mít šanci vnímat o jakou kvalitativní změnu jde. Ve větších počtech jde budování vztahu stranou, je potřeba obsloužit více studentů. Daní je pak ztráta individuálního přístupu a zřejmě určité zamlžení smyslu experimentu.

Tabulka 1. Srovnání vlivu změny harmonogramu u denního studia

- Skupina I. – náhradní téma, vyhnutí se reflexi
- Skupina II. – zaregistrování zážitku, hodnocení, odmítání
- Skupina III. – úzkostná, ale akceptující reakce, posun k reflexi
- Skupina IV. – přijetí zážitku, formálnější výpověď
- Skupina V. – reflexe přijímající, dialogická, kladoucí další otázky

IV. Dlouhodobé kasuistiky

V této kapitole bych se rád věnoval třem lidem, se kterými mám tu čest spolupracovat při studiu dialogického jednání v Praze na DAMU. Díky panu profesoru Vyskočilovi je možné, aby se studia dlouhodobě účastnili i lidé, kteří přímo nestudují v programu KATAP (Katedra autorské tvorby a pedagogiky). Je to pro studium dialogického jednání velmi dobře. Přicházejí z různých oborů, s různou zkušeností a jsou různého věku. Také musím upozornit, že všechny tyto kasuistiky začínají zkoušením s panem profesorem, následně eventuálně s dalšími asistenty katedry. Budu je komentovat poměrně málo, domnívám se, že vypovídají samy o sobě, posuny jsou zaznamenávány přímo aktéry.

4. 1. Jana

Tak to je opravdový zážitek. Dáma s obrovskou životní a profesní zkušeností. Úspěšná spisovatelka, scénáristka. Je nádherné pracovat s lidmi, kteří jsou řádově starší. Člověka napadá, jestli si to vůbec může dovolit. Ale každé setkání mě naplňuje poznáním, že snad ano. Je dojemné, že fungujeme v každém věku velmi podobně. Kolik energie a jak poctivě jsme ochotni věnovat se vlastnímu poznávání! A taky paní Janě opravdu patří veliký dík za to, že to se mnou vydrží. Je dojemné, velmi poctivé a velmi obohacující, když se scházejí lidé několika generací.

Jana začala dialogické jednání studovat v roce 2002, u mne v dílně od roku 2004. Nejdříve jsem hodně pracoval s kamerou a následným záznamem, později se začala ukazovat potřeba delších výstupů a experimentací ve dvojicích.

Janu jsem požádal o jakousi reflexi reflexí, tedy zda by mohla zpětně projít svoje sebereflexe za oněch 5 let a znovu se zamyslet na svojí cestou.

4. 1. 1. DJ 2002 – 2007 Jana

Jaro 2002 /začátečníci – vedl nás Ivan Vyskočil, posléze Nepomuk s Markétou/

Ze svých zápisků jsem kupodivu nevyčetla zmatení nebo rozpaky ze zcela nové disciplíny. Zdá se, že jsem v zásadě pochopila, oč jde, občas jsem závan DJ zachytila nejen na židli, když jsem se dívala na kolegy, ale i sama na place. Od počátku jsem si byla vědoma stakatovosti svého projevu, překotnosti a přervanosti, toho, že se zahlušuju .

„Vím, že bych si mohla začít hrát, ale současně mám strach, aby to nebylo falešné,“ zapsala jsem si 8. dubna 2002.

„Pořád na něco čekáme nebo něco pracně vyrábíme slovy, gesty, ale ten fór je opravdu v tom běžet za sebou, za svým tělem, dohánět se, divit se, co že to provádím. Jenže dál už si nevím rady, když bych si měla začít hrát, žonglovat, užívat si to, spadne řemen...“ Takhle jsem DJ reflektovala

29. dubna. Citace jen dokládá, co jsem řekla na začátku. Od teorie k aplikaci v praxi je daleko...celá léta, jak už teď vím.

První semestr mi přinesl několik důležitých poznatků o sobě /posílám za sebe do světa toho hlučného, stakatového/, možná už i trochu uvolnění a hlavně poznání, že to má smysl a že chci objevovat dál.

Jaro 2003 / s E. Vyskočilovou a J. Pokornou /

Po vynechání zimního semestru se mi v prvních hodinách zdálo, že ve mně něco uzrálo, že jsem něco objevila. Ale za celý jarní semestr se mi nepodařilo posunout se někam dál. Jediný výtěžek byl zklidnění: učila jsem se počkat si, ale pak většinou přišla hrůza, že čekání trvá strašně dlouho, a tak překryla koncentraci, takže jsem si pak nevšimla, že se něco dělo.

„ Pořád se mi dělá tma, kdykoli vyjdu na plac,“ zapsala jsem si.

Ale i přes permanentní neúspěchy jsem měla během hodin dobré pocity, vůbec mě neodradilo, že nevidím výsledky, jistě díky oběma vůdkyním.

Doufala jsem, že v tomto semestru navážu dialog s tou stakatovou energickou osobou /viz reflexe 2002/ a objevím v sobě ty další, které potlačuju, ale to se mi nepodařilo. Asi by to byl zázrak...

Zimní a jarní semestr 2004 –5 /Se Staníkem Sudou/

Začalo to ve znamení velkého bloku. Dva videozáznamy jsou toho důkazem. Velmi podstatné pro mě bylo Standovo připomenutí – Klid, uvolnit se - když jsem kolem něj jednou zas už v napětí, že se mi to teď musí povést, mířila na plac. Úžasně mi pomohlo, takže ve mně mohla začít proudit ta křečí blokováná energie a začala jsem cítit, že se něco

děje, druhý se ozval a já jsem si ho všimla. Začátek procesu, který trvá vlastně stále až do dnešních dnů.

V jarním semestru pak docházelo k uvolňování častěji, toporné ruce jakoby ožívaly - a všimla jsem si jich. Občas došlo k malému zázraku, že se všechno nějak pohnulo. Samo, já s tím nehýbala, nevyráběla jsem to, jen jsem si všimla a okomentovala. Co na tom, že jsem dál nevěděla, co s tím. Občas tělo jevílo potřebu legatového tance, až se ta normální / rychlá / divila. Tak vyvstával dialog, i když poněkud mlžný a krátký.

Výborné zážitky a zkušenosti v jednání ve dvojicích. Jet si po svém, ale být si vědom toho druhého a nechat se reagovat, ale ne prvoplánově... To se občas podařilo, mlha se na chvíli roztáhla a uviděla jsem a hlavně pocítila možnosti DJ. Inspirující a povzbudivý zážitek.

Zimní semestr a jarní semestr 2005 - 6 /se Staníkem Sudou/

Hned zkraje u mě došlo k uvolnění, dost dramatickému ve srovnání s předešlými lety.

Opět silné momenty při DJ ve dvojicích, kdy se děje něco neuchopitelného, co ale tělo zaznamená a reaguje na to. Citelný zdroj energie, která ve mně pak ještě chvíli byla.

Pustili jsme si video z minulého semestru a já jsem na vlastní oči viděla, jak mi obligátně tuhnu ruce a jak pak dochází k malému zázraku, kdy jsem si jich všimla a okomentovala to – dialog byl na světě.

V dalším semestru se mi i nadále dařilo se víc uvolňovat, zkoušet si, dát si čas. Už často se druhý objevoval, i když se mi ještě nedařilo ve hře zůstat a rozvíjet ji. Většinou se leknu, že nevím jak.

Pak mě dobré pocity z DJ zavedly až k opojení z proudu asociací. Okouzlena tím, jak to pěkně frčí, jsem si monologičnosti nedokázala

všimnout a okomentovat ji, takže jsem se v ní pěkně zapouzdřila a nikdo další samozřejmě nepřišel.

V dubnu jsem se dostala opět do strnulosti, nikam dál to nepokračovalo, zdálo se mi, že jsem sklouzla o rok nebo dva zpět, ani jednání ve dvojicích se nedařilo. Zřejmě známka dalšího vývoje, jak nás laskavě utěšuje náš duchovní vůdce.

Zimní semestr 2006 /se Staníkem/

Opět se něco trochu uvolnilo, častěji než dřív se cítím na place svobodná, i když se třeba nedaří. Pokud se člověk přistihne při přílišné snaze a okomentuje ji, dá s tím něco dělat a dvakrát se mi to podařilo.

Taky mi velice pomáhá jednání ve dvojicích. Zejména jednou, když jsem se sama zahltla výkladem /stakatovým/, jak mám jednání ve dvojicích ráda, ale pak se naštěstí připojil Martin, já jsem začala vnímat jeho autentickou úzkost z toho, co se bude dít, přes něj jsem se dostala k sobě, do dialogu s tou stakatovou a přitom jsme dále vnímali jeden druhého, ale ne prvoplánově, dělo se to samo, prolínali jsme se, jeden občas jako by vystřídal druhého. Výjimečná chvíle pro oba!

Nový byl taky zážitek překvapení, objevování toho , co se vlastně děje. Pocit úžasu, že se to děje samo. Ještě s tím neumím pracovat, ale ten zážitek už tu je.

Poprvé se objevil i vláčný, vlnivý pohyb rukou a následně celého těla. Dokázala jsem si ho nejen všimnout, ale i okomentovat- a pak se k němu vrátit. Zvýraznil se, zintenzivněl.

Samozřejmě více bylo pokusů neúspěšných, ale pokud mě vůbec zdeprimovaly, tak jen na maličkou chvíli. I to je pokrok.

Jarní semestr 2007 /se Staníkem/

Scházíme se na tři hodiny jednou za čtrnáct dní a mně velice vyhovuje ten prostor, který nám to dává. Pocit, že člověk zdržuje, zmizel.

Další objevy v jednání ve dvojicích a v nenuceném navazování kontaktu s dialogickými partnery toho, kdo je na place se mnou. Když je člověk natolik otevřený a soustředěný, že se napojí na proud energie partnera, nebo ještě spíš netlačí na pilu, aby se dva proudy energie mohly setkat nebo propojit, je vyhráno. Aspoň jednou, pro mě. Už to je hodně. Párkrát se zadařilo, i když jsem byla na place sama. Objevila jsem, že lze tělový projev i zvýraznit, aniž by člověk musel mít strach z nějakého hraní. Snáze se pak objeví druhý pól. Zatím se ještě skoro vždycky leknu, že to funguje a nenechám to rozehrát.

Skoro zmizel strach z toho, abych nebyla trapná a nudná i z toho, co bude, jestli vůbec něco, a když to bude, jestli to vydrží a jak to dopadne. Občas si už dokážu říct : nestarej se, nech se překvapit. Hodnotím to jako pokrok.

Výborné je, že se Staníkovi podařilo dát dohromady stálý tým posluchačů, chodíme stále ve stejném složení, což dřív nebývalo a je to mnohem soustředěnější. Je velký dar moci sledovat vývoj kolegů.

Díky reflexím si i instruktor znovu může spoustu věcí vybavovat a upřesňovat. Sledovat Janin vývoj v dialogickém jednání je úžasné. A jestliže je dialogické jednání tak objevené a naplňující i pro opravdu zkušené a zralé lidi, pak si člověk znovu uvědomuje genialitu takového způsobu či možnosti sebeobjevování hrou.

V této reflexi reflexí je na poměrně malém úseku vidět, jak postup uvědomování jde v jakýchsi vlnách. Člověk vždy udělá nějaký objev, užívá si, jak ho hra baví, až dojde k nějaké mezi, kde se zamotá, znejistí a začne pochybovat - to je již zachyceno i

v sebereflexích studentů z PF v Českých Budějovicích. U Jany je vidět, že se opakuje vlastně pořád, jen se pokaždé zpochybnění a znovuoobjevení posunuje dál k vědomější účasti ve hře samé. Teprve když hru naplno zažívá a následně reflektuje, pak dochází k jakémusi poznání a pokroku - **Poprvé se objevil i vláčný, vlnivý pohyb rukou a následně celého těla. Dokázala jsem si ho nejen všimnout, ale i okomentovat - a pak se k němu vrátit. Zvýraznil se, zintenzivněl.**

V místech, kde hru nezažívá, trápí se a řeší problémy s kondicí - **v dubnu jsem se dostala opět do strnulosti, nikam dál to nepokračovalo, zdálo se mi, že jsem sklouzla o rok nebo dva zpět, ani jednání ve dvojicích se nedařilo. Zřejmě známka dalšího vývoje, jak nás laskavě utěšuje náš duchovní vůdce....** – pak není možné nějakého poznání dosáhnout. To je myslím, velmi důležitý postřeh pro smysluplné studium obecně.

4. 2. Tomáš

Tak to je velmi zajímavý člověk. Víím, že se nějak před lety objevil, snad přes spolužačku z výchovné dramatiky, se kterou chodil. Tak s ní už asi nechodí, ale na dialogické jednání dochází pravidelně. Také tuším, že bydlel v nějakých squatech, snad se pokoušel o hru na saxofon – zkrátka taková rozervaná umělecká duše. Nicméně má vystudovanou matfyz. Nádhera ke sledování a studiu.

4. 2. 1. První reflexe - 18.5. 2004

Šílenství! Nedokážu se vyrovnat s tím, jestli jsem v tom dobrej nebo špatnej (mám na mysli v d.j., ne v šílenství). Dneska jsem měl pocit, že jsem byl dobrej a hned jsem strašně nafoukanej. Představuju si, jak jsem slavný dialogický jednač. Pomóc! Asi bych chtěl bejt slavnej. Dobrej. Takový ty věci. Kdy už mě to opustí? Hned si představuju, jak jsem mistr světa. Kéž už by zase přišla depka! V tý je aspoň nějaká jistota. Když si představuju, že jsem slavnej, tak mi ostatní připadají hrozně méněcenný. Dívám se na ně shůry. Skrz prsty. Je mi jich líto. Takže asi v tu chvíli nechápu, že jim je to ve skutečnosti úplně ukradený a že jsem strašně nafoukanej. A žebrám o jejich pozornost. A oni mi milostivě - nebo spíš z nezájmu, je jim to fakt jedno! - nechají pocit, že jsem strašně slavnej. A já nejsem slavnej, jsem sám.

Vždycky když někdo skončí na place d.j., rozjede se mi v hlavě strašnej vlak představ, co bych udělal na jeho místě dál, od nějaký zajímavý chvíle, nebo prostě z něčeho, co mě zaujme a pak chvíli vůbec nejsem schopnej poslouchat hodnocení. Po chvíli si všimnu, že padlo něco zajímavýho, ale už nevím souvislost, protože jsem začátek neposlouchal (přejel mě totiž ten vlak). A pak se snažím chytit nit, nejde to a vlak frčí dál. Dneska jsem se s tím snažil bojovat a všechno poslouchat. Občas se to dařilo. Základní poznatky:

Míša: "nedokážeš se tam vydržet" - ale to bylo hodnocení mojeho d.j., to je snadný poslouchat.

Nakonec říkal pan Vyskočil, že bez diváků nenastane zkušenost. Že se to neodehraje v realitě, takže zkušenost není. To je neskutečnej objev. Teda pro mě. Když přemýšlím jen tak v hlavě, nezískávám zkušenost. Co kdybych to někomu říkal? Bylo by např. možné, aby se někdo stal zkušeným milencem tak, že někomu vypráví své představy o sexu, poslouchá se a o tom co říká uvažuje před někým nahlas? Aniž by kdy zakusil opravdový sex? Bylo? To vrhá úplně nové světlo na celibát před svatbou. A vlastně i po svatbě! Ale ne. Dejme tomu, že zkušenost by měla být zúročena. Oddávali se snad dívky, které trávily mládí až do svatby v klášteře náruživým hovorům o sexu? Monologům, kdy jedna mluvila a ostatní jen poslouchaly? Nebo si jen psaly erotické deníky? Že by Markýz deSadé zemřel nepoznaje sexu s druhou osobou? To mi musíte vysvětlit, pane profesore!

Tak proto si má první přítelkyně psala deník. Teda, nemyslel jsem to teď kvůli sexu, ale - hanba mi! - možná i to. Přemýšlela tím. Dokonce to i říkala, že si píše svoje úvahy, aby se jí vyjasnilo. Chytil jsem to od ní - ten deník. Ale místo abych nad tím, co píšu, v klidu přemýšlel, vždycky jsem jen hrnul automatický text. Bože! Kolik? 6, 7 let automatického textu? Naštěstí to byl vždycky jen občasník, ten deník, ten jednou za tejdén nebo třeba i měsíčník, ze kterého teď přepisuju tuhle reflexi, při který dostal nový smysl. Čau deníku! Rád Tě konečně poznávám!

.....bez diváků nenastane zkušenost. Že se to neodehraje v realitě, takže zkušenost není. To je neskutečnej objev. Teda pro mě. Když přemýšlím jen tak v hlavě, nezískávám zkušenost.

Tak je jasné, že přes určitou divokost Tomáš velmi dobře "chytá" to podstatné. A oslovuje ho to. Taky proto asi ve studiu vydržel.

4. 2. 2. Druhá reflexe

Dobrý den!

Píši vám, zrcadlo, reflexi.

Vlastně, nevím, pro koho to píšu, ani jestli to někdo bude číst. Že bych psal jako jen pro sebe? „Jako“ – to nanejvýš. Taková veřejná samota na papíře. Fajn.

Posledně – po prvním kole jsem měl pocit, že jsem to nějak všechno zvorál. Pak jsem se díval na Mílu, jak jedná coby Waldemar Matuška a Eva Pilarová a dostal jsem pocit, že jde hlavně o to mít odvalu pustit se do věcí, který jsou dost možná hovadiny. A to já nemám. Vlastně to úplně cejtím jako maximální bariéru, jako příkop, propast, sklo, něco, co prostě nedokážu překonat. Mám pocit – a to i v životě, že kdybych dělal to, co mě zrovna napadne nebo to, co se mi prostě chce, bylo by to určitě nějak hrozně nenapravitelně špatně a přivedlo by mě to do obecného opovržení, zavržení, vyvržení a kdoví jakého vržení ještě. Teď když to píšu, tak mi to připadá směšný. Ale až sundám ruce z klávesnice, tak mě smích přejde.

Vlastně tohle se mi děje v d.j. od začátku: provozuju si tam nějakou svojí terapii. Někdy se to přikloní spíš k blbnutí, ale ten samoterapeutický rozměr se tam celkem spolehlivě vrací zas a zas.

Minule jsem si všimnul, jak moc mě ovlivňuje to, po kom jdu na plac. Nejlepší se jde po někom, komu se vedla snaha, ale nebyl moc oslňující. Když mám jít po někom, kdo tam byl takovej bez energie a nijakej, tak se mi do toho moc nechce a když je přede mnou někdo, kdo mi připadá, že byl úžasnej, tak mám zas pocit, že ho stejně nemůžu překonat a že i snaha o to by byla naprosto trapná. Zase na druhou stranu, bejt trapnej před lidma

saxofon? no, to je fakt, to mě celkem často fakt leze na nervy a hraní před lidma a s lidma je vážně odměna za čas protrpěný v osamocené introspekci s nástrojem na krku, ale d.j., to mě vždycky baví! Protože jsem exhibicionista! No prostě, tohle je takovej zvláštní případ, kdy odměnou za něco příjemnýho je něco ještě stokrát příjemnějšího. Neměli bychom ten dvojboj pořádat moc často. Aby mi to nezevšednělo. Myslím, že je to něco jako extáze, ta v pilulkách. Jednou za dva, tři, čtyři, pět let fajn, ale jinak už to zevšední a to by byla škoda. A navíc, co kdyby to bylo návykový? Já vim, že extáze není, no, teda, návykový může bejt všechno, ale... Ale vlastně přesně takový to bylo. Byla to taková extáze.

Šmarjá Josef cotomelu.

Tak to je Tomášek a objev souznění ve hře. Když takové chvíle proběhnou, tak si je pro sebe taky velmi podobně pojmenovávám. Je zajímavé, že člověk pro tyhle chvíle asi žije. Tedy doufá, že je opět zažije a asi o ně usiluje, jen často neví jak a kudy. Tak mohou nastupovat náhražky. Jestli to vlastně není nebezpečné – nenechat se hrát si a hrát se!!!

Pak následuje období, kdy Tomáš docházel zejména do jiné skupiny a řešil asi nějaké osobní problémy. Nebudu tyto reflexe uvádět, protože nemám osobní zkušenost s tím, jakým způsobem v té době experimentoval – to by spíš měli nějakým způsobem zohlednit zúčastnění instruktoři. Měl jsem za to, že se u něj objevuje jakási spíš umělecká ambice. Jako by dialogické jednání bylo nějakým tréninkem a vstupem do uměleckého světa. Nedivím se, ono to asi hodně lidí zmate. Takhle účelově nejde hru brát – skutečná hra účel nemá. Není to vstupenka do umění, ale vstupenka na cestu k sobě samému – tedy přes veliký labyrint. Nicméně to “umění” se jako vedlejší produkt objevit může.

Asi po dvou letech začal Tomáš docházet na naše dopolední “sedánky” pravidelně. Pak proběhl jeden výrazný experiment, který odstartoval změnu jak reflexích tak zejména v pokusech.

Začal na place na plné pecky řvát. Řval, řval a řval. Asi pět minut. Nejdřív jsem měl strach, že si ublíží, zejména na hlasivkách, pak jsem měl chvíli strach, že přiběhne vrátný, a pak jsem přestal mít strach o cokoli a s úžasem sledoval, že Tomáš vlastně nejintenzivněji jak může objevuje slepou uličku. Vyčerpал se, samozřejmě se nikdo nemohl ozvat. Myslím, že velmi pomohlo, že jsme ho nijak nesoudili, nezastavovali a spíš s údivem zkoušeli pojmenovat, co to vlastně vyváděl. Zajímavě to začal pojmenovávat v sebereflexi, opět s rozervaností jemu vlastní.

4. 3. 4. Sedmá reflexe

Ahoj Staníku!

Jsem zaraženej jak prd, nemůžu nic psát, i když bych to nějak jako potřeboval, tak to prostě napíšu reflexi na d.j., jak jsem sliboval (a až kliknu na „poslat“ tak nechyboval :) . Oukej. Takže vlastně já poslední dobou bral d.j. jako terapii. Ten den, kdy jsem na place jen řval, s plna hrdla, s větrem o závod, sem si uvědomil, že to dialogický mě na tom vlastně nezajímá. Že chci jen bejt. Bejt před lidma takovej, jakej jsem. A je to nějaký těžký. Mám pocit, že musím publikum pobavit a když si na něčem ulítnu nebo se zavřu do sebe, cítím ten mrtvej nezájem z krajiny židlí nebo takový to chladný „..., ..., ...“, nic, nic, nic! A já bych tolik chtěl, abych moh bejt bezstarostně sebou sám a zároveň vím, že bych tolik chtěl, aby ze mě byli všicí nadčeny a říkali si: „To vole!“, „To je frajer!“, „To je úplnej majštrherec!“, „Toho miluju!“ (tenhle výkřik jen pro dívky:) , „Nic tak dobrýho jsem nikdy neviděl!“, „Tady máš smlouvu! Ano! Filmovou, divadelní, nahrávací smlouvu do okamžitého&věčného ráje sebezřijetí&sebelásky! Yes, bejby! We can give you all that! But we fuckin' ain't givin'!“ Takže takhle nějak to na tom plácku mám. Boj o totál všechno a zároveň obrovská touha po svobodě jen tak bejt. Jen tak! Ten den kdy sem tam řval byl pro mě důležitěj. Bylo to přesně to, co jsem v tu chvíli potřeboval a věděl jsem to i poté, co Standa (jo, ty! :) měl za to, že to byl spíš nepovedenej pokus vyprovokovat se k dialogu. Nebyl! Potřeboval jsem vykřičet, vyhodit, zbavit se pár (tun) emocí a pomohlo to.

Dík.

Mohu-li psát dál, což činím, posledních pár dní sem přišel na to, že potřebuju nějaký hřiště s dětma jako já. Nějak sem nestih dost zaobjevovat a potřebuju to. Teď. A to hřiště by mohlo bejt d.j. Jako: pokusím se, aby mi tak posloužilo. Hnusný slovo, „posloužilo“! Zní jako „podržela“, ale to je ještě hnusnější a to nechci. Ale „d.j., posloužilo“ a ještě k tomu „mi“, tak to chci!

Tak jo!

Děkuju za to, že můžu chodit na d.j. ač nejsa (hopsa hejsa gramatika) studentem DAMU a taky děkuju všem dýdžejům, které navštěvuji, tj. Standovi, Vlastě a Petrovi za to, že mi věnují svůj čas&energii.

Jo, hm, oukej, ámen, óm, go go bejbi go, ou jé, bla bla bla, bang bang bang, šlus!

Ámen bylo z toho nejlepší, ale ještě lepší je z Pána Velryb, i když nevím, co to znamená: Haumi e, Hui e, Taiki e!

Aleluja!

To se taky dá.

A fuck!

A kurvadopiči!!!!!!

Končím. Dnes je 2.7.2007. Takto psal, hladil papír i klofal do kýbórdy Tomáš.

Tak takhle to Tomáš viděl a myslím, že tyto pochybnosti jsou obecné, objevují se asi u každého. Tomáš je jen naplno zkouší vyventilovat, tím objevit a popsat. Někdo by se toho až mohl lekat, ale to není ve zlém, potřeboval se opravdu vyřvat. Zajímavé je, jak ho to vyřvání posunulo dál. Začal na podzim objevovat jakési komunikační kanály a sám s údivem a pobavením zjišťuje, že když sám na sebe jde v dobrém a jaksí laškovně a provokativně, tak se toho děje mnohem víc, než když “valí do plných”.

4. 3. 5. Osmá reflexe - 18.12.2007

Tak já zkusím zreflektovat poslední období d.j., asi tak letošní podzim. Hmm. Mám pocit, že mě Standa pořád jen chválil. Jako že mi to jde. Za sebe mám pocit, že největší změna pro mě přišla někdy možná už dřív, když jsem se na place na sebe přestal vztekat a nadávat si a začal jsem to nějak přijímat. Za tím účelem se mi samovolně stvořila moje teď domácí figura (největší opora mého dýdžejského týmu) Pan Konejšivý, Chlácholivý, lehce sjetý, na kterém mě vlastně vadí jen to, že mluví jaksi nepřesvědčivě a uměle, i když ho to zjevně baví!!!! Ale tak co. Hlavně, že ho to baví.

Připadá mi zvláštní, jak jsem na place pořád ještě v takovym jako transu, že nevím, co se se mnou děje. Většinou nemám vůbec pocit toho, že by se tam něco událo v tu kterou chvíli. Všechno je to tak trochu nanicovatý, trochu, jako by se autu točily kola, ale byly při tom nad zemí a nezabíraly. Hmm, teď mě ale napadá, že to bude možná jen to, že si potřebuju přiznat, že to, co se děje, je to vopravdový, ať je to jakýkoli a že prožitek se prohloubí přijetím, abych to tak shrnul třemi slovy začínajícími na "p".

Během dnešního d.j. jsem taky narazil na svůj odpor k teoretizování. Mám vlastně dlouhodobě pocit - a to je to, co jsem dneska říkal - že zkoumání d.j. ve formě psaní nějakých prací, přemýšlení o něm obecně atd. je úplně na prd, jsem rád, že se mě to vůbec netýká a lidi, kteří to provozují povýšeně považují trochu za úchyly. Ale když jsem to dneska řek nahlas, docvaklo mi, že v tom zacházím moc daleko. I ta reflexe je vlastně svým způsobem - alespoň z mého extremistického hlediska - teoretizování, a při tom je i pro mě užitečná. Zvláštní. Míval jsem období (na VŠ), kdy jsem vášnivě tvrdil, že jakákoli praxe mě vůbec nezajímá, že důležitá je jen teorie a že nejlepší je jen sedět a přemýšlet. Z těchto pozic jsem již dávno uprchl... uprchl? odstěhoval se? důstojně odkráčel? Tak to asi nejmíň ze všeho! Nejspíš prostě dezertoval a ještě teď se někdy děším toho, že na ně zase zabloudím!

Takže se omlouvám za svůj odsuzující pohled na tu část d.j., která se neděje na place a ani není reflexí! Já jsem jen rád, že to nemusím dělat já!

Že d.j. nemusím zkoumat! Protože co kdyby to pak přestalo fungovat? To se někdy stane! Něco rozebereš a už to nesložíš. Nebo ještě hůř: co kdybych si na jeho teoretickém zkoumání ulít a trávil čas teoretickým bádáním místo slastného konání??? Hrůza!

Tak jo, to bude asi tak všechno. Děkuji Standovi za vedení našeho tříhodinového kroužku d.j., kde je dost času a nikam se nespěchá!

Díky a čau!

Tomáš*

Myslím, že Tomášovy sebereflexe jsou velmi hodnotné z několika důvodů. Ve své rozervanosti je velmi upřímný, někdy až tvrdý – zejména sám k sobě. Tím, jak sám sebe poctivě rozkrývá, je velmi sdělný. A onen oblouk či posun ve vnímání a přijímání sebe sama je fantastický. Užívám si ho dvojnásob, protože ještě můžu být svědkem v přímém přenosu. Opět se vynořuje myšlenka – co je vlastně péčí o duši?

4. 3. 6. Reflexe reflexí - 18.12.2007

Právě jsem si přečetl několik svých reflexí d.j. od jara 2004 až po čerstvě napsanou prosincovou 2007.

Pamatuji si, že v té úplně první jsem řešil, komu, že to vlastně píšu a jestli to někdo bude číst. Tohle jsem pak řešil více méně ve všech reflexích až do loňské zimy. A pokud ne, jestli někdo bude číst reflexí, tak jestli na place jednám pro sebe nebo pro ostatní. Tato otázka mě vždy velmi trápila!!! Jestli někomu stojím za všimnutí a jestli lidem nelezu moc do prdele, jestli mám vůbec vlastní vůli a chtění!

Z reflexí se zdá, že poslední dobou už mě to tolik netrápí. Vlastně i dneska (bylo Standovo 3-hodinové d.j. mimochodem, není nic lepšího, než 3-hodinové d.j.!!!) Je to pohoda. Nemusím spěchat. Proběhnou 4 kola a

stihne se i přestávka na kafe. Doporučuji!!!)... kde jsem to byl? Vlastně i dneska jsem si všim, že publikum hodně vnímám, že je mi dobře, když se smějí a mám pocit, že je nějak mrtvo když publikum zmlkne ale k čemu by tam byli, kdybych si jich nevšímal?? Jsem rád, že už mě to netrápí.

Další věc, která se táhne všemi mými (mimimimi) reflexemi je můj vztek sám na sebe a jsem rád, že můžu napsat, že to už je taky pryč.

Další věc: VÝKON!!!! Tomu jsem věnoval velkou část reflexe na jaře 2004 a vlastně mě to drží dodnes, ačkoliv míň. Pořád nějak nejasně cítím, že bych měl být na place nějak úspěšný a myslím, že kritériem je částečně Standovo hodnocení a částečně můj pocit. Ale jaký pocit? že se něco dělo a já jsem to věděl/viděl, a já jsem byl u toho! že jsem si všimnul! A taky bych moc rád cítil, že jsem se odvážil. Hmmm (doplňuje trochu posmutnělý Tomáš), a taky to, že se lidi smějí. Takže vida. Vztah s publikem mi stále trochu leží na srdci!

Jaro 2005. Řeším si vztah se skupinou na d.j. To se ostatně pak táhne dál. A6 do dneška. Vždycky mě znejistovalo, když byli na d.j. noví lidi. Měl jsem pocit, že s nima musím soupeřit, že mě zbaví mé pozice ve smečce (co to meleš, Tomáši?! - Jo, je to tak, tak jsem to prostě cítil!!) a tak. Prostě nejistota. Jsem rád, že si to uvědomuju a jsem rád, když je skupina bezpečná. Nicméně snad už mám trochu sebejistoty na to, abych pár nových pardů skousnul!

(Kurva, já dneska nějak srším optimismem...)

Jo, ještě jsem zapomněl! další věc, které jsem si v reflexi z jara 2005 všimnul, bylo to, že d.j. беру pro sebe jako terapii. Tak je to více méně dodnes. Akorát že si vzpomínám, že jsem měl pocit, že to může fungovat tak, že se na d.j. budu přiznávat k nějakým svejm věcem nebo si od něčeho ulevovat, ale teď mám spíš pocit, že to funguje třeba tak, že si začínám bejt sebou jistější mezi lidma a víc lidem věřím.

V únoru 2006 píšu, že je pro mě obrovské objev, že mi Vlasta (Zumrová/Čtvrtníčková) řekla, že mám dokončovat gesta. Neuvěřitelný! Přejde mi to, jako z jiného světa! To je přece jasný! Tak jasný, že se mi to snad děje samo, ne?? Ale vzpomínám si, jak jsem všechno trhal na kousíčky, Vlasta a Petr Vydra mi říkali, ať to nedělám a já měl ještě pocit, že právě v tom utrhávání je moje osobnost! Hahaha!

Pak je tam téma "vydržet trapnost". To se mi líbí!! Zrovna dneska mi bylo líto, že jsem se moc rychle polekal pohřební atmosféry, kterou jsem si vytvořil. Byla nepříjemná, ale mohl jsem jí prozkoumat!!! Příště.

Duben 2006 - bez komentáře. Přesně tak.

Loňský prosinec - z reflexe to vypadá, že právě v té době jsem si hodně řešil sebezpřijetí. Už jsem v tom dál!!! Ťuk ťuk na dřevo!!!

No, a před prázdninami si akorát vzpomínám, že jsem se vracel k tomu terapeutickému rozměru d.j. a k tomu, že jedno d.j. jsem onehdá vypotřeboval na to, že jsem se prostě vyřval z nějakých hroznejch pocitů. Tenkrát jsem měl pocit, že to bylo úplně mimo d.j., že to tam vlastně nepatřilo, že jsem ze sebe jen něco shodil, ale teď si myslím, že to tam vlastně patřilo, i když se to v ten den nikam nezařadilo a nebylo to s ničím ve vztahu. Dneska jsem tam hulákal podezřele podobně jako tenkrát, ale už to byla reakce na něco, co proběhlo v rámci d.j. Takže věci asi mají svůj smysl, jen mi zatím nemusí být znám!!!!

Tak to je pro letošek všechno, na odpůrce teoretizování jsem toho napsal docela dost!!

Užij si vánoce, Stando a hodně radosti do nového roku!!

Čau!

T* (omáš)

Tak, to by bylo, tady zatím končíme. Nevím, zda je to dostatečně srozumitelné, ale myslím, že ano. Ten tučně zvýrazněný odstavec je dokladem obrovského posunu ve vnímání sebe sama, a ani k tomu nechci nic dodávat.....

4. 3. Slávek

Tuším, že je studentem sociologie a zároveň frekventantem psychoterapeutického výcviku. Velmi výrazný typ. Jestli si někdo není jistý, jestli viděl typický leptosomní somatotyp – doporučuji mrknout na Slávka. Jsem velmi rád, že vydržel ve studiu, protože pozorovat, jak si Slávek začíná troufat ve zkoušení je neuvěřitelný zážitek. A poučení. A velmi často velká legrace. Myslím, že bude dobré uvést všechny reflexe, které mám. I pro ukázkou formy.

4. 3. 1. Reflexe, vzpomínky, úvahy nad dialogickým *jednáním*

Na tomhle místě chci předložit pár vzpomínek a z toho se vyklubávajících úvah.

Hned na začátku prvního zkoušení si, mě zaujaly některé metody trenérského týmu. Zvláště když řeknou „pojd’me“ a otočí se směrem do ringu. To už by jeden řekl, že tam někoho vidí i když tam ještě nikdo není. Cítil jsem v tu chvíli velký tlak z toho nátlaku, z té odpovědnosti přehozené na nás potenciální zápasníky, hráče, placáře, ne-pod-oknaře nebo jak nazvat tu skupinku netušících. V tu chvíli už vlastně ve mně probíhalo dialogické jednání, ve kterém měl navrch ten konzervativnější partner, ten kterému se tam nechtělo vejít jako prvnímu do té „zveřejněné samoty“. Bylo určitě lepší, že nám nikdo předem neukázal jak to má vypadat. Alespoň jsem pak více vnímal jak se pokouším narvat do různě vyskakujících představ „jak to má vypadat“.

Po pár pokusech mě připadalo, že mám ponětí, co je to dialogické jednání, ale že v kombinaci s tou veřejnou samotou to pěkně drhne a že teprve zraje důvěra v to, udělat ze sebe třeba i veřejně blba a nestarat se o to, co kdo na to. Všiml jsem si, že čím menší skupina tím lépe mě to jde. Uvědomuji si, že se mě na plac vstupuje snadněji, když tam předtím byl

někdo s kým to hrálo. Když totiž pozoruji někoho na place, tak mě někdy připadá, tak tohle je ono, s ním to hraje a i mě samotného, zrovna sedícího, to rozehrává a rozehrává pro dialogické jednání. Někdy bych zase skoro začal zívat a připadá mě to jako, že v tom momentě to je produkce, bez toho, aby v tom ten člověk byl naplno rád, nebo naplno nerad a byl si toho vědom a přijímal to, takže je pak i pro mě trochu těžší to pro sebe rozdmýchat.

Když to někdy zkouším doma v kuchyni bez zvuků, ale vnitřně nahlas, zjišťuji, že to v něčem jde lépe a v něčem hůř. Někdy tam chybí právě ta veřejnost jakožto podněto-zintenzivňovač a energetizátor a někdy naopak ta neveřejnost přijde vhod. V takové chvíli, kdy si s tím třeba čtvrt hodinky hraju se mě stane, že tam těch „zvnitřnělých soudruhů“, těch „přidružených bytostí“ se hlásí o slovo třeba více. A jak se tak ze začátku se sebou ostře dohadují, tak se to někdy zharmonizuje tak, že oni už se pak tolik nehádají a jsou snášenlivější a jak se tak snášejí, tak potom občas dopadnou, a to tak, že se i na něčem tak trochu, čistě nezávazně, dohodnou. Takže je to dobrá psychohygienu. Sám jsem byl překvapen, když mě to zvnějšku nepozorovatelné dialogické jednání popadlo při jízdě metrem a když pak jsem se chvíli potom málem srazil s nějakým protijdoucím a zareagoval jsem úplně jinak než jsem zvyklý, což znamená, že jsem vůbec navenek zareagoval. Myslím, že jsem tedy vstřícnější i k takovýmto vnějším dialogickým srážkám. Takže snad jen houšt a větší kapky.

Trochu mě to připomíná gestaltterapeutické znovuzaintegrovaní odpadlých částí a určitě bohatě zúročuji zkušenost s tréninkem meditace všímavosti a vhledu, kde je také důležitým nástrojem komentování právě probíhajících procesů a poznávání jejich relativity.

Uvědomuji si také jak na mě působí, jak mě pomáhá podpůrná líheň udržovaná trenérským týmem, to: „Děkuju bylo to úžasný.“ I když mě tam ten soudruh uvnitř někdy říká: „Hele voni by ti to řekli, ať už bys tam udělal cokoli.“ Očividně to ocenění působí a jsem za něj i za to celkové vytváření „chráněného prostředí“ rád a trenérům patří můj vděk.

A zazvonil zvonec a reflexe je konec.

Praha 2.5. 2004

Slávek

Je náramné jak poctivě Slávek experimentuje i v mysli – s tím co mu běží hlavou. A jak ho dialogické jednání inspiruje.

4. 3. 2. Reflexe a úvahy

nad

dialogickým jednáním (II.)26.9.2005

Dá se vůbec psaním zachytit něco ze vzpomínek na dialogická jednání?

Dá, ale špatně. (původně jsem chtěl napsat "blbě", to by ale znělo blbě, totiž špatně)

Co je to pro mě dialogické jednání?

Zajímavá skupinka lidí. Proces který někdy nastane nebo se mi ho povede nechat nastat.

Zajímavá, podněcující, energetizující, oživující zkušenost, při které někdy bohužel musím strávit i nezájem, nudu, únavnost, skleslost...

K čemu je mě DJ dobré?

K zakotvování se v prožívané skutečnosti. K navazování vztahu k sobě samému. K poznávání se.

S čímž souvisí lepší uvědomění si a využití schopností a dovedností. DJ taky signalizuje kde to drhne.

Tím, že je mě dán prostor jeviště před skupinkou lidí (v rámci tréninku DJ), začínám si více vážit toho, co aktuálně vnímám, zacházím s tím dospěleji. Pociťuji zodpovědnost za to, co s tím darovaným prostorem a časem udělám. Dát si a dopřát si dostat prostor a čas, mě umožňuje otevírat se novým výhledům a možnostem vyzkoušet si všímavě to, co tak jako tak dělám automaticky a nebo novou variantu postoje či jednání. Abych se tak

potom mohl svobodněji rozhodnout k jakým postojům a jednáním se budu klonit.

Co vše u mne vede k podpoře a hladkému průběhu DJ?

Důvěra. Dovednost. Malá skupinka lidí.

Co naopak DJ brzdí, blokuje, předčasně ukončuje?

Nedůvěra. Vydávání se nekriticky všanc vnitřním kritikům. Neochota riskovat kroky do neznáma, nové postoje. Strach ze ztráty zaběhlých představ o sobě, o okolí. Někdy se přistihnu, že se zaleknu té šance, toho prostoru trénovat DJ na jevišti a snažím se ji co nejlépe využít, abych podal nějaký výkon, aby to bylo nějak k užitku. Dokud si toho nevšímnu, tak v tom jedu natolik, že mně to nepustí dál. Samozřejmě takových témat na "zaseknutí se" je víc, některá jsou vázána na aktuální počasí mojí mysli a těla, ale u tohoto výkonnostního tématu jsem si všiml, že se opakuje a zvenku to vypadá, že i někteří ostatní účastníci skupiny DJ se s tímto tématem potýkají.

Nakolik se mohu podělit se zkušenostmi s někým kdo DJ systematicky nezkoušel?

Negeneralizovat! Nemisionářit jen na úrovni slov!

Čím bych DJ charakterizoval?

Napětí. Změny prožívání a všímání si těchto změn. Přepólovávání se.

Vyvstávání nových nápadů a témat. Přicházení na to, co vlastně chci.

Je báječné, jaké otázky si Slávek klade a k jakým způsobem hledá odpovědi. To je velmi obohacující – nejen pro něj! Často si člověk, jako instruktor a pedagog klade podobné otázky.

4. 3. 3. Reflexe a úvahy nad dialogickým jednáním (III.)

Reflexe nad reflektováním

Tak tady reflexe začíná. To aby bylo jasno.

Tak, začátek je z krku.

Dialogické jednání (DJ) dobře zrcadlí to, jak se sebou zacházím v každodenním životě. Při pozorování DJ u ostatních se docela dobře poznají lidi a to jak sami se sebou zacházejí.

DJ je budování osobních kompetencí není to shromažďování informací nepoužitelných pro šťastnější život. Je to nácvik toho, jak zacházet sám se sebou.

Že by přednáška??

Uvědomuju si, že to s čím se opakovaně potýkám je téma, jak být výkonný, když už jsem dostal prostor a jak se přestat kritizovat (pán na přednášce).

Eště že to ten Standa tak dobře balancuje a doladuje tolikéřyma pochvalama. ☺

Při několika pokusech jsem vysledoval, že v mém případě jde o to, jak vypnout myšlení a opřít se víc o tělo. Všiml jsem si, že to jde snadněji sledovat změnu v napětí, když se nezamotám hned na začátku do verbalizování a dám víc prostoru tělu. Že se mě spíš podaří uvolnit se, když nejsem ten „na přednášce“, ten, co musí vše vysvětlit.

Zkrátka pustit z uzdy taky na chvíli toho živočicha, né?

Občas se zaseknu na tom, že čekám, vyhlížím, kdy už ten odpovídající partner přijde a tím čekáním se zaměstnám natolik, že si nevšimnu, že mě už dávno nějaký ten partner obrazně řečeno tahá za nohavici.

Ano, anó, někdy třebaš i za nos.

Když to při DJ začne hrát, když se můžou dva protipóloví partneři střetnout ve hře a naplno říct, co chtějí sdělit (aniž by to museli předem po obsahové stránce tušit) zkrátka vyb(l)ít to napětí a jsou ochotni vyslechnout to, co má na srdci ten druhý ... nebo taky obráceně; dokud nedám prostor těm, co moc chtějí něco říct, ale nikdo je nevyslechl, tak začnou trucovat nebo dokonce sabotovat hladký chod vnitřní domácnosti. Potom se ty síly protichůdně opírají a blokují, místo aby se to díky sou-hře spojilo a táhlo jedním směrem.

Připomělo mě to teď situaci, jak si během pár minut při jízdě autobusem stačili dva Ukrajinci inteligentně vyříkat a odžít konflikt, který bychom si, jak si tak představuju, mi někteří Češi sebou nosili pár dní. Aneb gestalt terapie doslova.

A nyní něco o dvojičkách. Nová zkušenost – „dvojičky“. Neboli urychlovač, zesilovač, zvýrazňovač a já nevím co ještě. U dvojičkového dialogického jednání (DDJ) je pro mě mnohem snažší najít ten předěl, nejen ve vztahu k projevu vnějšího partnera, ale i těch vnitřních partnerů. Ti jakoby při DDJ více ožili a osmělili se. Je tam mnohem víc patrný moment překvapení, kdy nevím, jak ten druhý zareaguje. Vše je mnohem dynamičtější než u DJ, kdy jsem na place sám. Všimnul jsem si, že dochází k postupnému osmělování každého ze dvojice. Nejprve jakoby oba nevěděli, co ten druhý unese, postupně se ladí a někdy se i sladí.

Ano, anó, sladit je potřeba! Aspoň dvě kostky.

Tak to je konec reflexe. Praha 17.4. 2005 Slávek

Tady Slávek otevřel další téma – dvojčky. Má výborné postřehy. Občas tyto pokusy zařazují, něco podstatného se při nich děje, ale jen za jednoho předpokladu – musí jít u každého aktéra o dialogické jednání! Pak jde o velmi překvapivou, autentickou hru a opravdu o vnímání společné situace a atmosféry – o porozumění ve hře. Nejsou-li aktéři schopni udržet se ve vnitřním prostoru dialogického jednání, okamžitě se začíná předvádět, kašpařit. Ohromně mně to připomíná pocity z dětství, když přišla návštěva a já z nějakého důvodu potřeboval být středem pozornosti. Ale to asi známe všichni, nebo ne?

Všichni celkem dobře umíme vyjmenovat termíny jako – být vstřícný, naslouchat druhému, neomezovat druhé, být partnerem, nalézat vzájemně výhodná řešení, držet ostatní v pozornosti atd., atd. Všichni víme, že se to má, že je to správné. Verbálně s termíny víceméně operujeme zdatně. V experimentech v prostoru se ukazuje, že přejímání perspektiv druhých ve hře je poměrně náročná disciplína. Jak udržet dialogické jednání sám u sebe a zároveň vstupovat do vztahu s dalším? Experimentálně se zatím ukazuje, že jakmile člověk hledá impulzy a náměty u druhého, čeká na pobídky zvenčí – nejedná se pak o autorskou, vlastní hru, ale o hru někoho jiného. Opouští dialogické jednání, nevstupuje do vztahu jako rovnoprávný partner, hra neuspokojuje. I opačně lze z dialogického jednání vystoupit – zarputilým trváním na vlastním tématu, bez ohledu na druhého (druhé). Obojího si, myslím, již Slávek všiml.

V nejlepších případech několikasemestrálního studia se dařily spontánní dramatické hry ve třech lidech. Samozřejmě můžeme zkoušet jakési hromadné improvizace, dokonce je můžeme tematizovat (zadání – jízda autobusem, nehoda, zasedání zastupitelů) nikdy jsem se však nesetkal s tím, že by poté bylo co reflektovat. Maximálně se za reflektování vydává jakási zpětná “probírka” toho, jak kdo hrál a předvedl svoji roli. To ale s přejímáním perspektiv druhých nemá nic do činění.

Tak jak na sebe jít, aby člověk nekašpařil, nepředváděl se, ale opravdu vstupoval do hry se sebou samým i s druhými – není tohle ona tolik vzývaná socializace?

4. 3. 4. Reflexe a úvahy nad

dialogickým jednáním (IV.)

Když si tak reflektuju, co se dělo z mého pohledu tento semestr v dialogickém jednání, tak si prvně vzpomínám na první setkání, na které jsem se po roce nechození těšil. Ani nevím jak se to povedlo, ale nebyla tam tolik ta kontrola a snaha o výkon, takže to šlo jako po másle.

Na dalších hodinách už to zase drhlo. Srovnával jsem a věděl jsem už zase, jak to má vypadat, tak aby to bylo to pravé ořechové. Zkrátka měl jsem představu a realita do ní nezapadala. To mě spolehlivě zablokuje. I když to vím. Kolikrát si říkám, že tam pudu a nechám jen tělo, aby se to od něj odvíjelo, ale jak tam přijdu, tak mě to nedá a začnu vysvětlovat a obhajovat, co budu dělat. Tím uvážnu v budce a sem zase spolehlivě tam kde jsem doma – v myšlení. Spolehlivě se sabotuju buď tím, že chodím a stane se z toho automat nebo se odvážím stát na místě a vytuhnu. Tak či tak je těžký přeskočit ty špricle u vohrádky, kterou jsem si vytvořil a kterou tahám sebou. To už musí bejt hodně beznadějný a musím se v tom chvíli vařit, abych z toho vyskočil a popustil uzdu spontánnosti. Zkrátka potřebuju víc času, abych to nejprve vzdal a mohl to pustit. Jak jsem zjistil, tak tím druhým způsobem, kdy tam někdo vlítne celý rozjařený a říčný a podaří se mu do toho naskočit z tý hravý strany, tak to se mě moc nevede.

Móóc jsem se těšil, že zas někdy budou dvojičky – a byly. To je pro mě dobrá startovací rampa. Je to pro mě výzva – ne jako kráááva, ale jako 70 krav (slyšel jsem že jedno děcko používá k vyjádření intenzity nějakého prožitku počet krav od 1 do 100 ☺). V tu chvíli nemám problém s tím, něco zaslechnout v sobě, ba naopak vnitřní dialogický motor se rozeře na plný pecky a já ho občas musím krotit. Uvědomil jsem si jak mě to dělá dobře někoho provokovat – samozřejmě nepřímou a náznakově. Asi mám v sobě nějakého zakonzervovaného provokatéra možná dokonce až naschválníčka, kterej najednou zavěťtří ohromnou šanci se realizovat. Tak

mě to vždy rozpumpřlíkuje, že je pak pro mě problém tu roz(z)vířenou energii, když si zase sednu zpět na židli, v sobě usadit a dostat se do toho seriózního zakonzervovaného stavu. Ve dvojici nemám problém tu a tam zapomenout na obecenstvo. Možná je to i tím, že za ten čas na place nejsem zodpovědný jen já, ale že to máme napůl. Ono pak odpadá strach, že se něco nepovede a nehrozí tam napětí z ticha – trapná pauza, která mě někdy zamkne do ztuhlosti.

Teoreticky je to jasné: bejt na sebe hodnej, trochu víc to přehnat s hlasem a s tělesným vyjádřením, abych se v tom davu představ a myšlenek a normativů zaslechl a dovolil hrát si s tím a nechtít po sobě výkony a jen si zkoušel.

Jenže jenže – ono je třeba plnit plán, ono to přeci jenom chce podat výkon, ono se tomu nechce riskovat nějaké šlápnutí do neznáma, které by nás pak mohlo mrzet. Ono by se to chtělo akorát pak slíznout tu smetanu, když už to pak hezky jede – a nejlepší kdyby nás tak do toho stavu někdo na nosítkách donesl ☺.

Tak to je konec reflexe.

Děkujuuuuuuu.

Praha 18.12. 2006

Jak obdivuhodně formuluje, tak i obdivuhodně zkouší, škoda, že to na papíře nelze popsat. Je to nezvyklé, originální, při tom objevné a lehké. Třeba nám tenhle chlapec s dialogickým jednáním a jeho uvědomováním hodně vyjasní a pomůže.

4. 3. 5. Reflexe a úvahy nad

dialogickým jednáním (V.)

20.2. 2007

Eva na začátku DJ čte reflexi. Poprvé slyším číst reflexi od někoho jiného. Zajímavé.

Inspirován její reflexí, předsevzal jsem si, že si po každém DJ napíšu pro reflexi pár poznámek. Leč ten můj vnitřní partner, co si dal tohle předsevzetí, tak už se tolik nehlásil, takže to s tím pravidelným zapisováním nebylo tak horký.

Všichni jsme šli asi čtyřikrát a bylo nás - čtyři. To, že jsem šel čtyřikrát v kombinaci s malou skupinkou bylo zajímavý. Někdy se mě stane, že větší skupinka mě vybičuje k (z mého pohledu) zajímavému jednání, ale je to spíš, že je to pak, že se to nějak odehraje. U menší skupinky jsem měl dojem, že mám trošku větší klid a tedy i přístup k všimání si toho, co se se mnou děje. Tím, že jdu vícekrát za sebou na plac a mezitím dostanu zpětnou vazbu, líp se mě myslím daří použít těch komentářů, a mají na mě teda větší dopad. Není taky tolik stres, že když jdu jen 2x, tak že toho musím za každou cenu využít, což je spolehlivá cesta do zablokování se. Až při čtvrtém jednání se mě na konci podařilo zažít klid po nervování se s obvyklými ústřely pozornosti k obecenstvu. Byla to příjemná změna, že si to tak pěkně sedlo a v tu chvíli mě to bavilo a bylo mě jedno jak to zvenčí vypadá a jak by to mohl kdo hodnotit.

Kromě toho bylo víc času na povídání a doptání se a tak se mě myslím podařilo nechat zhroutit několik představ o tom, jak funguje DJ. Např. to, že se při výměně vnitřních partnerů musí tělo hodně přeskupit, aby tam byl přechod mezi partnery.

Dvojičky

Paradoxně jak se na dvojičky vždy těším a nastartují mě, tak ve dvojici v kombinaci s pyknickou Evou jsem byl nějak nahraný. Normálně ve dvojičce snadnou naskočím do aktivního, ale tady to nějak nešlo. Cítil jsem, že tam je nějaká zablokovanost a že se mjííme a když jsem pak naskočil do řvouna, tak se to rychle vyčerpalo. Ted' při psaní mě napadá jestli jsem si již nezvyknul, jak ta dvojičkové jednání, když se povede, má vypadat a byl jsem asi přehlíživej k něčemu novému – ale to už ted' spekuju.

březen

Dostali jsme „za úkol ozvučit prostor“. Úúúúúúúúúúžasnej zážitek. Nemusel jsem nic vysvětlovat, tak jak to vždycky dělám, což byla obrovská úúúúúúúúúúleva, . Asi jsme ale hulákali moc :-) tak to už nikdy za úkol nebylo, což je škoda. Tak jsem si říkal, že bych si to někdy autochtonně mohl dát za úkol sám sobě, jenže to bych měl dojem, že to musím zase nějak vysvětlovat.

duben – květen

Vzpomínám na jedno DJ, kdy bylo dusno před bouřkou a všichni jsme byli bez energie, kromě Tomáše, kterému to dělalo naopak dobře.

31.7. 2007

Tak mě napadlo, že DJ je takový dobrý v tom, že se to nedá našprtat a že i když slyšíme ty poučky, který jsou i jasný a který při jejich sdílení či poslouchání tu a tam jemně t'uknou do té tělové zkušenosti, ale při nástupu na plac mě přijde, že jsem zas opakovaně těmi poučkami skoro nepoznamenaněj.

Často se zaseknu na tom, že sleduju, jak mě běží myslí hodně věcí, který nejsem schopen ani okomentovat ani použít a když se ale na ně úplně vykašlu, tak mám sklon sklouznout do myšlení, které je už vzdálené od toho, co se děje. Ono je to takhle z odstupu jasná „zaskočenost“ z který by se to mohlo odpíchnout, jenže ta zaskočenost přijde tak postupně a nepozorovaně, tak jako jiný potenciálně hutný místa v DJ, že si ji nevšimnu z odstupu, abych ji mohl uchopit a použít.

Moc se mě líbilo, že jsme tento semestr měli tříhodinovky. Za tu hodinu a půl jsme vždy šli na plac jen dvakrát, z toho první výstup byl takový rozehřívací a ten druhý už takový závazný „poslední šance“, takže z pohledu tříhodinovek, je jedenapůlhodina takový DJ v rychlíku. Z pohledu diváka mě připadalo, že i u ostatních jsem viděl mnohem větší rozpětí projevu než v předchozích semestrech. Tím, že bylo čas i na delší

povídání si, tak jsem se na tu skupinku mohl líp naladit a byla to pro mě důvěrnější atmosféra. Takže co se týče tříhodinového DJ – jen samé plusy a pozitivní :-)

Tak to je konec reflexe.

Děkujuuuuuuu.

Praha 8.8. 2007 Slávek

Tak mě napadlo, že DJ je takový dobrý v tom, že se to nedá našprtat a že i když slyšíme ty poučky, který jsou i jasný a který při jejich sdílení či poslouchání tu a tam jemně t'uknou do té tělové zkušenosti, ale při nástupu na plac mě přijde, že jsem zas opakovaně těmi poučkami skoro nepoznamenaněj.

Myslím, že promluvil za nás všechny, kteří se experimentů účastníme.

4. 3. 6. Reflexe a úvahy nad

dialogickým jednáním (VI.)

To už jsem si zase takhle jednou myslel, že jsem zachytil jeden aspekt dialogického jednání, to že to jede v toku za sebou. V zápětí jsem byl sám sebou vyveden a potom i Standou, že to není o tom toku. Uvědomil jsem si, že jsem brzo vypadl z té naplnosti v roli a že jsem to sledoval moc z odstupů, co to se mnou dělá a ono to jaksi vyprchalo do ničeho.

V dalším DJ jsem si uvědomil, že na plac jdu vždy s takovým očekáváním, že to zase nepude a že já to vlastně nechci, aby se projevilo, že to nejde. Tím si jakoby blokuju vnímání vůči tomu, co se ve skutečnosti děje, protože si tam dám ten „kryt“ proti nepodařenostem. Tím pádem, ale nevidím i další věci, které bych jinak mohl zahlédnout – všimnout si jich. Tak jsem vyzkoušel pozvat si záměrně na plac ty soudruhy, kteří mě to kazí a které jinak nechci ani vidět. Ať se teď ukáží. A ono to jelo o poznání živěji a nebyla tam ta rozehřívací dlouhá nedialogická vypékačka ve vlastní šťávě.

Na jednom dialogickém jednání, kde se vzalo tu se vzalo (Jana s tím příšla) téma „legátového pohybu“. Celá tříhodinovka se nesla v nabitém

stylu i u ostatních. Ohromě mě nakoplo, když Standa asi třikrát za sebou řekl, že je to experiment nebo zkoušení si a mě to v tu chvíli docvaklo, co tím chce říct, že se opravdu nemusím bát to zkoušet i s nezdarem. Jinak sem tu hlášku slyšel nesčetněkrát, ale asi nedolehla tam kam měla. Při takovém nastavení (že jde o experiment) se to daří mnohem snadněji a pak je to i o tom hraní si. Po takové nabitě tříhodinovce to na mě mělo ohromě oživující efekt, který jsem vnímal ještě další dva dny. Šlo o posílení důvěry v to, že jde nasednout na rychle se měnící proud reality a že to nejenže přežiju bez zranění a trapasu atd., ale že to ohromě oživí a „narovná krovky“. Zkrátka že to funguje i bez přemíry myšlení a zaobírání se problémy co a jak. Mnohem snadněji se mě pak navazoval kontakt s ostatními lidmi a svět vypadal jinačí.

Když bych měl tak nějak krátce „zhodnotit“ co si víc uvědomuju, že u mě podporuje DJ, tak je to kupříkladu důvěra ve skupinu. Čím ustálenější členové tím méně se obávám pustit se „na delší špagát“. S tím DJ je to jako s jízdou na kole. DJ se nedá definovat asi moc jako stav, ale jako dovednost nastoupit, udržet se, vystoupit a vyhodnotit si zpětně co se dělo.

Tak to je konec reflexe.

Děkujuuuuuuu.

Praha 19.12. 2007

Slávek

S tím DJ je to jako s jízdou na kole. DJ se nedá definovat asi moc jako stav, ale jako dovednost nastoupit, udržet se, vystoupit a vyhodnotit si zpětně co se dělo.

Slávek po sedmi semestrech napsal jakousi shrnující sebereflexi, zpětně nahlíží na reflexe napsané a znovu vyjasňuje problematiku v nich obsaženou – takhle nějak, myslím, vzniká skutečné a dialogické reflektování.

4. 3. 7. Reflexe a úvahy nad

dialogickým jednáním (VII.)

Tuto reflexi chci pojmut jako ohlédnutí se za svým vývojem v dialogickém jednání. Záměrně užívám slova vývoj, který v sobě nese význam pokroku. Tedy vývoj to mělo a krátkodobě to byly i propady, kdy jsem si opakovaně připadal jako úplný začátečník, který to má však těžší v tom, že jsem měl již konkrétní představy, jak to má vypadat. Tedy „to“ dialogické jednání. Překvapivě jsem při pročítání svých minulých reflexí nenalézal postupné vyjevování nějakých ohromných objevů. Spíše šlo o propojování vztahů a nalézání souvislostí a styčných bodů s dalšími aspekty toho, co se dialogického jednání týká..

Zatím jsem napsal šest reflexí, s tím nynějším semestrem je tedy sedm semestrů za mnou. Jinými slovy je mě ve světě systematických pokusů o dialogické jednání tři a půl roku. Když jsem byl DJ novorozencem (sakra to se mě to rozjíždí někam jinam než byla má představa, to jsem zvědav co napíšu) měl jsem hned tři kojice, pana Vyskočila, Václavku a Míšu. Už na začátku jsem měl, ale představu, co by to dialogické jednání tak mohlo být. Představu podpořenou i tím, že se to údajně děje člověku spontánně, když něco řeší a přistihne se, že si povídá a odpovídá pro sebe. Na rozdíl od jiných dětí nám však neukázali, jak to máme dělat. Taky jsme byli všichni začátečníci, takže jsme nemohli napodobovat.

*Když jsem si tak pročet ty reflexe, tak jsem si říkal, že on tam v nich vlastně není vývoj ve smyslu objevování nějakých velkých novostí. Odvážuju se o tom takto psát, protože i na jednom DJ se o tom mluvilo. (Takže je to „normální“ – uf). Překvapilo mě, že v těch reflexích jsou některá témata, která se táhnou od počátku až do nynějška. To je třeba téma „**důvěry**“. Už na začátku jsem viděl, že čím menší skupina tím lépe. Postupem času jsem si mohl zažít, že i čím stářejší skupina, tím lépe. Najeli jsme na tříhodinovky a něco jako polootevřenou skupinu. Martin pak začal nosit koblihy, přidala se Zuzka s koláčkama, Eva udělala čaj... Dokonce se ujal přestávkový rituál „na kafe“. To si myslím, že jen podpořilo důvěru ve skupinu. Dalším takovým tématem hned od počátku*

je téma jakési psychohygienického vedlejšího aspektu DJ – alespoň pro mě.

Ale zpátky k začátkům. Ještě **v druhém semestru** jsem nevěděl, jak psát normální reflexi. Od nikoho jiného jsem ji nečetl. Tak jsem to ve svém tápání zkusil opřít o dotazování se. Asi jsem při nějakém DJ odchytil, že je vhodné, když ten partner pokládá otázky. Že je to prý plodné, či co. Nicméně ta reflexe trochu zavání obecností. I když jsem si troufl začít popisovat charakteristiky DJ. Tady jsem narazil na poznámku o „vydávání se všanc vnitřním kritikům“. Tenkrát to jednoznačně byli nepřátele blokující DJ. Až později mě napadl experiment s tím, pozvat si je na plac, ať se vyjádří. Vzal jsem je jako partnery a v tu chvíli mě přestali tolik vadit. To se mně to tenkrát krásně rozjelo. (Že by přeci jenom vývoj?)

Již při počátečních DJ krůčcích jsem jako dobře socializovaný jedinec pociťoval tlak na to být výkonný a užitkový. Tohle téma mě neopustilo, jen jsem získal trochu větší důvěru v to, že někdy je lepší se o to nestarat a nechat to až se to samo přehoupne do zaujetí hrou, kdy aktuálně téma výkonu odpadne a jen se vezu na vlně bavení se tím, jak je každý další okýnko toho procesu DJ zajímavý, protože není předem připravený a protože mě překvapuje. To se mně k tomu teď vybavuje, jak na jedné přednášce o vývoji dítěte popisovala jedna psycholožka, jak vzniká první frustrace u dítěte. Dostane poprvé napapat, což ho uspokojí, ale zároveň tam má ten zážitek toho překvapení z tý novosti. Nějakou dobu mu to překvapování vydrží a pak si na to zvykne. Pak zase dostane napapat, což ho uspokojí, ale stejně začne brečet, protože něco je jinak. Už nezažilo ten moment překvapení, protože už to zná. Když se DJ daří, tak jsou tam nové a nové překvapující momenty, které to drží v běhu. DJ se neochodí.

Ještě **ve třetím semestru** jsem nevěděl, jak psát normální reflexi. Od nikoho jiného jsem ji nečetl. Tak jsem to ve svém tápání zkusil opřít o dialogické reflexe při reflektování.

Uvědomil jsem si, že když vidím někoho poprvé a vidím ho na place, tak mě přijde, že jsem ho za těch pár minut jeho DJ poznal mnohem víc, než kdybych si s ním několik hodin povídal. Taky jsem si uvědomil téma

potřeby **vysvětlovat** při DJ, co se zrovna děje, aby to nepřestalo dávat smysl pro obecenstvo. Strach, že je odsouzeníhodné, když to nebude konzistentní celek s pointou na konci. Tohle téma má moc i nyní, jen si tu a tam více dovolím vybočit. Všiml jsem si, jak mě blokuje to, že čekám na partnera a jakoby ho vyhlížím z určitého směru a ono zdánlivě nic. Ve skutečnosti tam je persóna **čekatele** nebo mě ten partner tahá za šos z jiné nepředpokládané strany, ale já ho tím svým předpojatým zaměřením nevidím. Taky jsem si všimnul, jak mě blokuje to, že nějaký typ partnera nechci. On pak celé DJ sabotuje, protože není vyslyšen. To je někdy dobře vidět i na ostatních. Sami si určitého partnera nechtěli k sobě připustit. U někoho je to legátový pohyb, u někoho je to nahlasřvoun, u někoho je to koketa... Je to takový fígl myslí, že si říkáme: „No tak tuhle persónu přeci nemohu zveřejnit, to ke mě nepatří, to nejsem Já“. A ona je tam v tu chvíli persóna odsuzovače a hodnotiče, která je aktuální a snadno zveřejnitelná jenže s pomyslným transparentem „koketa je nepatřičná“, takže je často nepovšimnut.

Pak přišly **dvojičky**. Úžasně to fungovalo jako provokace mých vnitřních partnerů a podnět k provokování druhého. Postupem času se ale tak nějak přestaly dařit. A pak se to zase občas podařilo. Takže zjištění, že nic není jistý.

Ještě **ve čtvrtém semestru** jsem nevěděl, jak psát normální reflexi. Od nikoho jiného jsem ji nečetl. Přesto jsem to risknul a další reflexi napsal a odevzdal. V týchle reflexi píšou o tom, jak dojde k průlomům, k DJ, když už se tak dlouho vařím ve vlastní šťávě, že propadnu beznaději, že už to nemůže bejt horší a najednou to z toho osvobození naskočí. Tak by to asi chtělo vyzkoušet udělat to nejhorší hned na začátku, aby se to tak nevěleklo:-)

V pátém semestru jsem poprvé slyšel číst reflexi od někoho jiného - zajímavé. Zjistil jsem, že si Eva dělá poznámky po jednotlivých DJ a tak reflexi vytváří průběžně. Taky jsem se to rozhodl tak dělat. Ale vychladl jsem. I v této své reflexi mám znovu téma důvěry a potřeby menší skupinky a vícero možností jít na plac v jeden den. Taky jsme se bavili o tom, jaký má vliv **počasí**. Docvaklo mě to, jak se někdy jako zázrakem

všem daří a pak někdy jsme všichni bez energie. Je to docela dobře poznat.

Šestá reflexe je mimo jiné o tématu toku DJ. Někdy se to rozjede tak, že to na sebe krásně navazuje a tak jsem mylně pojal názor, že to je aspekt DJ. V diskuzi se to objasnilo. Taky pro mě bylo objevný uvědomit si, že na ten plac jdu vždy s tím, že to zase nepůjde, a že nechci, aby se projevilo, že to nejde. Tím předem odmítám vše, co zavání nedařením se. Nevědomky tedy filtruju procesuální skutečnost a odvracím se od určitých oblastí prožívání. Tím pádem, pokud se v nich zrovna rýsuje partner, tak si ho nevšímnu. Proto jsem si zkusil naschvál všechny ty nepodařenosti a soudruhy pozvat na plac. A ono to fungovalo. Sice podruhé už tolik ne, ale aspoň to.

Pak taky jednou přišel „aha“ zážitek, když jsem slyšel větu o tom, že je to celé třeba brát jako **experiment** (tu už jsem slyšel nesčetněkrát) a ono mě najednou docvaklo, že je to možný skutečně brát jako experiment a ne soutěž o nejlepšího dialogickýho jednače či nejserióznějšího baviče. Motor DJ taky může spouštět a udržovat v chodu vícero druhů paliva. Někdy je to víc snaha se předvést před ostatníma, dokázat si něco, jindy je to spíše zájem zjistit něco sám pro sebe o sobě. To že jsem se otevřel tomu, vzít to jako experiment bylo ohromnou úlevou a krásně se to rozjelo. Ten vedlejší doznívající efekt měl ohromný vliv i v několika dalších dnech na mé vnímání každodenního světa. Měl jsem větší důvěru pouštět se do nových věcí a risknout to vybočení z automatismů – nasednout na ten proces živý reality, což je energetizující, zajímavý, oživující...

(Tak trochu teď zjišťuju, že se to zvrhlo v jakési výpisky z jednotlivých reflexí. To nebyla úplně moje představa, jak tu shrnující reflexi pojmout. Asi nevím tak úplně jak do toho. Zároveň bych to chtěl udělat dobře a plnohodnotně :-). No nevádí.)

Vypozoroval jsem, že když je na place někdo naplno autentický, tak v tu chvíli nemá problém se strachem, jak to vypadá nebo co dál. Prostě ho to chytne. Jakmile ale někdo začal na place mít chaos v tom, kdo je která postava nebo sděloval, že těch osob je tam už nějak moc, tak bylo

jasný, že už není v jedné naplno a že je v myšlení. Když se uvnitř projevujeme sjednoceně a táhne to v nás za jeden provaz, tak není problém s množstvím postav. Je tedy nutný zveřejnit zrovna toho aktuálního režiséra.

Spolehlivě blokuje DJ čekání, že se bude něco obsahově odehrávat, na sebe ve srozumitelném a logickém příběhu navazovat. Je to v projevu a ne v obsahu. Máme tendenci držet se logičnosti a příběhové konzistentnosti, ale ta postava partnera může chtít zrovna jen třeba „iracionálně“ gestikulovat. Bojíme se toho, aby svět pro nás ani na chvíli nepřestával dávat smysl. Tenhle závazek plníme i před ostatními. Máme na sebe upletenou past v podobě představy linearity času, že musí jít o pokrok.

Poznámka pro mě z edukativní vložky: tělová výchova (všímavost k tělu) X tělesná výchova.

Vývoj ve dvojčích: tak se to různě přelévá. Na začátku, když jsme je zkoušeli poprvé, tak mě moc bavily a podněcovaly. Postupem času to pak nějak už tak nebylo ono. Teď tu a tam to zase jede dobře. Není vhodný, když jeden člověk z dvojčky chce tomu druhému dát prostor, aby se on mohl více vyjádřit. Pak tím trpí i ten druhý. Je rozdíl, plácát se v tom sám a nebo plácát se v tom osamoceně ve dvojici. Někdy čekám, co ten druhý a tím se zaseknu v tom nezveřejněném čekání. V tu chvíli čekání se pro mne asi ten druhý stane něco jako rekvizitou, na kterou se upnu, že z ní něco vypadne a už neslyším, co se děje ve mně.

Uvědomuju si, že mě už někdy míň záleží na tom, abych za každou cenu zaujal obecenstvo. Zkrátka se tu a tam nechám více být, abych zjišťoval, co je to být sám sebou.

Taky k těm věcem, který už se objevovaly v počátcích mého DJ, můžu někdy blíž a vidět je jakoby před sebou. Už se mnou obrazně řečeno nemlátí, ale tu a tam jako bych měl možnost si je v tom procesu vzít do ruky před sebe a chvíli si je omrknout. Takže to mám víc v hrsti.

Svůj vývoj teda vidím v tom, že k těm aspektům prožívání spojených s DJ můžu blíž a s trochu větší soustředěností. Uvědomil jsem si taky, že si mimo jiné na DJ chodím dobít baterie. Je to takovej návrat (domů)

k přirozenějšímu fungování, což je opak výkonného dosahování s racionálními ambicemi před očima. DJ není vytváření něčeho umělého, jako se třeba můžu rozhodnout naučit golf a pak ho chodit hrát. DJ se v nějaké podobě děje tak či tak, jen na place se to učíme vědomě odhalovat a prozkoumávat a zdokonalovat, abychom to mohli hravěji a dovedněji používat. Používám příměr koštěte – když chci odstranit nečistoty, abych viděl třeba motiv na dlaždici na podlaze, tak tím koštětem musím přejet z jednoho místa do druhého třeba i několikrát. Tak jako dělám podobné tahy koštětem na stejném místě, tak se ale čím dál tím víc odkrývají ty motivy. Při každém tahu koštěte si ale můžu připadat, jako že začínám znovu, ale mezitím se něco víc a víc odhaluje. Stejně tak i s DJ. Někdy to vypadá, jako když jsem zase na začátku, ale ono se to stále více čistí a uspořádává a spojuje...

Metodologická poznámka

Toto čtete prosím jen na vlastní nebezpečí. Následující řádky ve vás mohou vyvolat nejasnost, nevolnost, nevoli, zácpu nebo průjem či dokonce zklamání :-) K této kapitolce mě přiměly občasné stesky Standy nad kvalitativním výzkumem.

Někteří zastánci a praktikovatelé kvalitativního výzkumu hovoří v posledních letech o krizi kvalitativního výzkumu (i kvantitativního). To se týká toho, na čem samotný výzkum stojí. Existují kvalitativní výzkumníci, kteří nejsou zastánci klasického pojetí pravidel, převzatých z objektivistického přístupu, která pokud jsou dodržována tak mají zajistit „správnost“ výzkumu.

Tradiční kvalitativní přístup předpokládá, že skutečnost týkající se zkoumaných lidí je přímo uchopitelná, což je některými výzkumníky zpochybňováno. Subjekt výzkumu, který výzkumník zrcadlí je textuální konstrukt, ačkoliv si mnozí myslí, že se lze dobrat pravdivě popsané skutečnosti.

Postpozitivističtí vědci hledají útočiště v pravidlech, aby byl text přijatelný pro určitou vědeckou komunitu. Ta drží pravidla a ostatní mohou být onálepkováni jako nevědečtí. Pokud pak někdo dokáže, že použil vše

možné pro dosažení validity, má to být důkazem, že text popisuje skutečnost. Nyní více alternativních výzkumníků poukazuje na to, že ve skutečnosti jde jen o snahu zapůsobit na čtenáře, mít nad ním moc. Dle Denzina je pravdě-podobnost (schopnost textu zrcadlit skutečnost) jen maskou, kterou si výzkumný text nasazuje. Nejde o to produkovat jednu pravdu, ale o to podrobit zkoumání jednotlivých pravdě-podobností ze kterých se realita skládá.

Někteří vědci již používají nekonvenční prostředky ztvárnění jako básně, dramatické ztvárnění.., jelikož jim stávající prostředky neumožňují zprostředkovat zkoumaný předmět.

Hovoří se o krizi legitimacy – podle jakých kritérií hodnotit kvalitativní výzkum? Zpochybnění validity, reliability a reprezentativity. Možná by se hodilo používat spíše kriteria přesvědčivosti, důvěryhodnosti...

Zajímavostí mezi alternativními přístupy je třeba **autoetnografie** (zakladatelé Carolyn Ellis, Arthur Bochner) Ta se zajímá i o morální a etické konsekvence, emoce, soucit, čtenáře coby spoluúčastníka dialogu, prolnutí vědy a literatury, propojení výzkumných praktik s žitím života. Výzkumník bere v potaz, co se s ním samotným děje, když je vystaven zkoumanému prostředí.

Touhle, asi nejasnou, metodologickou vsuvkou chci jen říci, že se objevují i jiné způsoby zkoumání, které se nedrží vehementně pravidel tzv. vědeckosti, pravidel, které vymysleli objektivisticky orientovaní vědci, aby udrželi svou moc a pozici i pod rouškou dobře maskované lži. Zkrátka, je mě jasné, že kdo neokusil dialogické jednání, tak mu těžko něco napoví text z výzkumu, který se bude snažit něco dokázat pomocí redukce na několik málo jakžtakž „vědecky“ popsatelných proměnných.

Děkujuuuuuuu.

Praha 14.6. 2008

Slávek

V. K metodologii

5. 1 Kvalitativní výzkum

Když už Slávek toto téma načrtl v sebereflexi, mám za to, že je k tomu třeba říct trochu víc.

V přihlášce do doktorského programu jsem napsal toto:

Téměř po dvou letech opět sedám k počítači, protože jsem díky konkurzu do doktorského programu dostal šanci znovu uspořádat myšlenky. Zřejmě nebudu schopen pregnantně několika slovy vyjádřit výzkumný cíl, postupy a ověřování výsledků. Myslím, že čím víc člověk touží poznávat fenomén spontánní dramatické hry, dialogického jednání či dramatického improvizování (chceme-li tak tomu říkat), tím víc má sám tuto zkušenost podstupovat, reflektovat a mít se k tomu bytostněji zkoumat tento fenomén zejména mimo vyhrazený prostor určený zkušebnou či divadelním jevištěm.

Pořád se sám sebe ptám, jak by asi měl vypadat projekt vlastního výzkumu. Jsem v rozpacích, protože slova jako výzkum, věda, pro mne vždy znamenala něco úctyhodného, chladného, obrazně i doslova život pitvajícího. Cítím před vědeckou prací respekt, opravdovou úctu, obdivuji trpělivost a znalosti, ze kterých je pro člověka (snad vznešeněji pro lidstvo) čerpán užitek. Jen si vůbec nedovedu představit, že v našem oboru lze zůstat v této pozici objektivního pozorovatele. Člověk bez vlastní reflektované zkušenosti z dialogického jednání, reflektovaného veřejného vystupování a zejména bez dostatečné vůle k reflexi vlastní existence může podlehnout nástraze účelového vnímání a využívání přístupu jako techniky. Což z vlastní zkušenosti dobře vím. Domnívám se a věřím, je-li to ve vědeckém počínání možné, že se objeví způsob jak objektivizovat nezpochybnitelné pokroky v uvědomování si vlastního chování a

reflektování vědomého jednání díky dialogickému jednání jak u sebe, tak u druhých.

Po třech letech se mně opět tato otázka vrací. Nejasně se mně odkrývá, co považuji za oblast svého studia, proč je pro mě dialogické jednání, potažmo otevřená dramatická hra, tak důležitá. Chtělo se mně napsat vzrušující, voňavá, nebo chutná, nejlepší je však říci živá. Zdá se mně, že jde o cestu od neuvědomělého chování k jasnému konkrétnímu jednání, od nezávazného předvádění rolí k chápání charakteru postavy, od takzvané "hry jako" ke hře opravdové, skutečné. Jde o touhu po nárůstu osobního poznání, o růst psychosomatické kondice k veřejnému vystupování, o kultivaci schopnosti poctivé sebereflexe.

Takto uchopená dramatika nám totiž dává jednu velikou příležitost a tou je možnost prostudování vznikajících emocí. Člověk pak může - přes sebe - velmi účastně tuto emoci sledovat – bez strachu, že ho zachvátí, že se přes něj převalí, bez strachu, že v jakémsi návalu na sebe něco vyradí, či že se z něj vyvalí nějaké vnitřní temno. Tyto strachy se občas objevují u lidí, kteří dialogické jednání nezkoušejí (nebo teprve začínají). Po určitém čase se díky psychosomatické kondici daří emoce vytvářených postav pozastavovat, posouvat úhly pohledu, zasazovat do vztahů ve hře, znovu do nich vstupovat. To je obrovské obohacení pro empatii vůči sobě samému, žákům, klientům, vůbec pro sociální percepce. Proto asi dialogické jednání oslovuje tolik pedagogů, psychologů a terapeutů.

Je to oblast kultivace vztahu a otázka kvality vztahu. Proto mne, spolu se Slávkem, napadá řada dalších otázek kolem kvalitativního výzkumu. Pro názornost zacituji z Wikipedie – Otevřené encyklopedie:

„Kvalitativní výzkum se snaží interpretovat pohledy subjektů na zkoumaný předmět tím, že výzkumník přejímá jejich perspektivu. Využívá se podrobný popis každodenních situací. Jde o porozumění akcím a významům v jejich sociálním kontextu. Při kvalitativním výzkumu se neredukuje počet proměnných ani vztahy mezi nimi, o jejich redukci rozhodují samy zkoumané subjekty. Jsou upřednostňovány otevřené a

nestrukturované výzkumné plány, analýza vychází z velkého množství informací o malém počtu jedinců. Převažuje zájem o reálné celky, interakce mezi aktéry a individuální osudy. Úkolem kvalitativního výzkumu je vytvoření holistického obrazu zkoumaného předmětu, zachycení toho, jak účastníci procesů situace interpretují a zachycení interpretací těchto interpretací.

Předpoklady kvalitativního výzkumu

1. *Ontologické předpoklady* znamenají zodpovědět otázku jaká je povaha a forma reality.

Kvalitativní výzkumníci považují za rozhodující tu realitu, která je konstruována zkoumanými jedinci. Z toho vyplývá, že existuje v jedné situaci mnoho realit (reality výzkumníka, zkoumaných osob, čtenářů, kteří studii interpretují).

2. *Epistemologické předpoklady* definují vztah mezi výzkumníkem a tím, co se poznává.

V kvalitativním výzkumu jsou výzkumníci a sledované osoby ve vzájemné interakci. Interakce má podobu delšího pobytu ve sledované skupině nebo jde přímo o spolupráci. Výzkumník se snaží zmenšit odstup od lidí na nejnižší možnou míru.

3. *Axiologické předpoklady* se týkají hodnotového systému.

V kvalitativním výzkumu výzkumník aktivně informuje o svých hodnotách a hodnotách dalších účastníků výzkumu, z toho vyplývá systematické ovlivnění pozorování.

4. *Rétorické předpoklady*.

Jazyk výzkumu je neformální, osobní a je často založen na definicích vytvořených během studie.

5. *Metodologické předpoklady* jsou odvozovány z předešlých aspektů.

V kvalitativní metodologii převládá induktivní a abduktivní logika. Kategoriální systémy a teorie jsou vytvářeny na základě získaných dat, to zajišťuje, že vzniklé teorie jsou úzce kontextově spojené se zkoumaným jevem. Existuje průběžná interakce mezi výzkumnou otázkou, daty a použitými metodami“(4)

Z tohoto pohledu bych se rád podíval, zda výzkum dialogického jednání tyto předpoklady splňuje.

5. 1. 1. Ontologické předpoklady

Znamenají zodpovědět otázku jaká je povaha a forma reality. Rozhodující je ta realita, která je konstruována zkoumanými jedinci. Z toho vyplývá, že existuje v jedné situaci mnoho realit (reality výzkumníka, zkoumaných osob, čtenářů, kteří studii interpretují). Myslím, že snad výstižnější definování prostoru dialogického jednání není. Jakmile se student autenticky nepokouší konstruovat realitu je mimo prostor dialogického jednání. Ostatním dává nahlédnout do této reality prostřednictvím zveřejňování. V situaci dialogického jednání dále figuruje výzkumník, ostatní zkoumané osoby v roli veřejné samoty, čtenáři následných sebereflexí. Vždy ale jen jako zúčastnění, ale nehodnotící pozorovatelé.

5. 1. 2. Epistemologické předpoklady

Výzkumníci a sledované osoby mají být ve vzájemné interakci. Interakce má podobu delšího pobytu ve sledované skupině nebo jde přímo o spolupráci. Výzkumník se snaží zmenšit odstup od lidí na nejnižší možnou míru.

Tyto předpoklady jsou, dle mého názoru, popsáním ambice dialogického jednání. Z kapitoly Dlouhodobé kasuistiky vyplývá, že se teprve po čase spolupráce vytváří. A teprve po delší spolupráci a zmenšení vzájemného odstupů začínají mít - jak pokusy,

tak i výpovědi formou sebereflexe – velmi silnou vypovídající hodnotu. Po vytvoření vzájemné důvěry se pokusy mohou stát intenzivnější, vnitřnější, autentičtější a svobodnější. Bez těchto předpokladů bychom se o vývoji sebereflexe a vnitřní dynamiky dozvíдали pouze formálně a nedostatečně.

5. 1. 3. Axiologické předpoklady

Týkají se hodnotového systému - výzkumník aktivně informuje o svých hodnotách a hodnotách dalších účastníků výzkumu, z toho vyplývá systematické ovlivnění pozorování.

To se děje zcela samozřejmě při každé výuce či studiu. Výzkumník (učitel) už jen tím, že jedná v pedagogické situaci, informuje o svých postojích a hodnotách. A také zcela samozřejmě odkazuje na literaturu, která je blízka jeho pohledu. V konkrétní situaci dialogického jednání systematicky vyhledávám variantu co nejsdělnějšího zadání, co nejproduktivnějšího uspořádání hodin, také zpočátku já sám upozorňuji na dialogické momenty – dá se tedy říct, že moje představa ovlivňuje vývoj dialogického jednání.

5. 1. 4. Rétorické předpoklady.

Jazyk výzkumu je neformální, osobní a je často založen na definicích vytvořených během studie.

Z výše uvedených reflexí je zřejmé, že jde o osobní výpovědi. Čím méně jsou zatíženy formálními znaky, tím se stávají osobnějšími a osobitějšími. Z takových sebereflexí se můžeme dozvídat a skládat to, jak konkrétní člověk uvažuje, zda je ve výpovědi upřímný, autentický. A teprve pokud jsou tyto předpoklady splněny, je možné vysledovat nějaké obecnější znaky, témata, skupiny. Očekáváme-li nějakou změnu a pokud se má jednat o kvalitativní změnu, pak musíme předpokládat změnu ve způsobu uvažování, náhledu na realitu a vlastní postoj k ní. Domnívám se, že zejména kasuistiky Jany, Tomáše a Slávka velmi výrazně tuto změnu

zaznamenávají. A také po svém objevují vlastní jazyk – ne definice ve smyslu definitivního univerzálně platného vyjádření. Ale jazyk založený na pokusech popsat vlastní vnitřní prožívání. Zajímavé je, že se postupně, s přibývajícím zkušeností tyto popisy určitých fenoménů podobají – jakoby vznikalo definování založené na podobnosti či snad lépe podobenství.

5. 1. 5. Metodologické předpoklady

Mají být odvozovány z předešlých aspektů. Kategoriální systémy a teorie mají být vytvářeny na základě získaných dat, aby bylo zajištěno, že vzniklé teorie jsou úzce kontextově spojené se zkoumaným jevem. Má existovat průběžná interakce mezi výzkumnou otázkou, daty a použitými metodami.

Vrátím-li se k úvahám v projektu doktorského studia a pochybnostem okolo kategorizace a teorie sledování kvalitativních změn, pak odpovědi jsou zřetelné skupiny (skupiny I. – V.) vytvořené na základě podobných znaků (z podobného konceptu třídění sebereflexí na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU byly vyhodnoceny pouze tři skupiny). Tyto skupiny nebyly předem hypoteticky stanoveny, ale byly vytvořeny až z odevzdaných výpovědí.

Co se týče průběžné interakce mezi otázkami výzkumu, daty a metodami, pak grafy a tabulky v kapitole Data velmi pěkně dokládají, jak mocně já sám zasahuji do procesu osobnostní výchovy. Ne, že by to mým primárním cílem, ale spíše je to výsledek mojí vlastní sebereflexe a okolností zejména kvantitativních (počty studentů, počty hodin). To je věc, která - dle mého názoru - k tomuto druhu výzkumu patří. Nedá se nějakým způsobem odstínit v rámci "objektivnosti". V situaci, kdy je jasné, že instrukce nejsou zcela pochopeny, samozřejmě hledám lepší vyjádření. Neustále se mění ona nestrukturovaná část setkání – zpětná vazba určená pro experimentujícího, udržení pozornosti, vstřícná atmosféra.

5. 1. 6. Podobnost s narativním výzkumem

Určitou podobnost dialogického jednání lze vysledovat srovnáním s narativním výzkumem. Uvádím citaci doc. Ivo Čermáka z článku Myslet narativně:

„Čeho se vzdáváme, vstoupíme-li na pole narativního výzkumu (podle Schwartze a Ogilvy, 1979 a Lincolnové a Guby, 1985):

Objektivity – jako iluzorní představy, že mentální procesy, výzkumné nástroje a dokonce vlastní vědecká disciplína může být neutrální

Jednoduchosti – jako přesvědčení, že lze zkoumané jevy separovat a udržet v konstantní podobě nezávisle na jejich vazbách a interakcích s různými kontexty

Hierarchičnosti – představy, že zkoumané skutečnosti je vlastní inherentní hierarchicky uspořádaná struktura či řád.

Mechaničnosti – jako Newtonovské představy o skutečnosti fungující ve své podstatě jako stroj.

Determinismu - jako představy, že pokud lze nalézt a matematicky vyjádřit determinanty zkoumaných jevů a na tomto základě predikovat budoucí stavy zkoumané skutečnosti

Lineární kauzality – jako představy o existenci tří výkladových modelů skutečnosti: 1. jednoduchý dvojčinný („push-pull“) model, 2. pravděpodobnostní model obsahující myšlenku zpětné vazby, 3. model obsahující princip zpětné vazby a princip anticipace.

Montáže – představa o „projektu konstruování“, podle něž je možné separované komponenty sdružit podle poznatelného plánu nebo klíče.

A dovoluji si dodat, že nás čeká opuštění i dalších tradičních opěrných bodů ve výzkumu:

Reprezentativnosti – jako představy o nezbytnosti výzkumu u statisticky významné části populace, aby bylo možné formulovat psychologicky spolehlivé závěry

Metody – jako sofistikovaného a vědeckou komunitou posvěceného nástroje k hledání odpovědí na výzkumné otázky

Expertního postavení – jako představy o výzkumníkovi, který zaujímá objektivní, nestrannou a neutrální pozici jedince, který ví o zkoumaném problému více než zkoumaná osoba

Validity – jako statistické míře spolehlivosti výzkumného nástroje a konsekventně i výzkumných zjištění

Co získáváme, rozhodneme-li se vstoupit na pole narativního výzkumu (podle Schwartze a Ogilvy, 1979 a Lincolnové a Guby, 1985):

Komplexnost – představa o tom, že je nemožné separovat dílčí elementy skutečnosti z jejich kontextu, že nelze nahlížet systém jako sumu jeho částí, protože tím, že se systém stává stále komplexnějším, vyvíjí tak jedinečné vlastnosti, které nemohou být vysvětleny nebo predikovány z vlastností jeho částí.

Heterarchii – představa o tom, že pokud existují nějaké struktury či řády, koexistují vedle sebe, což předurčuje v kterémkoli okamžiku závislost na vzájemné interakci a vstupu faktorů, které mohou stávající řád výrazně změnit. Navíc tato představa obsahuje pochybnost o tom, že existuje řád jako takový, jako přírodní zákon. Podstatnou součástí této představy je přesvědčení o tom, že řád je skutečnosti vnucován lidským myšlením.

Holografičnost – metafora stroje je nahrazena metaforou holografického záznamu. Stručně vyjádřeno jde o představu, že celek je více než suma jeho částí a že každá část obsahuje v sobě i selek samotný.

Indeterminismus – představa o tom, že různé aspekty budoucí podoby zkoumané skutečnosti jsou principiálně nepředpověditelné ze zjištění jejího současného stavu a že výzkum sám o sobě představuje zásah do zkoumané skutečnosti a tím ji mění.

Vzájemnou kauzalitu – představa o simultánním vlivu řady faktorů v čase takovým způsobem, že není relevantní klást si otázku týkající se jejich specifického a konkrétního účinku.

Morfogenezi – představa opírající se o biologické pojetí morfogeneze, která popisuje evoluci galaktických forem z primordiálního chaosu či představa vycházející z matematické teorie katastrof. Z hlediska výzkumu je důležité přijmout představu o tom, že morfogenetické změny se dějí nepředvídatelně a dramaticky a operují tak, že se z nižších forem tvoří formy vyšší.

Perspektivu – představa o tom, že zkoumané jevy dokážeme nazírat pouze z určitého úhlu pohledu, většinou z perspektivy našeho výzkumného zájmu (cíle) a přijetí nutnosti mnohonásobné perspektivy, abychom zabránily případným zkreslením.

A dovoluji si dodat, že náš výzkum bude obohacen

Sdílením – expert se stává sám účastníkem výzkumu a má možnost sdílet zkušenost s ostatními participanty a dále ji rozšiřovat mezi další potenciální uživatele výsledků výzkumu.

Participativně-dialogickou interpretací – interpretace zjištění je závislá na zpětné vazbě participantů výzkumu a tvoří se v dialogu.

Důvěryhodností zjištění – klasické pojetí validity je nahrazeno širším pojmem důvěryhodnosti jež v sobě obsahuje koherenci, smysluplnost, sdělnost, dialogičnost.

Cílem pak bude nikoli ověření hypotézy, ale *rekonstrukce významu* jevu, který je v centru našeho výzkumného zájmu, který však nemůže být zbaven vázanost na subjekt, kontext a časovost.

Základní východiska kvalitativního výzkumu se opírají o to pojmy: příběh, narativní identita, narativní pravda a narativní výzkum. Porozumět jim znamená začít myslet narativně.“(1)

Myslím, že zde lze sledovat mnoho styčných bodů a podobnost úvah, kudy a jak sledovat kvalitativní změny v průběhu studia dialogického jednání.

5. 1. 7. Uvědomění cesty

Každý člověk na sebe jde po svém, což je poučné a zajímavé. Další analyzování a hodnocení jednoho konkrétního člověka mně přijde zbytečné, hodnotící a snad i nemravné. Jde o sebeobjevování a přijímání toho, co na cestě objevuji. Toho, co v konkrétních lidech dialogické jednání startuje, čeho se dotýká. A pak je možné - jen tak s údivem - sledovat, jak je matka příroda moudrá, když nám dává možnost zjišťovat, že uvnitř nás samých mohou být opravdoví partneři - ke hře, ke vztahu, k poznání.

Někteří lidé přesto dialogické jednání berou jako terapii. K tomu je třeba dodat malou poznámku - terapie chápaná jako cílená léčba řešící problém - je protipólem hry. Dialogické jednání ze své podstaty nemůže řešit problém. Hra neřeší problémy, nemá jak. Hra se hraje (daleko spíše - my se hrajeme díky hře). Hra je ta chvíle, která nám dopřává oddech od každodennosti. Jsme-li plně ve hře, pak vůbec nemáme starosti s ničím jiným. Hra chápaná jako terapie tedy může působit ve smyslu, jak o něm psala dívka v kapitole 3.5.5. Ad terapie – hra může zvednout náladu, udělat dobře dušičce, a může člověku pomoci vidět se z odstupů, z jiné (partnerské) pozice. Pak se problémy zdají menší a řešitelnější – člověk se na řešení může nechávat přijít. Ale až poté, kdy hra skončí. V tomto smyslu je pak dialogické jednání uvolňující.

Jak píše o hře Eugen Fink v Oáze štěstí:

Herní jednání má jen své interní účely a žádné takové, jež je překračují. A když si hrajeme za účelem tělesné zdatnosti, vojenské výchovy nebo kvůli zdraví, tam je hra narušena, protože se stala cvičením kvůli něčemu jinému. Právě čistá soběstačnost, plný, v sobě uzavřený smysl herního aktu umožňuje, aby se ve hře zjevila možnost lidského pobytu v čase, který nás nestrhává a nepopohání, nýbrž spíše poskytuje prodlevu.....hra nás obdarovává přítomností. Hra je aktivita a tvorba.(2)

Když si srovnávám myšlenky o výzkumu dialogického jednání, pak mě napadá spousta možností, jak tento výzkum poměřovat z různých úhlů. Na jeden aspekt jsem již narazil – na Pedagogické fakultě se vytvářejí jiné skupiny reflexí. Tento kvalitativní experiment je z velké většiny daleko víc chápán prakticky, užitečně, než-li studijně. Asi by bylo velmi zajímavé tento poznatek nějakým způsobem prozkoumat. Pokusit se srovnat některé výchozí proměnné a porovnat je u studentů dramatického umění a u studentů pedagogiky, poté za nějaký čas dialogického jednání opět proměnné porovnat. Nebo porovnat velmi důležitý aspekt - jaký vliv má “volitelnost“ a délka takového studia. Další - možná nejdůležitější aspekt – jaký je vliv osobnosti instruktora, tedy toho, kdo vede dialogické jednání. Je rozdíl v písemných sebereflexích studentů toho kterého instruktora (asistenta)?

VI. Studijní literatura

6. 1. Odkazy

Je obvyklé, že studijní a citovaná literatura se uvádí pouze seznamem (seznam studijní literatury příkládám). Z hlediska studijního oboru však myslím, že je dobré říci pár slov o tom, proč uvádím zrovna toho kterého autora.

6. 1. 1. Sokrates, Platón

Výrazný dojem si pamatuji z přednášek prof. I. Vyskočila, když se sám bavil tím, jestli vůbec Sokrates existoval, když nám nic napsaného nezanechal. Jestli to nebyla jen taková Platónská hra. No, to je nádhera – to mně začalo zajímat.

Další profesor, tentokrát prof. Vladimír Mikeš, měl semestrální přednášky zaměřené k Sokratovi. To byly chvíle, kdy měl člověk pocit, že stačí přejít vedle do místnosti a ocitne se v Řecku. Jak je přeci člověku blízký tak autentický příběh. Jak je těžké za své myšlenky ručit. Netrpět, netrápit se, žít naplno a být odpovědný.

Často jsem si představoval, jak musel Sokrates “učence“ dovádět k nepřičetnosti. Pořád něco zpochybňovat, pořád klást otázky, na které jsou odpovědi přeci dávno jasné. To je na zabití. Doslova.

6. 1. 2. C. G. Jung

Duše moderního člověka byla asi první odborná kniha, kterou jsem zhltl jako bestseller. Najednou jsem měl pocit, že mně někdo opravdu mluví z duše. Do té doby jsem měl za to, že jakékoli poznání a vědění je strašná dřina a otrava. Že poznání znamená něco nadřilovat, a pak prokazovat, že si ono nadřilované pamatují.

Ale z Jungových textů je cítit něco úplně jiného. Zkouším si to pojmenovat jako filozofický přesah. Jako něco, co uklidňuje, přijímá, nenápadně rozkrývá a také objevuje oblasti naší duše. Při čtení jeho knih jsem si stále říkal, že na to jde moc moudře. Ne chytrě – i když chytré to je nepochybně – ale moudře.

Tak nějak jsem toužil chápat filozofii. A velmi mě oblažilo to, že opravdu i psychologie a pedagogika může mít filozofický rozměr.

6. 1. 3. V. J. Drapela

Drapela různé směry teorií osobnosti dělí takto: Na jeden pól řadí behaviorismus. Na behaviorálním pólu jsou tyto předpoklady: osobnost je dedukcí z chování, důležité je měření a hodnocení osobnosti, důraz na omezování osobní svobody, čímž se zaručí osobnostní rozvoj zvenčí - tlak na přizpůsobení, účinné chování.

Na opačný pól řadí Rogerse a Maslowa s teorií "já", ale také teoreticky filozofický přístup k osobnosti (Frankl, Fromm, Allport): osobnost je reálná, měření a hodnocení osobnosti nejsou zdůrazňovány, důraz na osobní svobodu, tedy na rozvoj zevnitř - tendence k sebeaktualizaci, adekvátnosti.

Je to tedy pohled podle míry determinovanosti chování a jednání. Myslím, že to je ve vztahu k dialogickému jednání nejdůležitější aspekt ve struktuře osobnosti. Drapela tyto směry vidí poměrně staticky - tj. jako dané nazírání určitého psychologa (či psychiatra) na osobnost a řadí je vedle sebe jako rovnocenné. Pořád se musím ptát, zda má vůbec nějaká pedagogika zabývající se rozvojem osobnosti smysl. A má-li, pak z jakého výchozího stavu chceme dojít k výslednému? A zejména - co je oním

výsledným stavem? Není to právě cesta od přizpůsobeného chování k vědomému odpovědnému (slušnému) jednání?

6. 1. 4. J. Piaget

K tomuto vědci bych asi cestu nikdy nenašel, nebýt paní docentky Vyskočilové. Ono sednout si a číst Piageta zkrátka nejde. Možná někomu ano, ale pochybuji, že o tom pak něco ví. Člověk vedle sebe potřebuje někoho, kdo dokáže uchopit tuhle psychologickou změnu pohledu, aby se neustále nevracel k onomu běžnému, objektivně pozorujícímu hledisku.

Ta změna je opravdu fantastická a je vyjádřena nenápadně – nejde o dětskou psychologii, ale opravdu o psychologii dítěte. Nejde o to, že nějaký výzkumník zvenčí pozoruje objekt, který se nějak vyvíjí. Jde o to dostat se k chápání světa a sebe v určitém stadiu vývoje psychiky. Jak zákonitý je nárůst osobního poznání, ale zároveň kolik energie je potřeba. A zejména – jak důležitá je ona dynamika pro vnímání hodnot. Hodnoty opřené pouze o myšlenkové struktury vlastně hodnotami nejsou. Jakmile nejsou naplněny osobním poznáním, pak se můžou kdykoli zbořit jak domeček z karet. Velmi podstatný objev je, že jednání je specificky lidská činnost a objevuje se, když je chování a vědomé myšlení v souladu.

Podstatné, co se dozvídáme o hře je fakt, že skutečný fenomén hry se objevuje pouze na základě vazby – vztahu. I zážitek ze hry s pravidly funguje pouze když k nim děti přistupují svobodně. Zpočátku není hra nijak strukturovaná, objevuje se radost z opakování (chrastítka u dětí), teprve později vzniká symbolická hra (zřejmě nejbliž pochopení fenoménu hry, jak o něm píše Fink či Huizinga), dále se ve hře objevují pravidla (kuličky). Všechny formy hry k člověku patří, socializují ho, ale jen za jedné podmínky – musí to být hra otevřená, radostná, spontánní!!!

6. 1. 5. Heidbrink, Selman, Kohlberg

Tyto badatele Piagetovské školy interpretují na základě knihy Psychologie morálního vývoje, kterou osobně považují snad za nejlepší a nejjednodušší úvod pro ty, kteří se o vztahovou psychologii začínají zajímat.

Jelikož mám za to, že přejímání sociálních perspektiv, tedy vnímání druhých a zároveň sebe samého v prostoru, potažmo ve společenství či společnosti, je fenoménem sám o sobě a nějak souvisí s rozvojem citu pro vnímání pocitů druhého, zacitují:

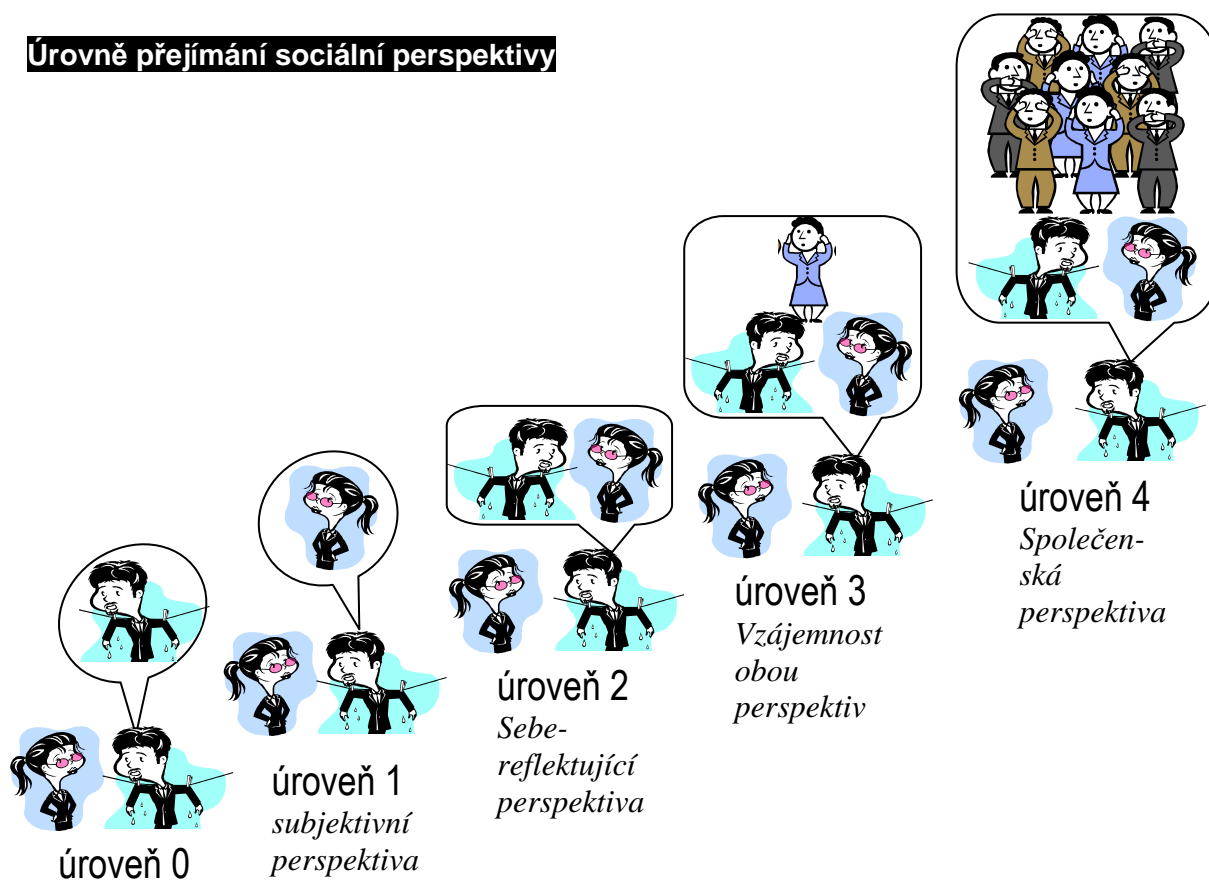
„Úrovně přejímání sociální perspektivy

- Na úrovni 0 člověk není schopen vidět svět očima druhého, ani se vžít do jeho pocitů.
- Na úrovni 1 člověk objevuje, že druhý je svébytná osobnost s vlastním způsobem vnímání a vlastními pocity, které se nemusí s těmi jeho bezpodmínečně shodovat.
- Úroveň 2 umožňuje nahlížet na sebe očima druhého. Neexistuje jen jeho vztah k ní, nýbrž i její vztah k němu – a oba vztahy mohou být rozdílné.
- Úroveň 3 odpovídá perspektivě třetí osoby, která na vztah mezi mužem a ženou nahlíží z vnějšku. Teprve teď se vztah mezi oběma stává víc než součtem dvou perspektiv – uvědomujeme si vztah samotný.
- Úroveň 4 umožňuje pohlížet na vztah jako na síť nejrůznějších úrovní interakce a komunikace. Jde o uvědomění, že část jejich vztahů (a jejich konfliktů) není jen individuální a soukromé povahy, nýbrž je to také výraz určitých společenských podmínek“.(3)

Rád bych upozornil na následující schematický obrázek – velmi podobně se vytvářejí otevřené spontánní hry v prostoru ve více lidech. Zprvu není možné dát do prostoru více lidí najednou – vzájemně nejsou s to vnímat se navzájem. Je k tomu potřeba jakýsi klid, nadhled a vzájemné naladění. Dialogické jednání umožňuje díky své experimentální podobě zkoumat a objevovat (sebediagnostikovat) vlastní úroveň

vstupů do kontaktů s ostatními. Experimentace s vnitřním partnerstvím je o to důležitější, že v kontaktu s partnerem potkáváme opět sebe - tedy odpadají možnosti, že za “nepochopení” či “nesrozumění” je odpovědný někdo vně nás.

Úrovně přejímání sociální perspektivy

*nediferencovaná
perspektiva*

Podobné alegorie je možno vysledovat v Kohlbergově schématu stupňů morálního usuzování:

- Odměna a trest
- Účelové myšlení
- Shoda s ostatními
- Orientace na společnost
- Sociální úmluva a individuální práva
- Etické principy

Proč na tyto fenomény upozorňuji? Pokud se člověk pohybuje v intelektové (slovní) rovině, nějak předpokládá, že přejímá perspektivy druhých velmi zdatně. Spolu s tím

stejně usuzuje o mravní stránce vlastní osobnosti. Obecně lidský problém je však přejít od mluvení (slov) k jednání (činům). V konkrétních situacích pak může vznikat velký konflikt mezi verbálně sdělovaným obsahem a skutečným jednáním. V dialogickém jednání (obecněji v psychosomatických disciplínách) to nazýváme tělovou nepropojeností – člověk již (dle výše zmíněného Piageta) nejedná, vědomí není v souladu s chováním. Hra nemůže fungovat – podmínkou hry je spontánní jednání. A také opačně – díky dialogickému jednání (a tím pádem hře) můžeme pomalu začít zjišťovat, kdy máme chování a vědomí v jednotě, kdy spontánně jednáme. Domnívám se, že schopnost přejímání sociálních perspektiv je daleko víc, než-li se doposud obecně míní, opřena o psychodynamiku a senzomotorickou (tělovou) zkušenost.

Heidring, myslím, velmi pěkně postřehl souvislosti mezi kognitivním poznáváním (Piaget), úrovněmi přejímání sociálních perspektiv (Selman) a stupněmi morálního usuzování (Kohlberg). Toto pojetí odkazuje k zákonitému nárůstu osobního poznání (genetická epistemologie). Ona zákonitost se projevuje v různých stupních poznání a směřuje od neplně vědomého a uvědomovaného chování, jako přizpůsobování se vnějším okolnostem, k plně vědomému a odpovědnému jednání s možností okolnostem nepodléhat. Ba co víc - s možností tyto zdánlivě nepříznivé okolnosti měnit ve výhody.

6. 1. 6. V. E. Frankl

Frankovy knihy jsem přečetl jedním dechem. Tuším, že všechny, které byly přeloženy do češtiny. Je z nich cítit obrovská lidská zkušenost. Opět za to musím poděkovat profesorovi, tentokrát panu profesorovi Plichtovi. Jeho přednášky byly velmi svérázné a náročné, jeho apel na mravnost, odpovědnost a duchovnost byl velmi přímý.

Číst Franklovu Vůli ke smyslu je opravdový zážitek. Vždy, když v ní listuji, mám pocit, že odkazuje na něco mimo slova. Ono samotné ptaní se po smyslu dění vyžaduje zřejmě připuštění intuice a reflektované zkušenosti. Velmi často se mně otázka

smyslu vyjevuje při dialogickém jednání – spousta nesouvisející činnosti najednou dostane výraz, tvar, dokonce sdělení. A najednou se jakoby vyjevuje a dochází, co to vlastně jde s myslí. Co se osmyslsňuje, a nakonec smysl opravdu dává.

6. 1. 7. E. Fink

Oáza štěstí – marně mě napadá, co k tomu říct. Jsem již řadu let pod dojmem toho, jak vedl své rozpravy (ne přednášky) Ivan Vyskočil. Vždy přečetl část textu Oázy štěstí, a pak po svém interpretoval. Je možné, že tak vzniká dialog s autorem. Přečíst, nechat vlastní slova znít, pak se k nim vztahovat. Odstoupit od textu, pokusit se jej vyložit.....

„Chválivá se jako "dítěti přiměřená" taková výchova, kterou se této proměny člověka dosáhne bez tvrdých a příkrých zlomů, když se práce přiblíží dítěti takřka jako hra – jako druh metodické a disciplinované hry, a když se teprve ponenáhlu nechají zjevovat těžké a tíživé významy.....
....v pozadí shledáváme běžné mínění, že hra náleží v dětském věku k psychickému ustrojení, a že v průběhu vývoje ustupuje do pozadí.....“

Hraní je udržováno a utvářeno určitou vazbou, omezenou ve svévolném střídání libovolných projevů jednání, není neomezeně svobodné. Jestliže se nestanoví a nepřijme žádná vazba, nedá se vůbec hrát. Avšak herní pravidlo není žádným zákonem. Vazba nemá charakter něčeho nezměnitelného.....“(2)

6. 1. 8. R. Palouš

„Mnozí ví, že v kmeni slova dialog je LOGOS, což znamená slovo, řeč, smysl, snad všichni si však myslí, že předpona DIA znamená dva, a není tomu tak, protože je to mezi jiným především "skrz“.

Sokrates charakterizuje ty k dialogu málo připravené jako nevzdělance, při rozhovoru si nevedou věcně, nepečujíce o to, jak se to se záležitostí, o niž jde, má, jejich přední snahou je, aby prosadili svůj názor, své stanovisko tak, aby všichni přítomní je přijali jako své mínění. Sokrates tak nehodlá činit: nechce útočit na partnery v rozmluvě, aby to, co říká, se ostatním zezdalo pravdivým, je to proti jeho vůli, oč mu jde, je, aby on sám nahlédl, jak tomu s předmětem rozmluvy vlastně opravdu jest.....

..... nikdo v rozhovoru si nesmí vést tak, že svůj niterný názor vzdá ve prospěch toho, co říká druhý, dejme tomu chytřejší, obratnější a výmluvnější“. (6)

Zajímavé je, že jsem zásadně ve všech školách slýchával definici dialogu jako výměnu informací či rozhovor. Má-li jít o skutečné srozumění skrze slova, pak jsou tyto definice třeba formálně správné, ale zcela nedostačující. Pro formální výměnu informací či rozhovor postačí mimochodné monology.

„Všednodennost samu jakožto onu situační zapředenost do starostí o obživu a péči o pobyt, o přežití a další žití, lze nahlížet teprve z nevšednodenního odstupu, kterému dávná řecká tradice říkala SCHOLÉ – prázdeň, které souvisí se slovesem ECHEIN (míti, takže ono prázdno je velkým majetkem, volnem, svobodou od běžných povinností, které člověk může mít jen čas od času). SCHOLÉ jakožto prázdno není pouhou negativitou: je pozitivním volnem, osvobozením od běžného nezbytného starání, tedy obdarování svobodou, příležitostí k tomu, co je jinak zasuto všednodenními obstarávkami“. (5)

Vždy, když čtu tyhle řádky, jsem zaražen. Ze spousty slovníků znám školu primárně jako instituci, která má za úkol zajišťovat to a to a to.... . Zdá se mně neuvěřitelné, že se o smyslu školy – zejména univerzitního typu – vůbec nevede diskuze. Kam jinam taková diskuze patří, než-li na půdu humanitně zaměřených vysokých škol? Jak nazírat školu, hru, dialog? Co značí dosavadní neprobuzení takové diskuze? Jsme si jisti, zda jsme se vymanili z totalitního myšlení předchozích let?

6. 1. 9. C. R. Rogers

Paradoxně nezacituji nic z konkrétních poznatků Rogersovy psychologie a terapie, mimochodem velmi blízké filozofii dialogického jednání, nýbrž pohled na možnosti práce na akademické půdě:

„Řekneme-li o člověku, že se může rozhodnout, neznamena tato výpověď totéž jako formulace, že jeho volba není důležitá. Zvolím-li například humanistickou filozofii, znamená to, že jsem zvolil zcela jiná témata výzkumů a jiné metody ověřování jejich závěrů. Svůj přístup k sociální změně musím založit na lidské touze po změně a schopnosti se změnit, ne na podmiňování. Tato volba vede k hluboce demokratické politické filozofii, a ne k managementu elity. Volba tedy má své důsledky.

Je pro mě naprosto pochopitelné, že technologicky orientovaná společnost, s jejím neustálým tlakem na větší kontrolu lidského jednání, musí být do behavioristického přístupu zamilována. Stejně tak akademická psychologie se svým neochvějným přesvědčením o tom, že „intelekt je vším“, ho před humanistickým přístupem široce upřednostňuje. Přijme-li univerzitní psycholog humanistický přístup, bude muset připustit, že je ve výběru svých výzkumných témat, v ověřování dat, ve vztahu ke studentům, v celé své profesionální práci angažován svou lidskou subjektivitou.

Nevyhnutelně tak ztratí pohodlný plášťik „objektivity“, a bude nucen vystupovat jako zranitelná, nedokonalá a subjektivní bytost, která je beze zbytku angažována – intelektuálně a emocionálně, objektivně a subjektivně – ve všech svých aktivitách. A to je pochopitelně nesnesitelná představa.“(7)

Co k tomu dodat.... . Snad jen – díky.

6. 1. 10. Eva Vyskočilová, Ivan Vyskočil

Dále bych chtěl uvádět jména jako Huizinga, Bergson, Maslow, Patočka, Brook, Werich, Fromm, Jaspers, ale i Freud, Adler, Makarenko, Stanislavkij..... . Cítím však, že se oblouk uzavírá.

Na začátku jsem psal poděkování manželům Vyskočilovým. Jedna věc je totiž od autora číst publikaci, druhá věc je osobní a letité setkávání. Člověk vnímá, že i autoři jsou v pohybu, objevují dál a vyjasňují. Být v takových chvílích nablízku je neshleditelné.

VII. Závěr

Mám strach, že jsem toho napsal víc, než je nutné. Je potřeba, aby bylo nejvíc slyšet samotné experimentující studenty – jejich výpovědi. To, k čemu docházejí, lépe snad jaké myšlenkové pochody konkrétní pedagogické působení startuje. Jestli vede k autentickému uchopení vlastní existence, nebo k chytrému opakování naučeného. A vyhodnotíme-li výpovědi jako poctivé, osobní, autentické, pak má pedagogika, snad agogika, jak o ní píše R. Palouš, či kreativní pedagogika, jak o ní uvažuje I. Vyskočil, smysl.

J. Piaget:

„Pedagogika je ovšem značně vzdálena tomu, aby se stala jednoduchým užíváním psychologických znalostí. Nehledě na otázku cílů výchovy jako takové, je jasné, že co se týče technického postupu, je toliko otázkou zkušenosti a nikoli dedukce, abychom zjistili, zda metody jako skupinová práce nebo samospráva mají skutečnou hodnotu. Něco jiného je dokázat, že spolupráce dětí při hře či ve společenském životě je spojena s určitými morálními účinky, a něco jiného je zjištění, že tuto spolupráci lze zevšeobecnit jako výchovnou metodu. V tomto bodě je kompetentní jen experimentální pedagogika. Pedagogická zkušenost je, pokud je vědecky prověřena, pro psychologii poučnější než všechny laboratorní pokusy..... Pokusy, které s sebou takový výzkum přináší, mohou provádět jen vychovatelé či sdružení učitelů a školních psychologů. Nepřísluší nám proto jejich výsledky předpovídat.“(3)

Seznam citované literatury:

1. Čermák, I. (2002). *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“)*. In Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí: Sborník z konference. I. Čermák, M., Miovský (Ed). 1. vydání. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 2002. str. 11-25.
2. Fink, E. *Oáza štěstí*. Přeložil J. Černý dle 1. vydání pro nakladatelství - K. Alber, Freiburg - Mnichov 1957
3. Heidbrink, H. *Psychologie morálního vývoje*. 1. vydání. Praha: Portál, 1997. 175 s. ISBN 80-7178-154-1
4. Kvalitativní výzkum. [online] [cit. 2008-08-01] Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Kvalitativn%C3%AD_v%C3%BDzkum.
5. Palouš, R. *Totalismus a holismus*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. 148 s. ISBN 80-7184-281-8
6. Palouš, R. Sborník: Dialogické jednání jako otevřená otázka. AMU, Praha 1999, str. 7.
7. Rogers, C. R. *Způsob bytí*. 1. vydání. Praha: Portál 1998. 296 s. ISBN 80-71-78-233-5

Seznam studijní literatury:

- 1) Bergson, H. *Čas a svoboda*. 2. vydání. Praha: Filosofia, 1994. 136 s. ISBN 80-7007-065-X
- 2) Bergson, H. *Smích*. 1. vydání. Praha: Naše vojsko, 1993. 96 s. ISBN 80-206-0404-9
- 3) Bertrand, Y. *Soudobé teorie vzdělávání*. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 248 s. ISBN 80-7178-216-5
- 4) Brook, P. *Pohyblivý bod*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1996. 246 s.
- 5) Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3
- 6) Čechov, M. *O herecké technice*. Praha: Divadelní ústav, 1996
- 7) Dalajlama. *Cesta ke svobodě*. 1. vydání. Praha: Pragma, 1997. 174 s. ISBN 80-7205-466-X
- 8) Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-766-3
- 9) Erikson, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. ISBN 80-7106-291-X
- 10) Fink, E. *Oáza štěstí*. Přeložil J. Černý dle 1. vydání pro nakladatelství - K. Alber, Freiburg - Mnichov 1957
- 11) Frankl, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996. 239 s. ISBN 80-85319-50-0
- 12) Frankl, V. E. *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta, 1998. 158 s. ISBN 80-85319-80-2
- 13) Frankl, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2. vydání. Brno: Cesta, 1997. 212 s. ISBN 80-85-139-63-2
- 14) Hoffman, E. *Všichni hrajeme divadlo*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, Praha 1999. 247 s. ISBN 80-902482-4-1

- 15) Hayek, F. A. *Osudná domýšlivost*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 200 s. 80-85850-05-2
- 16) Hayek, F. A. *Cesta k nevolnictví*. 1. vydání. Praha: Občanský institut, 1991. 128 s. ISBN 80-900190-0-5
- 17) Hayesová, N. *Základy sociální psychologie*. 1. vydání. Portál: Praha, 1998. 166 s. ISBN 80-7178-198-3
- 18) Heidbrink, H. *Psychologie morálního vývoje*. 1. vydání. Praha: Portál, 1997. 175 s. ISBN 80-7178-154-1
- 19) Hort, V., Hrdlička, M., Kocourková, J., Malá, E. et al. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000. 492 s. ISBN 80-7178-472-9
- 20) Jankovský, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. 2. vydání. Praha: Triton, 2006. 173 s. ISBN 80-7254-730-5
- 21) Jaspers, K. *Úvod do filosofie*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 1996. 120 s. ISBN 80-86005-05-4
- 22) Huizinga, J. *Homo Ludens*. 2. vydání. Praha: Dauphin, 2000. 297 s. ISBN 80-7272-20-1
- 23) Janoušek, J. *Rozhovory s Janem Werichem*. 4. vydání. Praha: HAK, 1999. 293 s. ISBN 80-85910-22-5
- 24) Jung, C. G. *Analytická psychologie, její teorie a praxe*. 2. vydání. Praha: Academia, 1993. 208 s. ISBN 80-200-0480-7
- 25) Jung, C. G. *Člověk a duše*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. 275 s. ISBN 80-200-0543-9
- 26) Jung, C. G. *Tajemství Zlatého květu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1997. 160 s. ISBN 80-7021-255-X
- 27) Koukolík, F., Drtilová, I. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. 303 s. ISBN 80-901776-8-9
- 28) Lévi – Strauss, C. *Myšlení přírodních národů*. 2. vydání. Liberec: Dauphin, 1996. 365 s. ISBN 80-901842-9-4

- 29) Makarenko, A. S. *Začínáme žít*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p. 1955. 696 s.
- 30) Matoušek, O. *Ústavní péče*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 138 s. ISBN 80-85850-08-7
- 31) Palouš, R. *Totalismus a holismus*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. 148 s. ISBN 80-7184-281-8
- 32) Patočka, J. *Úvod do fenomenologické filosofie*. 2. vydání. Praha: Oikoymenh, 2003. 189 s. ISBN 80-7298-064-5
- 33) Patočka, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. 1. vydání. Praha: ISE, 1995. 205 s. ISBN 80-85241-90-0
- 34) Piaget, J., Inhelderová, B. *Psychologie dítěte*. 1. vydání. Praha: SPN, 1970. 116 s. SPN 14-247-70
- 35) Piaget, J. *Psychologie inteligence*. 2. vydání. Praha: Portál, 1999. 168 s. ISBN 80-7178-309-9
- 36) Platón. *Filébos*. 3. vydání. Praha: ISN, 1994. 100 s. ISBN80-85-241-35-8
- 37) Rogers, C. R. *Způsob bytí*. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 292 s. ISBN 80-7178-233-5
- 38) Stanislavskij, K. S. *Můj život v umění*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1946. 430 s.
- 39) Stuchlíková, I. *Základy psychologie emocí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 232 s. ISBN 80-7178-553-9
- 40) Voltaire. *Filosofický slovník*. Praha: Votobia, 1997. 277 s. ISBN 80-7220-061-5
- 41) Vyskočil, I. *Nedívaldo Ivana Vyskočila*. 1. vydání. Praha: Český spisovatel, 1996. 380 s. ISBN 80-202-0604-3
- 42) Werich, J. *Úsměv ....Klauna*. 2. vydání. Praha: Brána, 1997. 194 s. ISBN 80-85946-69-6